

Jan, Libor

Správa země v době interregna (1278-1283)

In: Jan, Libor. *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, pp. 209-269

ISBN 8090230490 (Maticе moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123162>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Správa země v době interregna (1278–1283)

„*Fame invalescente et spoliis ingravescentibus tanta multitudo pauperum mortua est in Moravia, ita ut etiam omnes sepeliri non possent, set effossis in altum puteis corpora mortuorum in campis vel in vicis inventa, in ipsos puteos proiecta, tandem repletis puteis terra obruebantur.*“

Hlad se usídlil v celé zemi jak nezvaný host, pro sousto se vraždili sousedé a tlupy zdivočelých ozbrojenců táhly krajem. Lidé měli a nezbyvalo času ani sil pohřbít je křesťansky, jejich mrtvá těla sbírali truchliví hrobaři a házeli je do velkých jam, které pak zasypávali hlínou. Tak líčí události roku 1282 Jindřich Heimburský,¹ přičemž míní hladomor, který následoval po neúrodných rocích 1280 a 1281, a který zasáhl nejen Moravu, ale také Čechy a je tak dobře znám z vyprávování o zlých letech po smrti krále Přemysla Otakara II.² Nad neutěšeným stavem země si postesklí také členové olomoucké katedrální kapituly, volitelé nového biskupa, když 26. března 1281 oznamovali mohučskému arcibiskupovi Vernerovi výsledek své volby; *propter turbacionem terre Moraviae, que - proch dolor - nondum est plene sedata*, tedy pro zmatky, které panovaly v té době na Moravě, nemohli provést volbu nového pastýře diecéze v katedrálním kostele sv. Václava, jenž ležel v areálu olomouckého hradu (*que est in castro Olomucensi sita*), ale museli se spokojit s kostelem sv. Petra ve městě, původní katedrálou, kterou ponížil biskup Zdik.³ Ve stejném roce pak měl namísto žezla převzít vládu v zemi meč: „... *et cepit esse gwerra in Moravia*“.⁴ Všeobecně se poměry na Moravě v letech po smrti velkého krále u Suchých Krut považují za méně přehledné a jasné než v „hlavní“ přemyslovské zemi, sousedních Čechách.⁵ Jistota panuje v tom, že země nepochybně trpěla a že z hlediska politického a správního nesdílela stejný osud jako Čechy. Názory na postup a vztah vítězného Habsburka k mar-

(1) LETOPISOVÉ JINDŘICHA HEIMBURSKÉHO. FRB III, s. 318.

(2) O ZLÝCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA II. FRB II, s. 335–368; srov. NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II.* ČČH 12, 1906, s. 52–53; BLÁHOVA, M.: *Druhé pokračování Kosmovo.* Sborník historický 21, 1974, s. 22–23. Podobně líčí hrůzy onoho roku CONTINUATIO VINDOBONENSIS. MGH SS IX, s. 712: *Maxima mortalitas hominum fit per Boemiam et Moraviam. Nam Prage ac Brune et alibi defuncti innumerabiles, velum fenum in curribus ad agros ducebantur; ibi in fossis profundis catervatim obstruuntur, tempore hyemalis et veris.*

(3) CDM IV, č. 181, s. 245–248.

(4) LETOPISOVÉ JINDŘICHA HEIMBURSKÉHO. FRB III, s. 319.

(5) Srov. NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 53.

krabství i záměry, jež s ním a v něm hodlal uskutečnit, se různí jen do té míry, do jaké to dovoluje zdánlivě nedostatečná pramenná základna (která ovšem umožňuje výklady poměrně „pružné“). Nejméně toho pak bylo řečeno o vlastních poměrech na Moravě, nebyla spolehlivě zodpovězena ani nabízející se otázka, zda v zemi zavládl všeobecný chaos či zda řád zůstal, byť často narušován nejrůznějšími excesy, zachován.⁶

Klíčem k objasnění dějů na Moravě v pětiletém období interregna mohou být bezesporu první dny, týdny a měsíce po osudné bitvě. Krom listin a formulářů o těchto pro lid zabitého krále neradostných chvílích nejpodrobněji vyprávějí rakouské anály. Ještě v týž den, kdy opanovaly spolu s Rakušany a Němci z Říše oddíly uherských velmožů a tlupy lehkých kumánských jezdců pole, vtrhly do moravského příhraničí, kde začaly plenit a brát vesničany do zajetí. Dravý, loupeživý postup pohyblivých Uhrů a Kumánů se stal trnem v oku lidem římského krále a jeho spojenců; navíc zřejmě hrozilo ještě další nebezpečí, totiž vpád uherských houfů nejen na Moravu, ale také do Čech. Sám Rudolf určitě nestál o kompletní vydrancování obou zemí, když navíc neexistovala záruka, že by lupem zdivočeli harcovníci neukrojili při návratu také kus rakouského koláče. Proto jednal rozhodně a bez otálení. Zamhouřil sice oko nad kvapně obstaranou kořistí, zároveň však vyjednal okamžitý návrat uherského vojska. Po třech, resp. čtyřech dnech od bitvy, jak vyplývá z líčení letopisců,⁷ se nacházel král Rudolf již na moravské půdě, zatímco na východ kráčet s provazem na krku nejeden zámožnější český bojovník, který si v rozvrácených Přemyslových šicích znameníh kapitulace zachránil

(6) Srov. DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*. Praha 1880, s. 23–26; ŠUSTA, J.: *Soumrah Přemyslovců a jejich dědictví*. České dějiny II 1. Praha 1935, s. 312; KREJČIKOVÁ, J.: *Rudolf Habsburský a moravská města v letech interregna 1278–1283*. SPFFBU C 32, 1985, s. 151; VÁLKA, J.: *Středověká Morava*. Dějiny Moravy 1. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada 5. Brno 1991, s. 51; ŽEMLIČKA, J.: *Století posledních Přemyslovců*. (Český stát a společnost ve 13. století.) Praha 1986, s. 157–158.

(7) CONTINUATIO CLAUSTRONEOBURGENSIS SEXTA. MGH SS IX, s. 745: „*Ipsa die obtenta victoria, Ungari quidam cum Comanis terram Moravie intarntes, in pluribus villis rapinas rerum et captivitates hominum commiserunt. Rudolfus itaque rex Romanorum propter vitandam sedicionem inter Ungaros et suos, Ungaris et Comanis cum rapinis et captivis suis ad propria benivolenter remissis, post quam per quattuor dies quievisset, cum Australibus et Styriensibus et Swebis terram Moravie ingrediens, civitates et urbes et muniones cum baronibus suo dominio subiugavit.*“ CONTINUATIO VINDOBONENSIS. MGH SS IX, s. 710: „*Rex igitur Ungarie, ut pretactum est, cum suis sumptis spoliis et captivis, per Boemiam remeare proponebat. Sed Romanorum rex nullatenus permisit, tanquam homo pacis amator si permetteretur, ne christiani per Boemiam degentes Comanorum rabie prorsus inficerentur ac destruerentur, et sic ad propria sunt reversi. Rodolphus vero Romanorum rex Moraviam intrat cum suo exercitu, quam per omnia sibi subiugavit.*“ Srov. též OTTOKARS ÖSTERREICHISCHE REIMCHRONIK. Hrsg. von J. SEEMÜLLER. MGH Deutsche Chroniken V 1. Hannover 1890, s. 226–229, verš 17079–17269.

život. Právě v braní zajatců Uhři zřejmě vynikli nad svými západními spojenci, i když ani ti se vítaného zisku v podobě výkupného jistě nezřikali.⁸ Záhy po vítězné bitvě, jak již bylo řečeno, překročil římský král v čele svých jednotek zemskou hranici mezi Rakouskem a markrabstvím. Patrně navečer toho dne, kdy ozdobil své skráně vavřínem, psal benátskému dóžeti od Valtic, které tehdy ovšem ležely na rakouské půdě.⁹ Již 29. srpna pobýval v polním táboře u Dyjákovic, kde setrval ještě 5. září. Po čtrnácti dnech, 20. září 1278, jeho vojsko leželo u Ivančic, o lokalizaci tohoto tábora ví také Otokar Štýrský a dokonce hovoří o třináctidenním pobytu v něm,¹⁰ nejspíše jde o ležení shodné s místem *in castris apud Rossitz* z listiny pro město Hlubčice z 29. září, neboť obě místa jsou vzdušnou čarou vzdálena jen osm kilometrů. Ivančice byly tehdy královským městem,¹¹ Rosice patřily pravděpodobně Bohušovi z rozrodu erbu beraních rohů, později se pišícímu podle Drahotuš, jednomu z nejvýznamnějších moravských urozenců závěru 13. století,¹² a nedaleko ležel také klášter cisterciáček v Oslavanech. Pro vojenský tábor bylo tedy vybráno místo s vhodným zázemím, navíc nepříliš vzdálené od jednoho ze tří z nejvýznamnějších měst na Moravě, Brna, i od výchozího bodu zemské cesty do Čech. Patrně v průběhu tohoto měsíce, nejspíše již nedlouho po bitvě, se před Rudolfem Habsburským sklonil olomoucký biskup Bruno ze Schaumburka a někteří z předních moravských šlechticů, jak vyplývá z listu římského krále uherskému králi Ladislavovi (*venerabilis Olomucen-*

(8) CONTINUATIO CLAUSTRONEOBURGENSIS SEXTA. MGH SS IX, s. 745: „*Plurim autem pars eiusdem exercitus per Ungaros, Comanos, Australes, Styrienses, Karinthianos, Swevos captivata in vinculis et compedibus est abducta. Ceteri vero fugientes aliqui in abditis silvarum latitantes, alii veloci cursu ad propria remeantes perditis rebus omnibus evaserunt.*“

(9) Bitvou u Suchých Krut se nejnověji zabývali DUŠKOVA, S.: *Přemysl Otokar II. a bitva na Moravském poli*. VVM 31, 1979, s. 16–23; KUSTERNIG, A.: *Probleme um die Kämpfe zwischen Rudolf und Ottokar und die Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen am 26. August 1278*. In: *Ottokar-Forschungen*. Wien 1979, s. 226–311, a TÝŽ: *Bitva na Moravském poli (u Suchých Krut a Jedenspeigen) 26. srpna 1278*. In: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě*. K vydání připravili Marie Bláhová a Ivan Hlaváček za spolupráce Jana Hrdiny a Petra Kubína. Praha 1998, s. 163–189.

(10) OTTOKARS ÖSTERREICHISCHE REIMCHRONIK. MGH Deutsche Chroniken V 1, s. 229, verš 17330–17334.

(11) O vyplenění Ivančic v roce 1304 Albrechtovými uherskými spojenci a zvěrstvech tehdy páchaných viz PETRA ŽITAVSKÉHO KRONIKA ZBRASLAVSKÁ. FRB IV, s. 89; již před tím, v roce 1288, osvobodil král Václav II. Ivančice od placení veškerého mýta ve svém království (CDM IV, č. 267). Nejstarší dějiny Ivančic jsou precizně zpracovány brněnským archeologem a historikem Jiřím Doleželem v rámci, žel, dosud nevydaných dějin města.

(12) Srov. CDB V-1, č. 174.

sis episcopus et quidam barones Moraviae nobis et romano imperio fidelitatis homagia praestiterunt), dochovaného sice jen ve formulářové podobě, obsahově však zcela důvěryhodného.¹³ Je velmi pravděpodobné, že v případě moravských baronů šlo vlastně většinou o zajatce z osudné bitvy, k nimž se Rudolf zachoval velkodušně a za příslib svobody se dočkal okamžitých přísah věrnosti. Postoj těchto mužů, ať již byli zajatci, uprchlíky nebo se boje vůbec nezúčastnili, lze hodnotit jako pragmatický; museli se vypořádat s nově vzniklou situací, v níž byl jakýkoli odpor považován za marný a především zbytečný. Již sama skutečnost, že vítěz nezatížil poražené dlouhodobým ponižujícím zajetím a následným vymáháním výkupného – alespoň nic o podobném postupu nesvědčí – slibovala Rudolfovi politickou úrodu, s níž nejspíše počítal. Sám biskup Bruno byl v předchozích letech natolik nadaným spoluvůrcem české politiky, úctyhodným protihráčem a nakonec i obezřetným hledačem kompromisu, stejně jako mimořádnou osobností, že za jeho získání na svoji stranu by byl římský král možná ochoten učinit i výraznější ústupky; nebylo jich však třeba.¹⁴ V tomto směru projevil Rudolf Habsburský bezesporu prozíravost hodnou velkého panovníka. Předpokládaný Rudolfův postup v případě zajatců podporují také slova uvedeného formuláře, jimiž římský král žádá krále uherského, aby byli propuštěni čtyři z českých šlechticů zajatí uherskými barony v rozhodné bitvě.¹⁵ Ještě v průběhu září 1278 spěchala ke králi Rudolfovi do jeho polních táborů také poselstva moravských měst, aby se říšskému panovníkovi poklonila a zajistila si jeho ochranu. Není nutné pochybovat, že se tak stalo současně s předáním finančních darů, jež lze považovat za jakési výkupné svého druhu. Ve druhé půli 13. století šlo ovšem o záležitost ve vztahu k vítěznému panovníkovi zcela běžnou, která současníky nedokázala udivit. Když Rudolf přijal od městských delegací hold, nechal jim ve své kanceláři vystavit listiny potvrzující dosavadní svobody a práva, výslovně pak ta, která byla uděle-

(13) RI VI 1, s. 258–259; CODEX DIPLOMATICUS HUNGARIAE ECCLESIASTICUS AC CIVILIS V 2, s. 755.; srov. EISLER, M.: *Geschichte Brunos von Schauenburg*. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 11, 1907, s. 350.

(14) Ke vztahu Bruna a Rudolfa srov. EISLER, M.: *Geschichte Brunos*, s. 348–351; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 289, 317; STOOB, H.: *Bruno von Olmütz, das mährische Städtenetz und die europäische Politik von 1245 bis 1281*. In: *Die mittelalterliche Städtebildung im südöstlichen Europa*. Köln – Wien 1977, s. 126–129; HOENSCH, J. K.: *Přemysl Otakar II. von Böhmen*. Der goldene König. Graz – Wien – Köln 1989, s. 230–235, 255–257.

(15) CODEX DIPLOMATICUS HUNGARIAE V 2, s. 456: „*Et quia quidam Bohemi nobiles a vestri baronibus detinentur, per quos posset rerum vestrarum restitutio de facili promoveri; serenitati vestrae consulimus et ex animo supplicamus, quatenus pro liberatione quatuor personarum dignemini laborare, quarum absolutio vestrae et nostrae, ut diximus voluntati ...*”.

na Přemyslem Otakarem II. a sám připojil výsady nové. S jistotou lze říci, že taková privilegia byla vydána 20. září pro Olomouc a 29. září pro Hlubčice, neboť se dochovala v originále, resp. ve spolehlivém opisu, pro Brno a pro Znojmo jsou obsažena pouze v Rudolfově formulářové sbírce (podobně též jihlavská přísaha věrnosti králi) a na listinách pro Přerov, Pohořelice a Jihlavu ulpívá silné podezření z nepravosti, neboť je uvádí pouze Boček a je proto vysoce pravděpodobné, že je sestrojil, aby pádněji podepřel vývody své dizertace.¹⁶ Velmi skepticky se k možnosti skutečného vydání oněch formulářových kusů (včetně jihlavské přísahy věrnosti králi Rudolfovi) vyjádřila nejnověji J. Krejčíková,¹⁷ odpověď na nabízející se otázku, proč by měl Rudolf vydat privilegia jen pro Olomouc a Hlubčice a neobdařit podobně tak významná města jako Brno a Znojmo, resp. i další královská města na jižní Moravě, která se mu bezpochyby také podřídila a navíc se nacházela v oblasti, kde operovala jeho armáda, však nepodala.¹⁸ Předpoklad, že holdy skládala moravská královská města ve větším měřítku, potvrzují ostatně i slova kolmarského kronikáře: „*Po smrti českého krále jménem Otakara vstoupil král Rudolf do markrabství moravského chtěje zemi úplně zničit. Města na základě obecné rady přijala pana krále Rudolfa za (svěho) pána, během měsíce svěřila zcela sebe i své statky jeho ochraně a složila mu nejpevněji přísahu věrnosti.*“¹⁹ K podmanění markrabství Rudolf nakonec vojenskou sílu použít nemusel, neboť drtivá většina jeho obyvatel se před ním sklonila. V případě měst šlo bezpochyby o cenný zisk, neboť odtud mohly plynout největší příjmy. Pak je ovšem

(16) BOČEK, A.: *Mähren unter König Rudolph dem Ersten*. Ein Beitrag zur Geschichte des fünfjährigen Zwischenreiches in dem böhmischen Kronländern nach Otakars Tode 1278-1283, aus bisher unbenützten Quellen. Prag 1835, s. 10-11, 45-53. Z hlediska Rudolfovy politiky vůči městům všeobecně srov. MARTIN, T. M.: *Die Städtepolitik Rudolfs von Habsburg*. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 44. Göttingen 1976, s. 78-79.

(17) KREJČIKOVÁ, J.: *Rudolf Habsburský*, s. 149-158.

(18) Tak KREJČIKOVÁ, J.: *Rudolf Habsburský*, s. 152-153, hodnotí Rudolfovo vydávání konfirmací i udělování nových výsad městům jako projev prozíravosti římského krále, který si, poučen od svého soka Přemysla Otakara II., uvědomil nutnost podpory městského živilu, „aniž upadl do omylu o politické moci nového stavu“. Pro zmiňovaná města znamenalo podle ní získání Rudolfovy ochrany „životní nutnost pro záchranu majetků před pleněním cizího vojska“. To však v důsledku platilo jen pro města na jižní Moravě, neboť není známo, že by se Rudolfovy oddily pohybovaly po střední a severní Moravě. Váhu autorčiných úvah o užitečnosti Rudolfových privilegií pro moravská města však nakonec poněkud snižuje její vlastní názor o nepravděpodobnosti reálného vydání jiných kusů než pro Olomouc a Hlubčice.

(19) CHRONICON COLMARIENSE. MGH SS XVII, s. 252: „*Mortuo rege Bohemorum nomine Odacher, intravit rex Rudolf marchionatum Moraviae, terram volens totaliter devastare. Civitates communi consilio dominum regem Rudolfum pro domino receperunt, et infra mensem se et sua totaliter commiserunt, et sibi fidelitatem iuramento firmissime promiserunt.*“

více než nutné předpokládat vydání dalších privilegií a vyloučit proto ne-
 lze ani uvedené – snad v pozměněném znění – formuláře pro Znojmo
 a Brno. Proč se originály nedochovaly v městských archivech, by bylo
 snad možné vysvětlit jediňe tak, že byly zničeny jako výsady pocházející
 od nepatřičné vrchnosti v souvislosti s vydáním nových privilegií pro tato
 města Václavem II.²⁰ Král Rudolf tak nemusel vládu nad Moravou získá-
 vat násilím, i když byl na tuto eventualitu připraven, což dosvědčuje jeho
 pobyt ve vojenských leženích.²¹ Nelze ovšem pochybovat, že v rámci
 opatřování spíše města, městečka, kláštery i vsi v okolí táborů Habsbur-
 kova vojska také dosti trpěly. Nucené odvody však byly v každém případě
 menším zlem než bezuzdné vypalování a ničení, kterému by byla Morava
 vystavena, kdyby se nepodřídila, k čemuž, jak se zdá i dle svědectví sou-
 dobých kronikářů, na podzim roku 1278 v oblasti jižní Moravy nedošlo.
 Tak mohl klosterneuburský analista s plnou platností napsat: *Rudolfus ...*
cum Australibus et Styriensibus et Swevis terram Moravie ingrediens, civitates
et urbes et municiones cum baronibus suo dominio subiugavit. Krom kroni-
 káře z Kolmaru, který uvádí králův nenaplněný úmysl zemi vyplenit
 v případě jejího odporu, o válečných hrůzách spojených s pobytém Ru-
 dolfova vojska, v němž údajně zůstali jen ti, jež chtěli „zbohatnout na
 české půdě“, ví jen štyrský veršovník Otokar:

Do er gen Iwantschitz was kommen,
da twelt er drizehen tag.
Jamer unde klag
stift er da in dem lande
mit roube und mit brande.

(20) Jistý význam v případě vydávání a možného vydávání privilegií pro moravská města
 hraje skutečnost, z jakého právního titulu Rudolf listiny vydával. Neudivilo by, kdyby se tak
 stalo až poté, co král převzal správu Moravy i po formální stránce, v září však, kdy byly vy-
 dány obě pravé listiny, však ještě vystupoval jako pokofitel země a římský panovník; z hle-
 disk českého zemského práva a tehdejšího státoprávního pojetí bylo jeho jednání zcela
 nepatřičné.

(21) Označení míst vydání listin krále Rudolfa z tohoto období *in castris* (*in castris apud*
Iwantschitz, apud Ozlwan in castris a j. – RI VI 1, č. 1008, 1010, 1224, 1227) neupozorňuje
 na pobyt v nějakém hradu, jak se domnívá I. HLAVÁČEK: *Die Aufenthalte Rudolfs I. in Böhmen*
und Mähren aus verwaltungs- und rechtsgeschichtlicher Sicht. (Einige Bemerkungen.) In: Ru-
 dolf von Habsburg 1273–1291. Eine Königsherrschaft zwischen Tradition und Wandel.
 Hrsg. von Egon Boshof und Franz-Reiner Erkens. Köln – Weimar – Wien 1993, s. 82, ný-
 brž na pobyt v polním táboře, podobně jako formuluje zbraslavský kronikář Ota: ... *Rudol-*
fus rex ... cum multa milicia proficiscitur in Bohemiam, castra metatus autem circa Zcedlicz su-
um exercitum collocavit et missis nunciis pociores Bohemie ad se venire mandavit (PETRA
 ŽITAVSKÉHO KRONIKA ZBRASLAVSKÁ. FRB IV, s. 15; srov. RI VI 1, s. 260, č. 1024).

Navzdory přesnému údaji o pobytu v Ivančicích bude třeba přesunout jeho další výklad do světa literárních klišé, v nichž si ostatně nezřídka liboval. A znovu se v této souvislosti vynořuje otázka, kterou si položil v minulosti ne jeden badatel: Jaký cíl vlastně sledoval Rudolf za svého pobytu na Moravě v prvních týdnech a měsících po bitvě? Pomýšlel římský král skutečně odtrhnout jižní část Moravy od markrabství a připojit ji k rakouským državám, jež se chystal zajistit svému rodu, jak naznačuje F. Graebner a rozvádí J. B. Novák?²² Nebo mu šlo pouze o úhradu 40 tisíc hřiven, jež podle slov viktrinského opata Jana vydal na vedení války vyprovokované českým králem?²³ Pravděpodobnou odpověď na tyto otázky dávají *gesta regis Romanorum* i další události v následném období.

Do Čech, jak se zdá, Rudolf Habsburský v září příliš nespěchal. Rychle však změnil svůj názor poté, co se v hlavním městě objevil pozván pražskými měšťany i předními šlechtici se souhlasem královské vdovy Kunhuty (či dokonce z jejího popudu) bratranec dědice trůnu Václava Ota V. Dlouhý, markrabě braniborský, se čtyřmi či pěti stovkami ozbrojených jezdců a začal zde bez váhání hospodařit ve svůj prospěch.²⁴ Jeho ohleduprostý způsob jednání vedl na konci září k otevřenému konfliktu s Kunhutou. V té době se ovšem objevil v Čechách s vojenským doprovodem také další příbuzný malého dědice, Jindřich IV. Vratislavský, a tomu

(22) GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik vom Tode Ottokars II. bis zum Aussterben der Přemysliden*. Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 41, 1903, s. 314-316; NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 48-49.

(23) IOHANNIS ABBATIS VICTORIENSIS LIBER CERTARUM HISTORIARUM I. Ed. F. SCHNEIDER. *Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum et Monumentis Germaniae Historicae separatim editi*. Hannoverae et Lipsiae 1909, s. 236: *Anno Domini eodem Rudolfus post bellum procedens in Bohemiam ... Et rapinis ac incendiis totam provinciam devastavit, dicens se XL milia marcarum habere velle, quas in hac causa belli provocatus ab Otakaro expendisset*, tak zní výpověď recenze A této kroniky; je však jisté, že kronikář se zásadně mylí v rozsahu poškození. Další recenze (B, D, A2) jsou zřejmě přesnější; stov. TAMTĚŽ, s. 279: *Rudolfus ... Bohemiam statuit invadere pro suis stipendiis et expensis, et Moraviam quidem pene totam in dedicationem accepit*.

(24) CONTINUATIO CLAUSTRONEOBURGENSIS SEXTA. MGH SS IX, s. 745: *„Cives igitur Pragenses et suppani Bohemie, qui captivitatem evaserunt, marchionem Brandeburgensem cum 400 valletatis ad Boemiam et Pragensem civitatem pro defensore datis stipendis evocant.“* CONTINUATIO VINDOBONENSIS. MGH SS IX, s. 710: *„Cum autem versus Pragam vellet (Rudolfus Romanorum rex - pozn. aut.) iter arripere, illustris Otto marchio de Brandenburg, qui post obitum avunculi sui regis Boemie civitates et castra in regno Boemie, thesauros quoque ipsius regis (Ottokaris regis Boemie mortui - pozn. aut.) arripuerat, ei resistere mitebatur.“* IOHANNIS ABBATIS VICTORIENSIS ... I, s. 236: *„... et veniens (Rudolfus rex - pozn. aut.) Pragam Ottonem marchionem cum quingentis armatis repperiens casum avunculi et puerorum eius atque regni cordialiter deplorantem et contra Rudolfum plurima debachantem sufficere sibi debere dicentem patrem occidisse, filius parcere.“*

královna nabídla, hledajíc tak východisko z nouze, poručnictví nad nezletilým následníkem i celou zemí.²⁵ Zároveň požádala o ochranu svoji i svých dětí římského krále.²⁶ Za takové situace již nemohl král Rudolf děle otálet a vytrhl od Ivančic směrem k české hranici. Ani tentokrát však nepodnikl bleskurychlý útok, aby zničil svého protivníka Otu, který mu vytáhl se svými oddíly v ústrety, nýbrž se zastavil podle slov Otokara Štýrského na dvanáct dnů u Habrů mezi Německým Brodem a Čáslaví (poblíž vilémovského kláštera), aby zde vyčkal posíl z Rakouska a Štýrska.²⁷ Když se pomocné oddíly vedené salcburským arcibiskupem Friedrichem a biskupy Janem z Gurku, Janem z Chiemsee, Wernhardem ze Se-kova a Gerhardem z Lavantu s jeho vojskem u Vilémova pravděpodobně 15. října spojily, nic nebránilo započeti vojenských aktivit; o tři dny později navíc k Rudolfovi přibyl rýnský falckrabí Ludvík s dalšími třemi sty jezdci. Dalšího dne, 16. října, se s králem setkala v sedleckém klášteře v těsné blízkosti Kutné Hory královna vdova Kunhuta; formální zámin-kou ke schůzce se jí stala žádost o vydání těla mrtvého manžela. Královna i se svými dětmi, které ji doprovázely, přijala ochranu římského panovní-

(25) DECEM REGISTRA CENSUUM BOHEMICA COMPILATA AETATE BELLUM HUSITICUM PRAE-CEDENTE. DESET URBÁŘŮ ČESKÝCH Z DOBY PŘED VÁLKAMI HUSITSKÝMI. Vyd. J. EMLER. Praha 1881, s. 8-9: „*Audita itaque de morte predicti domini Premisl, regis Boemie, fama incliti principes et domini, dominus Henricus, qui dux Wratislaviensis appelabatur, et dominus Otto, filius sororis predicti domini Premisl, regis Boemie, marchio Bramburgensis, exercitibus suis validissime congregatis, cum eis regnum Boemie protinus adierunt. Qui tandem ante civitatem Pragensem cum dictis suis exercitibus divisim se ponentes, uterque eorum capitaneus regni Boemie esse pro viribus postulabat. Cumque nobiles et cives civitatum predicti regni Boemie super eleccione capitanei mutuo discrepassent, prefati cives dominum Ottonem Bramburgensem per se in capitaneum eligentes sibi que portas civitatis Pragensis et aliarum civitatum ac eciam castrum Pragense aperientes et aperiri facientes, dictum dominum Wencezlaum, heredem regni Boemie, una cum civitatibus omnibus sue potestati et dominio tradiderunt.*“ Viz též DUŠEK, L.: *Benedicti Minoritae dicti Chronica et eius continuatio*. In: *Zakony Franciszkanskie w Polsce*. Red. J. Kloczowski. Tom I. Franciszkanie w Polsce sredniowiecznej, część 2 i 3. Franciszkanie na ziemiach polskich. Kraków 1993, s. 365: „*Eodem anno occupata iam tota Moravia per regem Rudolphum et circa Sedlitz monasterium Griseorum sua tentoria figunt. Cui occurrit regina Cunegundis cum filio Venceslao puero et se cum filio sue gratie recommissit. Ipse vero rex de consilio suorum terram Ottoni marchioni Brandenburgensi, Venceslaum cum matre quinquennium regnum regendum et tuendum fideliter recommissit. Ducem vero Wratislaviae, quam regina et nobiles voluerunt habere tutorem, eliminavit contra voluntatem.*“ ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 294, a WŁODARSKI, B.: *Polska i Czechy w drugiej polowie XIII i początkach XIV wieku (1250-1306)*. Archiwum Towarzystwa naukowego we Lwowie. Wydział II Historyczno-filozofyczny VII. Lwów 1931, s. 88-90.

(26) Tuto žádost nelze zcela přesně datovat, může náležet již období krátce po králově smrti – srov. NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 47.

(27) OTTOKARS ÖSTERREICHISCHE REIMCHRONIK. MGH Deutsche Chroniken V 1, s. 230; RI VI 1, s. 258, č. 1019, 1020.

ka a ten o tom spěšně zpravil svoji choť Annu a vyzval ji k příjezdu do tábora. I když o těchto událostech informují pouze formulářové kusy, jejich svědectví požívá vysoké věrohodnosti, neboť se navzájem doplňují.²⁸

Tábory, Rudolfův u Sedlce a jeho protivníků u Kolína, se nakonec nestaly leženími válečnými.²⁹ Římský král, který nepovažoval stav věcí za natolik závažný, aby nemohl být řešen jinak než bitevním střetnutím, souhlasil s výrokem smířčí komise složené z olomouckého biskupa Bruna, Otova bratrance Oty IV. zvaného Se šípem, hraběte Menharta Tyrolského, dalšího Habsburkova straníka Friedricha purkrabiho Norimberského a salcburského arcibiskupa Friedricha s rozhodujícím pátým hlasem.³⁰

Jan z Viktrinku, který psal svoji kroniku později a čerpal z Otokara,³¹ však popisuje složení komise odlišně; v recenzi A se uvádějí jako zástupci

(28) EINE WIENER BRIEFSAAMLUNG, s. 132 nn.; RI VI 1, s. 259-260. Srov. ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 294-295; DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 14-15; REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 331.

(29) Srov. pozn. 21 a 25.

(30) Tak podává složení komise Josef ŠUSTA: *Soumrak Přemyslovců*, s. 295-296, na základě Otokara Štýrského (OTTOKARS ÖSTERREICHISCHE REIMCHRONIK. MGH Deutsche Chroniken V 1, s. 234-235, verš 17712-17731):

„die vier ouch wurden genannt:
des riches halp genommen wart
von Tyrol grave Meinhart
und von Nurnberge der burcgrave;
so nam von Branburc der marcgrave
an des jungen kuniges stat
bischolf Brun, den sin vater hat,
kunic Ottacher von Beheim,
besunderlichen in geheim
durch die witze, der er phlac;
mit dem kom ouch uf den tac
der marcgraf mit dem phile.
daz wart an der wile
beidenthalp verschriben,
und ouch ob si beliben
mit einander unvereint,
so wart in bescheint
der von Salzpurg zeinem überman.
der spruch darnach wart getan
über dri tag.“

(31) K charakteristice obou kronik viz stručně BLAHOVÁ, M.: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota* (3). Historický komentář. Rejstřík. Praha 1995, s. 27, 29, 48, 71-74, podrobněji LHOTSKÝ, A.: *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*. MIOG, Ergänzungsband 19, 1963, s. 288-291.

krále Rudolfa arcibiskup salcburský Friedrich, biskup z Gurku Jan, tyrolský hrabě Meinard a Jindřich Norimberský, z druhé strany jen biskup Bruno a markrabí Hermann (správně Ota) *Cum telo*,³² v recenzích B, D a A2 se ze strany potomků Otakarových (*ex parte puerorum Ottakari*) se uvádí braniborský markrabí Ota, opět mylně Hermann, namísto Ota, Se šípem a biskup Bruno, ze strany římského krále salcburský arcibiskup, gurcký biskup, tyrolský hrabě a norimberský purkrabí.³³ Navzdory tomu se podání Otokara Štýrského jeví jako správné, neboť Ota V. Braniborský představující vlastně jednu stranu konfliktu stěžil mohl být členem komise, kronikář spletl jméno jeho bratrance Oty IV. zvaného Se šípem a z neznámých důvodů přidal biskupa z Gurku, i když oprávněně lze předpokládat, že komise měla podle dobových zvyklostí skutečně po dvou zástupcích z každé strany a pátého „ubrmana“, který však stejně náležel do tábora římského krále.³⁴ Jediný, kdo se z výsledků práce těchto rozhodčích příliš neradoval, byla zřejmě královna Kunhuta. I když se nedochovalo písemné znění sedleckých úmluv ze 17. října 1278, ze zpráv soudobých kronikářů je zřejmé, že zde bylo Otovi Dlouhému svěřeno poručnictví mladičského dědice trůnu a správa českého království na pět let; po uplynutí této lhůty měl vládu převzít sám Václav. Nelze zapomínat, že v této době Otu podporovala ještě značná část českého panstva a markrabě za života Přemysla Otakara proslul jako jeho věrný přítel a společník. Jindřich Vratislavský, který si zřejmě spočítal své slabé vyhlídky na poručníkování v Čechách a snad se s Otou již před tím separátně dohodl, se spokojil s držbou Kladska. Královně Kunhutě byl určen pevný roční příjem tří tisíc hřiven z opavské provincie,³⁵ hmotné zajištění se tak stalo jejím jediným ziskem, když neprosadila ani poručnictví Jindřicha Vratislavského a vlastně ani přímou ochranu krále Rudolfa. Součástí úmluv

(32) IOHANNIS ABBATIS VICTORIENSIS ... I, s. 236.

(33) IOHANNIS ABBATIS VICTORIENSIS ... I, s. 279.

(34) Srov. dále RI VI 1, č. 1027, s. 261 - 262; REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg. Das deutsche Reich nach dem Untergange des alten Kaisertums*. Innsbruck 1903, s. 331-332; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 295 - 296; DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 15-16; BLÁHOVÁ, M.: *Böhmen in der Politik Rudolfs von Habsburg*. In: *Rudolf von Habsburg 1273-1291. Eine Königsherrschaft zwischen Tradition und Wandel*. Hrsg. von Egon Boshof und Franz-Reiner Erkens. Köln - Weimar - Wien 1993, s. 63.

(35) DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 16; BODMANN, F. I.: *Codex epistolaris Rudolphi I. Rom. Regis, epistolas CCXXX. anecdotas continens*. Lipsiae 1806, s. 105; BOCZEK, A.: *Mähren*, s. 55; WŁODARSKI, B.: *Polska i Czechy*, s. 90-91, na pravdě se nezakládá, že vládu nad Čechami převzal jménem Kunhuty a dětí Rudolf srov. HOENSCH, J. K.: *Přemysl Otakar II.*, s. 256, a DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 15, podle BODMANN, F. I.: *Codex*, s. 105, což nemohlo vejít v platnost.

bylo také potvrzení starších sňatkových dohod uzavřených 21. listopadu 1276 před Vídní.³⁶ Králevic Václav se měl stát manželem Rudolfovy dcery Guty, jeho sestra Anežka ženou Rudolfova stejnojmenného syna Rudolfa a konečně nově byl sjednán sňatek Otova bratra Otíka (Oty Malého) s dcerou římského krále Hedvikou. Sám Rudolf se zachoval realisticky, své požadavky nestupňoval a ujal se na pět let Moravy, kterou již ostatně držel,³⁷ což zachytil salcburský letopisec: *Moravia remanet sub regis potestate, i jeho vídeňský kolega: Regi vero Romanorum Moravia ad quinque annos est commissa.*³⁸

(36) CDB V-2, č. 822, s. 518-521; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 227-228.

(37) BOČZEK, A.: *Mähren*, s. 21, a DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 16, hovoří o čtyřiceti tisících hřivnách Rudolfových válečných nákladů, právě pro které si měl římský král vzít do pětileté správy Moravu; neuvádějí však žádný spolehlivý pramen, který by o tom svědčil. Ve skutečnosti jde o informaci, již uvádí Jan z Viktrinku - viz pozn. 23.

(38) CONTINUATIO CLAUSTRONEOBURGENSIS SEXTA. MGH SS IX, s. 745: „*Cum igitur rex Rudolphus Deo volente prosperatus de Moravia versus Poloniam partem sui exercitus dirigere exponeret, duces Polonorum et marchio Brandenburgensis, cum regina Bohemie, per contractus matrimoniales cum ipso amicabiliter componentes, suas terras illesas penitus conservarunt.*“ ANNALES RUDOBERTI SALISBURGENSIS. MGH SS IX, s. 804: „*Regina Bohemie legatos suos mittit ad Romanorum regem, offerens se ipsam et pueros suos gratie regie maiestatis; at Otto marchio Brandenburgensis hoc ipsum finaliter impedivit. Demum post multos tractatus, quia severitas hyemis non sustinuit, ut Romani regis exercitus opus bellicum in campestribus exerceat, inter regem et marchionem compositio celebratur; marchio filium et filiam quondam regis Boemie sub tutela sua retinet, et constituitur administrator regni Bohemie; Moravia vero remanet sub regis potestate. Frater quoque marchionis filiam regis Romanorum duxit in uxorem; filia etiam Romanorum regis filio regis Bohemie desponsatur, matrimonium inter ipsos eatenus contrahitur, quatenus minor etas sustinuit in utroque.*“ DUŠEK, L.: *Benedicti Minoritae*, s. 365: „*Occupata iam tota Moravia per regem Rudolphum, circa Sedlicz monasterium Griseorum sua tentoria figunt. Cui occurrit regina Cunegundis cum filio Venceslao puero, et se cum filio suo suae gratiae recommisit. Ipso vero rex de consilio suorum Ottoni marchioni Brandenburgensi Venceslao cum matre ad quinquennium regnum regendum et tuendum fideliter recommisit. Ducem vero Vratislaviae, quem regina et nobiles voluerunt habere tutorem, eliminavit contra voluntatem.*“ CONTINUATIO VINDOBONENSIS. MGH SS IX, s. 710: „*Venientes ergo ambo (Rudolfus rex et Otto marchio - pozn. aut.) cum suis exercitibus fortissimis et ingenti apparatu armorum usque ad Coloniam iuxta Albiam, mediantibus principibus ac aliis nobilibus multis inter eos pace reformata, sub hac conditionibus forma amicabiliter inter se convenerunt, quod relictus iuvenis filius regis Bohemie pie recordationis, filiam regis Romanorum sicut olim adhuc patre vivente ordinatum fuerat, legitime duceret in uxorem; fratri vero marchionis predicti etiam filia regis Romanorum ibidem desponsatur. Sicque regnum Bohemie et puer iuvenis regulus super fidem suam marchioni est commissus. Regi vero Romanorum Moravia ad quinque annos est commissa, et sic ad Austriam rediit cum triumpho.*“ PŘÍBĚHY KRÁLE PŘEMYSLA OTAKARA II. FRB II, s. 333: „*Ex quibus Wylemow potissimum laesum est, quia circa ipsum rex Rudolfus cum omni sua potentia bis stetit, et Brandeburgensis marchio et duces Poloniae convenerunt. ... Facta est autem distractio regni Bohemiae et divisio iuxta placitum et voluntatem regis Rudolphi electi Romanorum. Branburiensis marchio obtinuit Pragense castrum cum maiori parte Bohemiae, dux Poloniae Kladsko*

Od Sedlce se vydal římský král na zpáteční cestu. Situace v Čechách byla, alespoň protentokrát, vyřešena.³⁹ Využil zřejmě opět starého tábora u Ivančic, kde se zastavil 26. listopadu, vánoční svátky strávil již zcela jistě ve Vídni.⁴⁰ Přelomu let 1278/1279 náleží také s největší pravděpodobností sňatek mladičké princezny Guty s českým následníkem a jejího bratra Rudolfa s českou královskou dcerou Anežkou. Podle Otakara *ouz der Geul* se tato slavnost odbývala v Jihlavě ještě před návratem římského krále do Vídne,⁴¹ podle rakouských analů však až v lednu 1279 v Čáslavi.⁴² Logika Rudolfova postupu by, podpořena jeho výzvou k příjezdu manželky (s dětmi), být zachovanou jen ve formuláři, ukazovala spíše na svatbu v Jihlavě bezprostředně po odjezdu od sedleckého kláštera. Královna Kunhuta se svými dětmi byla k dispozici, Rudolfova choť s potomky již měla také určitý čas k příjezdu. Co se data a místa sňatků (tedy druhé půle listopadu a královského města Jihlavy), nikoli již vlastního značně příkrásleného průběhu, týká, se lze zřejmě na Otokara Štýrského spolehnout. Podobně záležitost vykládá také O. Redlich, který však předpokládá, že již v Jihlavě došlo k souloži Rudolfa s Anežkou a soulož Václava s Gutou pak byla provedena až v lednu v Čáslavi.⁴³ Snaží se tak vyhovět oběma kronikářským variantám, nutno však dodat, že značně násilně, což kritizoval již J. Šusta (také předpoklad pohlavního styku 7–8 letých dětí vzbuzuje spíše jen úsměv, ke skutečné kopulaci Václava s Gutou došlo až o sedm let později v Chebu).⁴⁴ Šusta, aniž problematiku podrobněji vyšetřil, uvádí, že se svatby konaly až po Rudolfově opětovném příjezdu na Moravu v lednu 1279,⁴⁵ správně ovšem připomíná, že Čáslav mohla být rakouskými letopisci uvedena mylně jako reminiscence

provinciam, regina partem cum filio Wenceslao. Et impletur illud ewangelicum: Omne regnum in se divisum desolabitur. Adhuc Bohemis peiora in futurum vanae mentis praestigia auguriantur. Moravia etiam in plures partes fertur esse distracta.“ IOHANNIS ABBATIS VICTORIENSIS... I, s. 279: „*dedit quoque rex marchionii tutelam de pueris atque regno, quod regina graviter tulit. Moravia permansit in principis potestate ad tempus.*“

(39) Král si neponechal vrchní vládu nad Čechami a královna menší díl, jak naznačuje formulář u BODMANNA, F. I.: *Codex*, s. 105, viz DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 15, pozn. 5, tento formulář je absolutně nevěrohodný.

(40) RI VI 1, s. 262–264, č. 1030–1038.

(41) OTTOKARS ÖSTERREICHISCHE REIMCHRONIK. MGH Deutsche Chroniken V 1, s. 237–240.

(42) RI VI 1, s. 268, srov. MGH SS IX, s. 731, 746.

(43) REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 333.

(44) ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 304, pozn. 1.

(45) TAMTÉŽ, od něj přejímá BLÁHOVÁ, M.: *Böhmen in der Politik*, s. 64.

na místo krizového setkání vojsk a jednání v půli října 1278.⁴⁶ Pokud by Rudolf odsunul svatby svých dětí s Václavem a Anežkou až na začátek roku 1279, mohl počkat až do února, kdy se v dominikánském klášteře ve Vídni slavila svatba Oty Malého s Hedvikou.⁴⁷ Přesto se objevuje jedna komplikace. Zatímco 1. ledna Rudolf setrval ve Vídni, 4. ledna se objevil u Znojma, aby se do Vídně ještě před koncem měsíce zase navrátil.⁴⁸ Svůdná úvaha o možné cestě do Čáslavi, či spíše do Jihlavy, v záležitosti sňatků, však může být zanedlouho zaplašena jednodušším a praktičtějším vysvětlením.

„Morava prý také na více dílů jest roztržena,“ volá v emotivním závěru své pasáže popisující dramatické události posledních měsíců roku 1278 autor Příběhů krále Přemysla Otakara II.⁴⁹ Pokud však někdo na konci roku 1278 Moravu rozdělil, mohl to být jedině římský král Rudolf, pro příštích pět let její pán a vládce. Nyní půjde o to, pokusit se vystihnout a osvětlit vlastní „techniku“ Rudolfova moravského vládnutí. Nelze pochybovat, že před odchodem z Moravy Rudolf zabezpečil svoji moc vojensky, což ostatně potvrzují i rakouské prameny;⁵⁰ obsadil svými ozbrojenci zřejmě některé významné opěrné body,⁵¹ šlo však pravděpodobně jen o pevnosti v jihomoravském příhraničí, v oblasti, kde předtím operoval se svým vojskem. To bylo výhodné pro případnou ochranu dolnorakouské hranice. Ostatní místa na Brněnsku, jihovýchodní, střední a severní Moravě zajišťoval olomoucký biskup, moravští šlechtici a samozřejmě také měšťané.⁵² Na konci roku 1278 nelze doložit Rudolfův

(46) Pramen (CONTINUATIO PRAEDICATORUM VINDOBONENSIIUM. MGH SS IX, s. 731) uvádí misit, stěží si lze představit, že by král poslal dceru samotnou - viz oddalování Gutina odjezdu v 80. letech - to snižuje výpovědní hodnotu rakouského analisty. Biskup Bruno, který se svatby jistě zúčastnil, dle v lednu v Ostravě, kde s ním pobýval pravděpodobně také bavorský biskup Jindřich, jenž měl podle Otakara Štýrského oběma dětem požehnat - OTTOKARS ÖSTERREICHISCHE REIMCHRONIK. MGH Deutsche Chroniken V I, s. 237; O ZLYCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 338-339.

(47) RI VI 1, s. 269.

(48) RI VI 1, s. 268.

(49) PŘÍBĚHY KRÁLE PŘEMYSLA OTAKARA II. FRB II, s. 333.

(50) RI VI 1, s. 263; CONTINUATIO CLAUSTRONEOBURGENSIS: „*Quibus omnibus in pace dimissis instante hyemali frigore, civitatibus Moravie suis militibus premonitis (správně premunitis) versus Austriam remeavit; perfidis eiectis, fideles suos scilicet dominum Stephanum de Meyssove, quem accedens ad hunc conflictum marschalcum regni et Austrie constituerat, multis denariis et honoribus honoravit.*“

(51) REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 333; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 297.

(52) Výklad F. ŠIGUTA: *Městský formulář opavský z počátku XIV. století*. Slezský sborník 60 (20), 1962, s. 395-396, že Rudolf Habsburský obsadil svým vojskem celou Moravu a opav-

pobyt ani ve Znojmě či v Brně, byť tak někteří autoři činili,⁵³ ba nelze vůbec předpokládat, že by se římský král se svými muži vypravil severněji od linie Rosice - Jihlava - Čáslav. Ještě však, než uvítal někdy v první půli prosince 1278 vídeňský farní klérus a řeholnictvo s kříži, korouhvemi a ostatky svatých za zpěvu responsoria *In ymnis et confessionibus* navracejícího se vítěze od Suchých Krut, musel Rudolf zabezpečit vlastní správu Moravy.⁵⁴ Již celé generace českých i německých historiků vědí, jak Rudolf v tomto případě postupoval. Místodržitelem v severní části Moravy jmenoval olomouckého biskupa Bruna, v jižní části země svého rádce a důvěrníka, minoritu Jindřicha z Isny, biskupa basilejského; ve druhém případě to podle některých autorů snad nemyslel ani příliš vážně, neboť úřad měl být biskupu Jindřichovi jen jakousi sinekurou.⁵⁵ Tento trad-

ští měšťané si stěžovali u olomoucké městské rady na řádění tamní Rudolfovy posádky, je naprosto mylný. V uvedených formulářích jsou škůdci označeni jen zcela obecně *fures publicos et tocius terre depopulatores*, resp. *raptores*, hovoří se také o roli krále a markraběte, tím ale nemůže být míněno dítě Václav. Formuláře proto náležejí zcela jinému období a týkají se jiných okolností.

(53) ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 289: „Setkáváme se tu s ním v Ivančicích, Rosicích a Brně, zattim co mu také sever moravský dohodou s biskupem Brunonem byl zajištěn.“ BOCZEK, A.: *Mähren*, s. 10: „Brünn öffnet die Thore und empfängt den König mit Pomp.“

(54) CONTINUATIO VINDOBONENSIS, s. 710: „... totus etenim clerus et congregationes religiosorum Vienne cum crucibus et vexillis et reliquiis ei occurrentes, cum gaudio eum receperunt, cantantes responsorium: *In ymnis et confessionibus*.“

(55) PALACKÝ, F.: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II*. Praha 1939, s. 159: „Odtud ubíraje se zase do Vídně, svěřil vládu v zemi moravské po částkách rozdílných biskupům olomouckému i basilejskému a pevná místa její opatřil novými posádkami.“ DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 10–11: „K účelu tomu dal spravovati zemi dvěma místodržiteli a sice na severu Olomúcko a Přerovsko biskupem Brunonem a na jihu Brněnsko a Znojensko biskupem Basilejským Jindřichem, ale zajisté jen proto, aby tomuto dostalo se zaopatření. ... Druhý správce zemský meškal ponejvíce při dvoře krále Německého; bylť tak řka Brunonovým diplomatickým jednatelem bez vlivu na vnitřní správu Moravy.“ REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 328–329: „Er unterstellte das ganze nördliche Mähren der Obhut Brunos als Statthalter des Reiches, während er den südlichen Theil dem Getreuesten aller seiner Getreuen, dem Bischof Heinrich von Basel anvertraute. Mähren wurde als Reichsland, die Städte als Reichsstädte betrachtet und behandelt, da ja König Rudolf selber die Verwaltung des Landes in seiner Hand behielt.“ GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 316: „Er theilte die Markgrafschaft in zwei Teile; während er aber den nördlichen, die Provinzen Olmütz und Prerau, dem Bischof Bruno von Olmütz übergab, während dort die alten einheimischen Würdenträger ungestört in ihren Ämtern blieben, sich zu den Landtagen mit dem übrigen Adel um den Bischof versammelten, lie er den südlichen Landesteil durch Österreicher verwalten: Bertold v. Hardeck wurde Burggraf von Znaim und Stephan von Meissau Kämmerer der Provinz Vötau; sie sitzen den Gerichten wie den Landtagen vor. Bischof Heinrich v. Basel, dem anscheinend die nominelle Statthalterschaft dieses Teiles übertragen wurde, hielt sich fast stets am Hofe des Königs auf.“ EISLER, M.: *Geschichte Brunos*, s. 349: „Der Bischof Bruno von Olmütz wird zum Statthalter des römischen Königs im Nordteile des nunmehrigen

vaný výklad má ve skutečnosti oporu pouze ve dvou pramenech. Prvním je listina, již Bruno dává 26. listopadu 1279 v Mohelnici na vědomí své rozhodnutí učiněné 18. listopadu na zasedání olomouckého provinciálního soudu z pověření krále Rudolfa (*recepimus in mandatis*) ve věci sporu Alberta z Lešan s klášteřem hradištských premonstrátů o hranice mezi Konicí a Knínicemi; olomoucký hierarcha se zde sám nazývá *Olomouensis et Preroviensis provinciarum vicedominus*.⁵⁶ Druhým pramenem je vypravování *O zlych létech ...*, kde se v souvislosti s potvrzením volby nového pražského biskupa Tobiáše, jež bylo delegováno mohučským metropolitou na Bruna ze Schaumburka, praví, že biskup Bruno „měl pak tehdy u sebe kolegu, biskupa basilejského, jenž mu byl přidělen k vykonávání královských poslání Rudolfa, zvolence římského“. Dále se však hovoří již jen o asistenci basilejského biskupa Jindřicha při aprobaci pražského elekta, nazývané „svěřeným výkonem“, resp. jeho účasti společně s Brunem a biskupem sekovským při biskupském svěcení.⁵⁷ Ani slova tedy nepadá o případném Jindřichově místodržitelství. Jako podpůrný argument se pokusil O. Redlich použít jeden z formulářů, určený Rudolfem nejmenovanému velmoži, kde jsou jako spolučetitelé uváděni olomoucký a basilejský biskup.⁵⁸ To však nedokládá o mnoho více, než že oba biskupové

Reichslandes, der Bischof von Basel, Heinrich, für das südliche Mähren ernannt,“ dále též s. 354; NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 48: „Kdežto Olomoucko a Přerovsko se všemi starými markrabskými institucemi ponecháno ve správě arcibiskupovi (sic !?) Brunovi, zařídil se Rudolf v jižní části jako ve své provincii. Důležité úřady purkrabí znojenského a komorníka bitovského vzaty domácím lidem a odevzdány Rakušanům. Místodržícím ustanoven biskup basilejský Jindřich, který téměř stále se zdržoval při dvoře královském a jižní Morava spravována z Vidně.“ ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 296-297: „... že v severní části země za něho správu vésti měl Bruno Olomoucký, v jižních končinách pak Jindřich biskup basilejský. Při tom byly význačné hrady a místa opatřeny cizími posádkami pod velením rakouských pánů; tak dostal znojenské purkrabství Bertold hrabě z Hardeggu, bitovské Štěpán z Meissova.“ STOOB, H.: *Bruno von Olmütz*, s. 128: „Mit Otto gemeinsam hat der Olmützer dann im diplomatischen Ringen gegen Nürnberger, den Tiroler und den Salzburger Erzbischof als Vertreter König Rudolfs die faktische Herrschaft in Böhmen den Askaniern, das Reichsvikariat über Nordmähren sich selbst gesichert, während Rudolf den Süden nominell seinem engen Mitarbeiter Heinrich von Isny, dem späteren Mainzer Erzbischof, übergab, praktisch jedoch selbst in der Hand behielt.“ KREJČÍKOVÁ, J.: *Rudolf Habsburský*, s. 150-151: „Jako své zástupce ustanovil dva místodržící, olomouckého biskupa Bruna pro severní část markrabství a basilejského biskupa Jindřicha pro jižní část Moravy, zřejmě s ohledem na Brunovo sídelní město Olomouc i na fakt, že biskup Jindřich patřil k nejbližšímu Rudolfovu okruhu a zdržoval se nejvíce na jeho dvoře.“

(56) CDM IV, č. 170, s. 231-233.

(57) *O ZLYCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA*. FRB II, s. 338-339.

(58) RI VI 1, s. 266, č. 1043, podle BODMANN, F. I.: *Codex*, s. 209. Jde vlastně o průvodní list uvedenému knížeti či velmoži (Redlich uvažuje, že mohlo jít o markraběte Jindřicha Mišeňského) pro cestu k Rudolfovu dvoru a zpět. O. Redlich se domníval, že spolučetění

mohli pobývat na dvoře římského krále, což je dostatečně známé, a šlo o muže vysoké vážnosti.

Na počátku úvah o místodržitelství obou biskupů stojí bezpochyby Antonín Boček, který ve své práci uvádí nejen oba výše uvedené prameny, ale také také dvě další zmínky. První ve znění *Brunoni, venerabili episcopo Olomucensi, permittit totam Moraviae terram tuendam, Basiliensi autem domino tantum provinciis nostris* přisuzuje anonymu zábrdovickému, a dodává, že ve druhém případě šlo nesporně o brněnskou a znojemskou provincii. Druhou zmínku je podle něj možné nalézt v análech hradištských: *Bruno tunc temporis pro marchione in Moravia constitutus*.⁵⁹ Příliš nepřekvapí, že ani jeden z obou Bočkem uvedených pramenů nikdo nikdy neviděl, krom autora samého; lze tedy obě zmínky přisoudit Bočkově falzátorské fantazii, i když, tak jako v mnoha podobných případech, založené na reálném jádru. Co však lze k danému problému říci na závěr? Za nepochybné lze považovat místodržitelství biskupa Bruna na Olomoucku a Přerovsku, nic však nenaznačuje tomu, že by se Bruno stal Rudolfovým náměstkem na celé Moravě, jak se pokusil naznačit Boček. Stejně tak ovšem není možné doložit a potvrdit mnoha autory předpokládané místodržitelství basilejského biskupa Jindřicha z Isny na jižní Moravě. Jindřich se opravdu až na drobné výjimky zdržoval na dvoře římského krále⁶⁰ a jeho pomoc biskupu Brunovi při „královských posláncích“ v prvních dvou měsících roku 1279, kdy skutečně na Moravě setrval, mohla mít jednorázový, příležitostný charakter. Jako podpůrný argument proti Jindřichově místodržitelství může ostatně sloužit i další z formulářů, podle nějž král Rudolf určil Jindřichovi jako odškodnění za účast a náklady na tažení *contra publicum hostem imperii*, tedy proti českému králi, a za prokázané služby 3 000 hřiven stříbra, jež měli poskytnout Židé ze štrasburské a basilejské diecéze.⁶¹ Pokud by se skutečně biskup stal místodržitelem na jižní Moravě, nedisponoval by král v jeho prospěch spíše tamními příjmy? Ostatně místodržící bývají vždy ustanovováni proto, aby fyzicky ve svěřeném území dleli a vykonávali správu; tak skutečně fungo-

olomouckým Brunem a basilejským Jindřichem by mohlo znamenat zajištění pokojného cestování Moravou; jde však o velmi slabou indicii.

(59) BOČEK, A.: *Mähren*, s. 11–12, pozn. 21.

(60) Ve Vídni vydával listinu společně s dalšími církevními hodnostáři již 8. března 1279, tzn. že po svěcení pražského biskupa Tobiáše na přelomu února a března zamířil ihned ke dvoru krále Rudolfa. Ve Vídni pak dlel i v dalších měsících, v létě se pravděpodobně zúčastnil koncilu své církevní provincie (Besançon), aby se ke dvoru zase navrátil; srov. RI VI 1, č. 1042, 1074, 1078, 1108, 1119 a dal.; Schles. UB, s. 256–257, č. 387; též KLUTZ, K.: *Der Einfluss*, s. 82.

(61) RI VII, s. 265, č. 1041; srov. KLUTZ, K.: *Der Einfluss*, s. 81–82.

val olomoucký biskup Bruno.⁶² Žádný z badatelů, kteří se otázkou správy Moravy po smrti krále Otakara dosud zabývali, se nepokusil zodpovědět nabízející se otázku, jaký smysl by měl panovníkův zástupce, který ve svém úřadu nepobývá a pro svého pána nepracuje. Ne, vše v tomto případě ukazuje na předpoklad, že správa jižní Moravy, tj. bitovské, znojenské, brněnské a břeclavské provincie, byla organizována jiným způsobem. Nelze však zapomenout ještě na jeden moment. Totiž, kdy vlastně byla Brunovi správa dvou severomoravských provincií udělena. K Moravě v té době ovšem patřila ještě jedna severní provincie, za života krále určená levobočnému Mikuláši, totiž Opavsko, dřívější Holasicko. To ovšem Bruno nespravoval, neboť zde příjmy ve vysoké míře získala na základě sedleckých dojednání královna-vdova Kunhuta a po svém útěku z Prahy se zde také usadila; *domina terrae Oppaviae* se nazývá poprvé až 31. srpna 1279, již 11. února za pobytu v Praze však uděluje hrobnickým johaniťům soudní a ekonomické imunity pro celou opavskou provincii (*per universam Oppaviensem provinciam*).⁶³ Lze proto předpokládat, že Brunova hodnost náměstka krále Rudolfa v uvedeném rozsahu vykristalizovala teprve po polovině října, zcela jistě však před královým odjezdem z Moravy. Měsíc listopad se tak zdá být nejpříhodnějším.

Hned na počátku ledna, v čase, kdy si mrazivý vítr pohrával na sněhových pláních, se však král Rudolf nerozpakoval vydat znovu na cestu. Jeho cílem se tentokrát stalo Znojmo, město, v němž měly zanedlouho, o Velikonocích, spočinout na dalších osm let ostatky poraženého soupeře.⁶⁴ Již 4. ledna dosáhl římský vládce tohoto města, či spíše zatím nedalekého kláštera premonstrátů v Louce, neboť jeho listina pro míšeňského markrabího Jindřicha je datována *apud Znoymam*.⁶⁵ Považovat Rudolfov znojenský pobyt za pouhé zastavení na cestě s dcerou k souloži v Čáslavi, jak se snažil vysvětlit Redlich,⁶⁶ by bylo zřejmě naivní. Králova krátkodobá návštěva města Znojma - 27. ledna byl opět zpátky ve Vídni -

(62) Domněnky M. EISLERA: *Geschichte Brunos*, s. 354, že jmenování Jindřicha z Isny mistodržitelem pro jižní část Moravy bylo ze strany krále Rudolfa jen jakýmsi čestným vyznamenáním za prokazované služby, postrádají skutečné argumenty. Na druhé straně však lze přijmout Eislerův názor, že basilejský biskup byl do určité míry diplomatickým prostředníkem mezi králem a biskupem Brunem; TAMTÉŽ, s. 353-354.

(63) CDM IV, č. 160, s. 221; Cartulaire III, č. 3689, s. 380; Schles. UB IV, č. 356.

(64) DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VI*, s. 203-204, dále viz CONTINUATIO VINDOBONENSIS. MGH SS IX, s. 711; ANNALES SANCTI RUDBERTI SALISBURGENSIS. MGH SS IX, s. 805; CHRONICON MAGNI PRESBYTERI CONTINUATIO. MGH SS XVII, s. 534.

(65) RI VI 1, č. 1056.

(66) REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 333.

však jistě musela mít nějaký konkrétní důvod. S pomocí dalších pramenů jej však možná lze pochopit.

Když prodával 22. března 1279 Martin z Přežire některé své drobné majetky ve vsi, podle níž se psal, velkopreceptoru johanitů Hermannovi z Braunshornu, transakci ve Znojmě dosvědčili Bertold hrabě z Hardeka, označený jako *Znoymensis prefectus*, Konrád Murcerius, cúdař Volfram s bratrem Vavřincem a Vlk (Lupus) z Plavče.⁶⁷ Spor mezi kněžickým proboštem Vojslavem a vdovou po Markvartu Dlouhém Zdeslavou, dcerou Hartleba z Dubna, zase ve stejném městě rozhodovali 28. června 1279 z pověření krále Rudolfa (*a domino Rudolfo, serenissimo rege Romanorum semper Augusto, Moraviam gubernante*) Bertold z Hardeku, *burggravius Sznoymensis*, a Štěpán z Maisova, rakouský maršálek a *camerarius Vetoviensis*.⁶⁸ Listina byla pravděpodobně vydána v průběhu zasedání krajského soudu ve Znojmě, mezi jejími svědky je totiž jmenována celá řada významných mužů jako byli Hartleb z Dubna, Smil z Bilkova, Hartman z Holštejna, Bolebor z Popovic, Dětrich z Kněžic, cúdař Volfram a další. Obě listiny hovoří jasnou řečí; v roce 1279 byl znojemským purkrabím - tituly *prefectus* a *burggravius* můžeme chápat jako synonyma - rakouský šlechtic Bertold hrabě z Hardeku (Hardeggu),⁶⁹ bitovským komorníkem potom rakouský maršálek Štěpán z Maisova (Maissau). Jako cúdař ve Znojmě působil Volfram, z rodu Ranožirovců, honosících se erbem jeleního parohu.⁷⁰ Jistě neudiví, že se Rudolf Habsburský rozhodl obsadit dvě velmi důležité funkce v nejjihnějších, hraničních končinách Moravy svými věrnými lidmi. Ostatně postavení purkrabího znojemského hradu bývalo považováno za veledůležité i v dobách Přemysla Otakara II., který je svěřoval jen důvěryhodným a spolehlivým osobám jako byl Boček z Perneggu (do r. 1255), Beneš z Cvilína (který ovšem upadl v podezření ze zrady a ze-

(67) CDM IV, č. 161, s. 222. Konrád Murcerius se připomíná jako svědek v listině znojemského kastelána Radoslava z Heraldic a tamního cúdaře Čůžkraje 1. září 1272 (CDB V-2, č. 675, s. 309-311). Vydavatelé diplomatů se domnívali, že jde o dvě osoby - Konráda a Murceria, a proto jména oddělili čárkou (TAMTĚŽ, s. 311). V obou listinách, z r. 1272 i 1279, je Konrád Murcerius zařazen mezi šlechtici, stěží tedy šlo o znojemského měšťana, jak uvádí rejstřík (CDB V-4, s. 197, 277). V případě cúdaře Volframa a jeho bratra Vavřince jde s největší pravděpodobností o syny Ranožirovy, srov. CDB V-2, č. 627, 703.

(68) CDM VII, Suppl. č. 142, s. 774-775.

(69) Bertold pocházel z Durynska a byl hrabětem z Rabenswalde - Schwarzburgu; hrabětem z Hardeggu se *de facto* stal sňatkem s Wilburgis, vdovou po hardeckých hrabatech Otovi (z původní větve hrabat z Hardeggu) a Jindřichovi (z Duinu u Akvileje) - viz PLÁČEK, M.: *Rakouská šlechta v zeměpanských službách na jižní Moravě do počátku 14. století a její stáda*. Brno 1995 (diplomová práce na FF MU), s. 63. Hrabstvím Hardeggu jej ovšem obléhl král Rudolf až 5. prosince 1278 (RI VI 1, č. 1034).

(70) Srov. pozn. 67.

mřel společně s Ottou z Maisova, otcem řečeného Štěpána, ve vězení v letech 1258-1262, králův zeť Oldřich z Drnholce v letech 1263-1269 a Radslav z Heroltic v letech 1271-1273.⁷¹ V této souvislosti pak téměř bezděky přicházejí na mysl slova klosterneuburského letopisce, který poté, co hovoří o obsazení moravských měst Rudolfovyi ozbrojenci na sklonku roku 1278 a králově návratu do Rakouska, dodává: „... *perfidis eiectis, fideles suos scilicet dominum Stephanum de Meyssowe, quem accedens ad hunc conflictum marschalcum regni et Austrie constituerat, multis donariis et honoribus honoravit.*“⁷² Štěpán z Maisova si svým odklonem od krále Přemysla i statečnou obranou Drosendorfu krátce před bitvou králův vděk jistě zasloužil;⁷³ po Otakarově straniku a zeti, v klatbě stojícím Jindřichovi z Kuenringu-Vitorazi,⁷⁴ se stal maršálkem rakouského vévodství a obdržel zároveň bitovské komornictví. Znojmo, nedaleký Bitov a zajisté také blízký Vranov, tři hrady v jedné linii, se tak staly Rudolfovi nepochybně oporou v jeho moravském správování. Krátkou cestu do Znojma vpodstatě ještě ve svátečních dnech (ve Znojmě strávil král nejspíše svátek Tři králů), tak lze chápat jako výraz uznání a pocty Štěpánovi z Maisova, Bertoldovi z Hardeku a dalším lidem, ať již to byli šlechtici nebo měšťané, kteří se rozhodli pořádky římského krále podporovat, a zároveň jako praktický vstup činorodého panovníka na jižní okraj ne zcela jisté půdy, kterou získal na pět let pod svoji pravomoc. Zdá se tak, že o Znojensko měl král Rudolf eminentní zájem a do tohoto kraje zasahovala jeho pravomoc, delegovaná ovšem spolehlivým lidem, nejbezprostředněji.

Zároveň je však nutné připomenout, že ani Bertold z Hardeka, sídlící na samé rakousko-moravské hranici poblíž Vranova i samého Znojma, ani Štěpán z Maisova, vstupující v předchozích letech jistě do kontaktu s moravskou šlechtou, nepředstavovali na Znojensku, jehož šlechta částečně sahala svými kořeny do rakouských zemí, cizí a nepřátelský fenomén. Výklad J. B. Nováka, že Rudolf oba úřady, tj. znojenského purkrabího a bitovského komorníka, odebral domácím lidem, je zjevně tendenční; cirkulace v těchto úřadech bývala velká a pravomoc panovníka tyto změny provádět nepochybnitelná.⁷⁵ Zcela neodůvodněným se pak

(71) Srov. CDB IV-1, č. 259, 444; CDB V-1, č. 14, 29, 30, 60, 67, 257, 330, 366, 432; CDB V-2, č. 513, 633, 675, 703; CDB V-3, č. 1050.

(72) CONTINUATIO CLAUSTRONEOBURGENSIS SEXTA MGH SS IX, s. 745.

(73) HEINRICI HEIMBURGENSIS ANNALES. MGH SS XVII, s. 716; LETOPISOVÉ JINDŘICHA HEIMBURSKÉHO. FRB III, s. 316; Srov. ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 267; DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VI*, s. 191; HOENSCH, J. K.: *Přemysl Otakar II.*, s. 245.

(74) Srov. DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VI*, s. 185; REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 313.

(75) NOVÁK, J. B.: *Z nové literatury*, s. 48.

jeví názor Graebnerův, také podpořený Novákem, že v očích samotných Moravanů začala být jako markrabství chápána jen jeho severní část, kdežto jižní měla být odtržena a připojena k Rakousku. Proti tomu svědčí nejen slova listiny z 28. června 1279, podle níž byli oba úředníci, Bertold a Štěpán, pověřeni králem Rudolfem spravujícím celou Moravu (*Moraviam gubernante*), což by byla v případě separačních snah formulace zcela protichůdná, ale také velké shromáždění moravských velmožů onoho dne na zasedání znojenské cúdy. Vždyť se zúčastnil Hartleb z Dubna, právě jehož nahradil v úřadu Štěpán z Maisova, neboť Hartleb byl bitovským komorníkem ještě 21. ledna 1278 a do úřadu se vrátil v létě 1281, ne-li dříve,⁷⁶ Smil z Bilkova, v letech 1274–1277 spravující bitovské purkrabství,⁷⁷ bratr moravského maršálka Bohuše z Drahotuš Hartman z Čeblovic či Holštejna, který byl komorníkem brněnské provincie v lednu 1278 i v roce 1281, tzn. zřejmě jím zůstal i mezi těmito léty,⁷⁸ bratr dřívějších moravských podkomořích Hartleba a Černína Bolibor z Popovic, Dětrich z Kněžic, syn Hrutův, pravděpodobně bitovský komorník v letech 1261–1262,⁷⁹ bratr zemřelého Markvarta Dlouhého Volfram ze Slatiny,⁸⁰ Odolen z Hustopečí, podstolí Sboro, podmaršálek Vavřinec (z Martinic), nejspíše bratři Vlka z Plavče,⁸¹ cúdař Volfram, syn dřívějšího znojenského cúdaře Ranožira,⁸² Branislav z Lesonic, Bohuslav z Odunce, bývalý znojenský cúdař Čůzkraj erbu čtvrceného štítu,⁸³ Skoch z Heraltic a Kuno z Račic. Šlo vesměs o lidi úzce spojené se znojenskou a bitovskou provincií, kteří zde drželi úřady, statky a na jejím teritoriu sídlili. Tři z nich však, Hartleb z Dubna, Hartman z Holštejna a Smil z Bilkova, patřili nejen k deseti, patnácti nejvlivnějším moravským baronům, ale také zcela zřejmě k nejbližšímu okruhu zvěčnělého krále. Jejich účast na zasedání soudu ve Znojmě je nutno chápat jako výraz plné kontinuity. Úvahy o plánovaném odtržení jižní Moravy a jejím připojení k dolním Rakousům tak lze jednou a provždy odkázat do říše fantazie, která v boji s královstvím kritického dějepiscevtví většinou ztrácívá pole (pokud se ovšem bojuje regulárními zbraněmi). Jistě nelze za čirou hru náhody považovat

(76) CDB V-2, č. 857, 858; CDM IV, č. 184, 201.

(77) CDB V-2, č. 786–788, 791, 834, 804, 836, 837, 846; CDB V-3, č. 1634.

(78) CDB V-2, č. 858; CDM IV, č. 202.

(79) CDB V-1, č. 283, 313.

(80) Srov. CDB V-2, č. 863.

(81) CDB V-2, č. 857, 858; Sboro a Vavřinec vystupují jako podstolí a podmaršálek *domini regis* 23. března 1278 – CDB V-2, č. 863.

(82) CDB V-1, č. 395; V-2, č. 544, 627, 675.

(83) CDB V-2, č. 675, 703, 863.

skutečnost, že někteří z moravských účastníků provinciálního soudu (*Harchelebus de Dubna, Smilo de Belchow, T. filius Ruconis*), či jejich příbuzní, i oba rakouští držitelé úřadů (*comes de Hardegge, Messoruarius*) byli určeni za ručitele s povinností ležení (Rakušané v Lavě, Moravané ve Znojmě) při menších porušeníh míru na hranici v dodatkové smlouvě uzavřené 12. září 1277 v Praze.⁸⁴

Samotný počátek roku 1279 trávil správce části Moravy Bruno ze Schaumburka až na jejím samotném severním okraji, v biskupském městě Ostravě na hranicích země s Polskem, *que est sita ultra Opaviensem provinciam*, jak z pohledu obyvatele České kotliny poznamenal jeden z pražských kanovníků, autor příslušných řádků kompilace známé jako II. pokračování Kosmovo.⁸⁵ Zde jej 5. ledna 1279 navštívil pražský zvolenec Tobiáš, aby jej požádal o potvrzení své volby, udělení kněžství a biskupského svěcení, s kterýmžto postupem již předtím byl souhlasil mohučský arcibiskup. V přítomnosti basilejského biskupa Jindřicha olomoucký hierarcha 18. ledna Tobiášovu volbu jako řádnou a kanonickou skutečně potvrdil. Tobiáš se poté vzdálil od Brunova dvora, aby přibližně za měsíc, 21. února, zamířil na Moravu znovu, tentokrát doprovázen hodnostáři, kanovníky a kněžími pražské katedrální kapituly v nádherných suknicích a těžkých kožiších, s množstvím lidí ode svého dvora, šlechtici i služebníky, ozdobenými hrdě benešovicou zavínutou střelou. V Brně jej již očekával biskup Bruno s oběma kolegy, biskupy sekovským a basilejským. Zde byl Tobiáš sekovským biskupem Wernhardem (Bernardem) 25. února posvěcen na kněze a o den později, v neděli, obdržel od uvedených tří biskupů v dominikánském kostele také biskupské svěcení.⁸⁶ Lze si představit, že právě uvedená slavnost biskupského svěcení se stala určitou

(84) CDB V-2, č. 846, s. 558–562; srov. DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VI*, s. 165–170.

(85) O ZLÝCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 337; k autorství a době vzniku kompilace viz BLÁHOVÁ, M.: *Druhé pokračování*, s. 5–39.

(86) O ZLÝCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 338–339. Jistou nesrovnalost přináší letopiscova datace obou úkonů. Zatímco neděle *Reminiscere*, kdy se odehrálo biskupské svěcení byla v roce 1279 26. února, datum kněžského svěcení *XI. Kal. Martii* (což Emler v FRB opravil svévolně na *XII.*) připadá na 19. února. Správná však bude s největší pravděpodobností informace o svěcení na biskupa datovaná podle *introitu Reminiscere* (tj. 26. 2.), jež se odehrálo *in crastino*, tedy nazítří, po kněžské ordinaci, pro niž pak přichází logicky v úvahu 25. únor; podobně, zdá se, uvažuje KADLEC, J.: *Bischof Tobias*, s. 338. ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 305, mylně uvádí jako místo Tobiášova svěcení Olomouc. K popletené dataci událostí kolem svěcení a Tobiášova příjezdu do Prahy srov. především MENDEL, B.: *Z předzvěsti českého humanismu: pořadatel letopisů pražských*. In: Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám 1872–1932. K dějinám československým v období humanismu. Praha 1932, s. 72–73, a BLÁHOVÁ, M.: *Druhé pokračování*, s. 22, 35–36, pozn. 160.

demonstrací bohatství, síly a významu rodu Benešoviců. Vždyť v Brně se krom doprovodu biskupů jistě objevili, jak můžeme předpokládat, se svými družinami bratří nového biskupa, Milota z Dědic a Čeněk z Kamenice, synovec Beneš z Branice, syn Beneše ze Cvilína, bratrance Vok z Kravař se synem Benešem, Beneš ze Štítiny, Jan z Křenovic, Zbyslav ze Skorotína (později se psal z Kout) a Jaroslav i další členové rodiny.⁸⁷ Příležitosti k společenské a politické prezentaci jistě využili další moravští velmoži; jejich jména však žádný kronikář nezachytil a není známa ani jediná listina, podle jejíž svědečné řady by bylo možné účast na slavnosti zrekonstruovat. Nový biskup Tobiáš byl totiž obecně považován za Moravana, jak připomíná Jindřich Heimburský: „... *post hunc eligitur Thobias Moravus, praepositus Pataviensis, frater Benesskonis et Milothe.*“⁸⁸ Jistě nikoli náhodou byl pro slavnost vybrán kostel kláštera dominikánů, kde se podobně jako v Praze či Olomouci šlechtici shromažďovali na svých kolokviích; jen pro zajímavost, s moravskou elitou byl řád kazatelů spojen i personálně, Petr, řádový lektor v Brně, byl bratrem maršálka Bohuše z Drahotuš a Hartmana z Holštejna.⁸⁹ Listiny, jež Bruno vydával v dalších měsících roku 1279, poskytují alespoň rámcovou představu o jeho pobytech i činnosti. Tak 1. června 1279 nařizoval z Olomouce plebánovi v Retzu Jordánovi a znojenskému děkanovi Janovi, aby rozhodli spor louckého opata s plebánem ve Vrbovci o desátky z (Malých) Němčic, 23. června pak vynesli v biskupově přítomnosti představitelé katedrální kapituly, zde však vystupující jako zvolení rozhodčí, svůj výrok ve věci sporu mezi Pardusem z Horky a Častou z Křelova o patronátní právo filiálního kostela v Křelově; z laických svědků se připomínají Albert z Lešan, olomoucký komorník Oneš z Čistého Slemene a provinciální rychtář Vojslav.⁹⁰ Na konci léta se biskup vypravil do jižní části své diecéze, kde jej mezitím v jeho pastýřské roli zastupoval varmijský biskup Jindřich Flemming; varmijský totiž Jindřich převzal jako *vices gerens domini Brunonis* úkoly olomouckého biskupa na poli ryze církevním, např. při svěcení kostelů, což dosvědčuje jeho svěcení kaple v Králově Poli náležející johanitům 21. června 1279⁹¹ či stejný úkon v případě kostela v Horních Dubňanech 26.

(87) Ke genealogii Benešoviců srov. DVORSKÝ, F.: *O starožitném panském rodě Benešoviců I. O Benešovicích - vyjímaje rod pánů z Kravař*. Brno 1907, dále KADLEC, J.: *Bischof Tobias*, s. 123-127, nejnověji o jejich počátcích na severní Moravě a ve Slezsku KOUŘIL, P. - WIHODA, M.: *Přerovec - k počátkům opevněných šlechtických sídel ve Slezsku*. In: *Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy*. Brno 1997, s. 213-215.

(88) FRB III, s. 317.

(89) CDM IV, č. 187, s. 253.

(90) CDM IV, č. 163, s. 224-225; č. 164, s. 225-226.

(91) CDM IV, č. 162, s. 222-223.

srpna 1279,⁹² a 31. srpna potvrdil na svém hradě v Modřicích templářskému řádu patronátní právo farního kostela v Horních Dubňanech i jeho filiál v Dukovanech a Bohuslavicích.⁹³ Dvacátého třetího září dlel biskup v Kroměříži, kde ztvrdil rozhodnutí sporu o němečický desátek, 18. října jej bylo možné zastihnout v Osoblaze, 11. listopadu se zúčastnil zasedání soudu olomoucké provincie a 26. listopadu se s početným doprovodem zastavil v Mohelnici.⁹⁴ Mezitím však došlo k závažným událostem, v jejichž středu stála krom mladého královice také jeho matka, vdova po Přemyslu Otakarovi Kunhuta. Krátce po polovině února nechal správce Čech Ota V. Dlouhý internovat dědice trůnu Václava i s matkou Kunhoutou na hradu Bezdězi. Královně však bylo umožněno volně navštěvovat některá místa v okolí. Tak na svátek sv. Jiří (24. dubna) zamířila do kostela tohoto světce ve Freistadtu, poté se vypravila do kláštera cisterciáků v Hradišti nad Jizerou a její další cesta vedla do věnného města Mělníka, kde pobyla tři dny. Královnin čtvrtý výjezd však již neměl skončit návratem na Bezděz. Po návštěvě sestry Anežky, rozuměj Anežky Přemyslovny, a své dcery v klášteře klarisek v Praze, k níž se jí dostalo povolení, vzbudila Kunhuta zdání, že chce ještě navštívit ostatky svého manžela na Moravě. To bylo jen stěží možné odmítnout. Královna však nakonec místo do Znojma zamířila do Opavy, centra provincie, z níž jí byla vyměřena vdovská apanáž.⁹⁵

Tato cesta jistě nemohla proběhnout bez zajištění, královniny společníky, ani pomocníky však prameny neprozrazují; lze se snad dohadovat,

(92) CDM IV, č. 188, s. 253–254, zde však chybně datováno do roku 1281.

(93) CDM IV, č. 166, s. 228.

(94) CDM IV, č. 167, 169, 170.

(95) O ZLÝCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 348: „*Adiecit adhuc petere licentiam veniendi in Pragam ad sororem Agnetem, et ea obtenta venit, et ibi de rebus suis dispositis finxit se velle venire in Moraviam ad exequias mariti sui regis Otakari. Et arripto itinere, cum deberet venire in Moraviam, divertit gressus suos in Opaviam, et sic astute et sapienter angustias et molestias, quas patiebatur ex parte Theutonicorum, evasit.*“ O vstupu princezny Kunhuty do pražského kláštera klarisek hovoří 2. pokračování Kosmovo (PŘÍBĚHY KRÁLE PŘEMYSLA OTAKARA II. FRB II, s. 329), Neplach (FRB III, s. 477) a Otokar Štýrský (OTTOKARS ÖSTERREICHISCHE REIMCHRONIK. MGH Deutsche Chroniken V I, s. 235, verš 17738–17745):

„*Ouch liez er zwo töhter klar,*

der was dannoch diu eine

ze guoter maze kleine,

diu solde nun si worden;

in sant Klaren orden

stuont zuo der wil ir sin.

datz sant Franciscus fuor si in.

daz kloster in Prage lit.“; srov. BLÁHOVÁ, M.: *Staročeská kronika*, s. 217.

že nocleh se svojí družinou hledala na zboží panovnické dynastii věrné církve.⁹⁶

Dei gratia Bohemiae regina et domina terrae Oppaviae, tak zněl Kunhutin titul v listinách, jež vydávala v průběhu svého pobytu na Opavsku; dochovaly se ovšem pouze tři, s daty 31. srpna 1279, 13. října 1279 a konečně 11. února 1281.⁹⁷ Obě listiny pocházející z druhé půle roku 1279

Milota z Dědic náležel k mocnému rodu Benešoviců. I když si vybudoval poměrně rozsáhlý hrad nad vesnicí Dědicemi u Vyškova, podle kterého se obvykle psával, na pečeti přivěšené 28. února 1286 užil starého rodového přídomku „z Benešova“: +S.MILOTE.DE.BENESSOV (AČK Praha).

vydala královna v Hradci (nad Moravicí), který se patrně po příjezdu stal jejím bezprostředním útočištěm. V první, z 31. srpna, Kunhuta potvrzuje rychtáři Tilmanovi a vši obci města Krnova privilegia udělená králem

(96) O ZLÝCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 347-348. K dataci ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 305; NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 52; BLÁHOVÁ, M.: *Druhé pokračování*, s. 22-23, 36, pozn. 164-167.

(97) Schles. UB IV, č. 367, s. 244; č. 374, s. 248; č. 404, s. 270-271; CDM IV, č. 168, s. 229-230; č. 199, s. 264.

Přemyslem Otakarem II. včetně držby čtyř vsí, Blížčic, Chomýže, Kostelce a Chařové, jež znovu výslovně podřizuje jurisdikci rychtáře a měšťanů.⁹⁸ Nezanedbatelná jsou jména svědků, v královnině blízkosti se tehdy nacházeli Protiva z Borovska, Kuno z Kunštátu, Herbord z Fulštejna a dále Milota z Dědic, Vok z Kravař a Beneš z Úvalna (Cvilína), tedy tři z Benešoviců, kteří, jak se zdá, hráli na královnině malém dvoře prim. Podobně v listině z 13. září, kterou Kunhuta potvrdila dřívější Přemyslovo obdarování johanitského řádu patronátním právem kostela v Hlubčicích, svědčí Herbord z Fulštejna se synem Heningem, hradecký purkrabí (*burgavius in Gretz*) Kuno, Milota z Dědic a jeho synovec Beneš, komoří Protiven, Všebor z Náměště, Matouš z Černé Hory, Konrád z Prahy a hlubčický rychtář Rudger. Královnu opět obklopují příslušníci rodu se zavínutou střelou (či odřivousem), neméně vlivný urozenec, zakladatel kunštátské větve svého rodu Kuno, je hradeckým purkrabím, znovu se objevuje leník a blízký dvořan biskupa Bruna Herbord, Švábenické zastupuje Všebor z Náměště a další významný rod má svého reprezentanta v Matouši z Černé Hory. Protiva z Borovska, který jediný nepocházel z Moravy, slouží královně jako komorník.⁹⁹ Je proto možné předpokládat, že jako komoří doprovázel královnu na její cestě, či lépe řečeno útěku, z Čech. Potom ovšem nelze vyloučit, že i Kuno z Kunštátu zastával před královniným příchodem úřad hradeckého purkrabího; úřady obou mužů sice nebyly v Kunhutině listině z 31. srpna 1279 uvedeny, to však neodporuje tehdejší neustálené praxi a listinu navíc skládal muž neznalý domácích poměrů, neboť strašlivě zkomolil jména Protivy i Miloty z Dědic a pravděpodobně také posledního Benešovice. Protivu, který se rodem a postavením nemohl rozhodně Milotovi, Vokovi z Kravař či Kunovi rovnat, zřejmě jen pro jeho komornictví uvedl jako prvního mezi svědky.¹⁰⁰ U vědomí předešlého získává královnin útěk z Čech nový rozměr. Šustova interpretace, že Kunhuta dospěla do Znojma, aby tam přijala mrtvolu svého chotě,¹⁰¹ teprve v květnu v rámci jakési koordinace převezanou z Vídně, což mělo posloužit jako záminka pro její únik z Otovy moci, se

(98) Srov. KEJŘ, J.: *Počátky města Krnova*. Krnov 1968, s. 19 nn., 45.

(99) Protiva z Borovska (*Prothewinus de Borotzk*) u Benešova se připomíná jako svědek v listině Smila z Lichtenburka z 1. dubna 1262; viz CDB V-1, č. 318, s. 477. Jeho úřad královnina komorníka měl zřejmě doživotní charakter, neboť je v listině opolského knížete Kazimíra z 10. ledna 1289 označen jako *camerarius serenissime domine mee regine Boemie*, působil tedy u dvora také jako komorník královny Guty (RBM II, č. 1466, s. 628-630.)

(100) Viz Schles. UB IV, č. 367: ... *qui sunt dominus Prochmus de Borowek, dominus Cuno de Cunstat, dominus Egilota de Dodich, dominus Herbordus de Fullnstein, dominus Wocco de Cwararz, dominus Bonosius de Chumlow...*

(101) ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 306-307.

zdá být holou a nesmyslnou konstrukcí, která absolutně nenachází oporu v pramenech. V době pražské návštěvy, kdy Kunhuta oznámila úmysl navštívit dočasné pohřebiště Přemyslovo, již královny ostatky ve Znojmě spočívaly. Celá akce sice může také na základě dalšího vývoje věci vyhlížet jako projev vzdoru pyšné a života po plných doušcích užívající vdovy, cílevědomá příprava spočívající v odjezdech a návratech na Bezděz však svědčí o opaku. Kunhuta se v Praze jistě setkala s biskupem Tobiášem, na Moravě ji obklopili Benešovici i další významní velmoži. Daleko od pravdy zřejmě nebude názor, že za Kunhutiným odchodem stál pražský biskup, který ve spolupráci s moravskou šlechtou, či lépe řečeno její částí, ve spojení s biskupem Brunem (čemuž nasvědčuje aktivita biskupova stolníka Herborda z Fulštejna)¹⁰² a zřejmě také za tichého souhlasu římského krále, celou záležitost zorganizoval. Že se to neobešlo bez příslušné konspirace a tajných posílů, je nasnadě.

Hlubčický patronát potvrdil šest dnů po Kunhutě hrobnickým johaniťům také biskup Bruno, když zrovna pobýval v Osoblaze.¹⁰³ V jeho okolí se objevil Herbord z Fulštejna, bezpochyby plnicí roli styčného důstojníka, s dalšími dvěma syny Janem a Konrádem, Lutolf z Násilé (*Dasile*), olomoučtí kanovníci scholastik Jan a další člen rodiny Fulštejnů Dětrich, biskupův lékař mistr Petr a dva manové, rytíři Achilles a Mikuláš.¹⁰⁴ Na sv. Martina (11. listopadu) již biskupa Bruna očekávalo zasedání provinciálního soudu v Olomouci. I když listinu s rozhodcím výrokem ve věci sporu Alberta z Lešan s hradištskými premonstráty, který Bruno z pověření krále Rudolfa vynesl právě na soudním zasedání, vydal až o dva týdny později (26. listopadu), v průběhu pobytu v Mohelnici, lze předpokládat, že všichni šlechtici uvedení v této písemnosti jako svědci, resp. pečetitelé, a tudíž zdržující se v blízkosti biskupově, se zúčastnili také olomouckého zasedání.¹⁰⁵ Krom olomouckého komorníka Onše z Čistého Slemene (Šumvaldu) a cúdaře Vojslava to byli Milota z Dědic, maršálek Bohuše se svým bratrem Hartmanem z Čeblovic, jak vyplývá z předchozího, brněnským komorníkem, Všebor z Náměště, Kojata z Drnovic, Vilém z Dubicka, Mikuláš z Otaslavic, Sudek, Bořuta ze Senice, Ratmír

(102) K jeho osobě srov. STOOB, H.: *Bruno von Olmütz*, s. 101; JANIŠ, D.: *Lenní systém*, s. 40–44.

(103) CDM IV, č. 169; Schles. UB V, č. 375, s. 248–249.

(104) Achilles přišel, podobně jako sám biskup, z okolí Mindenu a psal se podle Hemenhusen (dnes Heimsen); držel lenním právem Sádek a drobnější majetky v Matějovicích u Osoblahy. Mikuláš pocházel zřejmě také ze Saska a obdržel ves Choryni u Kelče, podle níž se později psával, drobné statky v Miloticích a lokační listinu na ves Brňov; viz SOVADINA, M.: *Lenní listiny biskupa Bruna*. SAP 24, 1974, s. 445–446, 448; JANIŠ, D.: *Lenní systém*, s. 47, 52.

(105) CDM IV, č. 170, s. 231–233.

z Pěňčina, Ludger z Kokor, Albert ze Šternberka a konečně biskupovi muži Achilles a Mikuláš. Šlo tedy opět, podobně jako v létě ve Znojmě, o reprezentativní shromáždění jedné moravské provincie, biskup, který byl v tu chvíli nejvýše postaveným účastníkem, neopomněl zdůraznit své pověření ze strany římského krále, jež se týkalo sporného případu. Bruno rozhodoval jako *iudex ordinarius*, soud se ovšem odbýval na provinčním zasedání a byl záležitostí celé šlechtické obce; proto se výslovně jako přisedící uvádějí *beneficiarii* olomoucké provincie a *alii quamplures terre barones*. Moravský maršálek Bohuš vystupoval na základě zemského práva (*secundum formam iuris communis*) dokonce jako zástupce (*advocatus*) premonstrátského opata Budiše (nelze také nepřipomenout zakladatelský vztah panovníka, v daném případě pak římského krále, resp. Bruna, na jeho místě, k premonstrátskému klášteru v Hradišti u Olomouce).¹⁰⁶

Jak prožil olomoucký hierarcha, na jehož nit procházející rukama sudičky Lachesis se již pomalu chystaly nůžky její sestry, vánoční svátky a první týdny nového roku 1280 známo není, je však velmi pravděpodobné, že se na samém počátku února setkal na Moravě se svým pražským kolegou, biskupem Tobiášem. Ten totiž zlistinil 7. února 1280 v Kojetině narovnání s hradištským opatem Budišem o hranice mezi touto biskupskou tržní vsí a premonstrátskou vesnicí Bezměrov; v jeho doprovodu se také nacházel krom představitelů pražské stoliční kapituly a probošta kolegiáty u sv. Jilji na Starém Městě pražském¹⁰⁷ olomoucký probošt Alexius, v pořadí druhý hodnostář tamní katedrální kapituly. Bylo by tak s podivem, kdyby se oba významní mužové církve i státu nesečkali osobně, nejspíše se tak stalo na některém z Brunových hradů. Podobně lze předpokládat schůzku biskupa Tobiáše s bratrem Milotou, v té době nepochybnou hlavou Benešoviců, i dalšími příbuznými.

Další písemnost biskupa Bruna se zachovala až z počátku jara, z 27. března 1280.¹⁰⁸ Tohoto dne vydal Bruno v Kelči svoji poslední lenní listinu, již udělil svému služebníku Konrádu z Jarohněvic dva a půl lánů v Pustiměři, půl své zahrady a další tři zahrady, které Konrád zřídil svým nákladem. Bruno listinu vydával jako olomoucký biskup a lenní pán, v intitulaci se proto neozývá jeho místodržitelské postavení, svědky pak byli jen hodnostáři a kanovníci katedrální kapituly. Když ale biskup dosvědčil svoji listinou z 10. května 1280, že jeho man (*miles noster*) Sudík

(106) Cenným dokladem právních zvyklostí na zemském soudu je v této listině také uvedení tzv. přisudného ve výši dvou denárů (*duos, qui vulgo przysudni dicuntur, denarios.*)

(107) Ke kapitule u sv. Jilji viz HLEDÍKOVÁ, Z.: *Kapituly s biskupskou kolací v Čechách do doby husitské a jejich místo v církevní správě*. In: In memoriam Zdeňka Fialy. Z pomocných věd historických. Praha 1978, s. 42-45.

(108) CDM IV, č. 173, s. 236-237.

postoupil ves Luptyni bratřím Jindřichovi a Gotfriedovi *de Nemse*, notář, který na Ketří listinu psal, mohl mezi její svědky uvést opět celou řadu moravských urozenců; nechyběli mezi nimi Kuno z Kunštátu, Milota z Dědic, maršálek Bohuš z Drahotuš, Tas z Tasova, Herbord z Fulštejna se synem Janem, Vok s Kravař s bratrem Zbyslavem, bratr Beneše z Branice Vok, Volfram, Jaroslav a Bohuš z Petrovic, Heřman ze Cvilína (Lobensteinu), Markvard a Vlč z Násilé, Fridrich z Loděnice, Držko z Držkovic se synem Janem a další.¹⁰⁹ Jde opět o nebývalou koncentraci mocných Moravanů na biskupově dvoře, přičemž nelze vyloučit, že na něj zaměřili po skončení dalšího zasedání olomoucké cúdy.

Že v Olomouci došlo někdy na počátku května 1280 opět k soudnímu sezení, vyplývá z listiny Bluda z Jičina, kterou vydal 7. května v hradištském klášteře za přítomnosti svého strýce, olomouckého komorníka Onše z Čistého Slemene, Adama z Dobromilic, Drslava z Čistého Slemene, Budislava z Veselé a několika dalších drobnějších šlechticů a opatových manů. Blud oznamuje, že zastavil opatu Budišovi a konventu dvůr o čtyřech lánech a deset poplatných lánů v Žerotíně za 107 hřiven, splatných v oktávu sv. Martina (tj. 18. listopadu); rozebírá také eventualitu nesplacení a postoupení zboží klášteru. Vydavatel listiny také uvádí, že k dojednání došlo v přítomnosti olomouckého komorníka Onše a dalších beneficiářů *castrī Olomucensis*, totiž Hodiše, *qui iudicio loco regis presidenti et camerarii*, Martina, který byl vilikem komořího Onše, soudce (*iudice*) Vojslava, Vavříka označeného *citator regis* a Světíka nazvaného *citator camerarii* (rozuměj Onše) a podsoudce Vojslavova (*subiudice*) Zdislava z Mydlovár. Vzhledem k tomu, že v dokladech ze sedmdesátých let vystupuje Vojslav jako *magnus iudex*, kteroužto hodnost je patrně nutné ztotožnit s hodností cůdaře (*czudarius, schudi*), nikoli provinciálního soudce (*iudex provincialis, lantrichterius*), který byl méně významný, a Vojslav jako (*magnus*) *iudex* měl vždy k ruce podsoudce (*subiudex*), bude nutné jej pro uvedený počátek května 1280 považovat stále za cůdaře olomoucké provincie.¹¹⁰

(109) CDM IV, č. 175, s. 238–239.

(110) Na soudu v Olomouci 12. srpna 1255 se připomínají Jan *schudi* a Hodislav *iudex provincialis* (CDB V-1, č. 50, s. 103–105), v roce 1269 se jmenují komorník Kuno, purkrabí Nezamysl, *iudex* Jan a *villicus provincie* Zdislav (CDB V-1, č. 599, s. 193–195). Vojslav z Ludslavic se 3. listopadu 1275 připomíná jako *magnus iudex castrī Olomucensis*, k ruce má podsoudce (*subiudex*) Alexandra z Přestavlk, dále v této listině vystupují olomoucký komorník Kuno ze Zbraslavi (Kunštátu), jeho *villicus* Svěšik (Světík), olomoucký vilík Jan a jeho podvilík Lutomír z Výrovan, vilík olomouckého purkrabího Nezamysla Martin z Týnce, a Vavřík z Vojnic a Hynce *de castro Olomucensi* (CDB V-2, č. 795, s. 479–481). V listině Časty z Křelova ze 4. července 1276 jsou jmenováni komorník Kuno, *iudex* Vojslav a *villicus regis in Olomucz* Jan a jeho podvilík Lutomír, vilík komorníka Kuna Zvělik (Světík),

V září roku 1280 opět zdupala pole jižní a západní Moravy kopyta rytířských koní. *Post diutinam rebellacionem*, jak vypovídají anály salcburské a aldersbašské,¹¹¹ vytáhl římský král Rudolf proti správci Čech, markrabímu Otovi. Z Vídně nejdříve zamířil k Brnu, kde ležel 20. září;¹¹² setrval zde zřejmě dost dlouho, asi tři týdny, než se vydal na další cestu. Téměř o měsíc později, 18. října, je datována jeho listina pro ženský klášter Interlaken ve vojenském táboře před Německým Brodem (*ante Brodam*). Příliš hluboko do českého vnitrozemí tedy na své výpravě proti Otovi Braniborskému Rudolf zatím nepronikl. Další dvě listiny vydává král Rudolf až 11. (pro Ottu z Lichtensteina) a 18. listopadu (pro Jordána z Burgensteinu);¹¹³ místem vydání první z nich jsou pravděpodobně Babice

vilik purkrabího Nezamysla Martin z Chvalkovic, podvilik soudce Vojslava Svatoslav Slepý, a konečně púhonič (*pohonczy*) Radoslav z Hostkovic, Pih, Martin ze Senice, Vavřík z Vojnic a Hynce (CDB V-2, č. 818, s. 513-514). Na generálním soudním zasedání v Brně 21. ledna 1278 vystupuje jak olomoucký soudce Vojslav, tak podsoudec Alexandr z Přestavlk, dále purkrabí Nezamysl a nový komorník Oneš (z Čistého Slemene) (CDB V-2, č. 858, s. 576-578), připomínány také 22. června 1278 (CDM V-2, č. 875, s. 611-612). Sám Vojslav se znovu objevuje v roce 1279 jako *zudarius* a v roce 1280 jako *iudex* (viz pozn. č. 105), v roce 1286 je společně s purkrabím Albertem ze Šternberka a soudcem (*iudex*) Předborem z Bolelouce jmenován jako *villicus domini regis in Olomucensi provincia*) a o rok později společně s purkrabím Albertem ze Šternberka, komořím Onšem z Čistého Slemene a sudím Předborem z Bolelouce jako *lantrichterius*, tedy provinciální rychtář (CDM IV, č. 239, s. 312-313; č. 250, s. 327-328.) Kým byl řečený Hodiš, který soudu předsedal, jasně není, nemusel však nutně zastávat úřad v olomoucké provincii (čemuž napovídá jeho hodnost komorníka, zřejmě v jiné provincii), podobně jako 22. června 1278 předsedal olomouckému soudu Albert, v té době patrně již bývalý purkrabí z Vranova (*in castro Olomucensis coram domino Alberto de Wren, qui tunc iudicio presedit ibidem*) - CDB V-2, č. 875, s. 611-612; 21. ledna 1278 se jako vranovský purkrabí uvádí Kuno (z Kunštátu), hodnost purkrabího však mohli oba zastávat současně (srov. CDB V-2, č. 857, 858). Proč jsou však mezi úředníky jmenování oba *citatores*, tedy púhonič, na poměrně exponovaných místech ve svědečné řadě, není zřejmě, lze to snad vysvětlit malou obeznámeností (či pohodlností toho, kdo listinu sestavoval), bývají totiž, a zjevně právem, považováni za nižší, pomocné úředníky, a navíc je jeden z nich závislý na komorníkovi, podobně jako vilik (hospodářský správce), který je dokonce uveden na druhém, resp. třetím místě. V případě vilika a púhoničova komorníkova jde snad o členy zvláštního aparátu provinciálního komorníka; podobně měl zřejmě i purkrabí a cúdař.

(111) ANNALES SANCTI RUDBERTI SALISBURGENSES. MGH SS IX, s. 806; ANNALES ALDERSBACENSES. MGH SS XVII, s. 536.

(112) RI VI 1, s. 304, č. 1224. REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 371, se domnívá, ovšem bez pramenné opory, že vojsko se shromažďovalo teprve v Brně, resp. u Brna, kdežto GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 318, uvádí, že Rudolf sbíral své síly již v srpnu, což je pravděpodobnější, neboť většinu osobností, které jej doprovázely na tažení, lze zastihnout v jeho okolí již 18. srpna ve Vídni; srov. RI VI 1, č. 1220, s. 301-302.

(113) RI VI 1, č. 1227, 1229, 1230, s. 305.

(*Babitz*) ležící několik kilometrů na severozápad od Německého Brodu (nelze vyloučit, že toto místo je vlastně totožné s táborem u Německého Brodu), druhá byla zhotovena nejspíše ve vojenském ležení u Brtnice (*apud Burdeniz*). Identifikace druhého místa je obzvláště důležitá, pokud jde o Brtnici, která leží již na zpáteční cestě, muselo mezi 11. a 18. listopadem dojít k zásadnímu zlomu. Jisté je, že Rudolf postupoval do Čech, podobně jako v roce 1278, po Haberské stezce, která vedla přes Jihlavu, Německý, Brod, Habry a Čáslav. Pak ovšem místo *Burdeniz* stěží mohou být Buřenice rozkládající se severozápadně od Pelhřimova, na bývalém křivsoudovském panství.¹¹⁴ Okolnosti tedy svědčí skutečně pro Brtnici. Rudolfovu vojsku vytáhl v ústřety, o čemž nemusí být, a ani nikdy mezi historiky nebylo, pochyb, markrabě Oto posílený oddíly Bolka Lehnického.¹¹⁵ Sokové se setkali právě někde mezi Čáslaví a Německým Brodem a zde také došlo k jednání, které skončilo smírem. Podle svědectví rakouských analů se prostředníkem tohoto nekrvavého rozuzlení stal především rýnský falckrabí a bavorský vévoda Ludvík; mír pak byl zpečetěn sňatkem dětí markrabího a falckraběte.¹¹⁶ Poté se římský král vydal na zpáteční cestu; postupoval, jak již bylo řečeno přes Brtnici a poté patrně Jemnici a Bitov do Znojma, neboť 11. prosince pobýval se svým doprovodem v nedalekém premonstrátském klášteře v Louce a 13. prosince se zastavil v Seefeldu na rakouské straně.¹¹⁷ Podle svědectví Jindřicha Heimburského trvalo Rudolfovo tažení přibližně 11 týdnů, dodejme, že ostatní prameny jeho slova potvrzují.¹¹⁸ Na české, resp. moravské, půdě jej nacházíme mezi 20. zářím a 11. prosincem, což je skutečně necelých 12

(114) K identifikaci místa zvaného *Burdeniz* jako Brtnice srov. MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Brtnice a její okolí od poloviny 13. století do válek husitských*. In: *Dějiny Brtnice a připojených obcí*. Brno 1988, s. 55, 90-91, pozn. 29-31. Většina autorů ztotožňovala místo s Buřenicemi, podobně v případě *Babic* mělo jít o ves s tímto jménem ležící nedaleko Křivsoudova; tak DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VI*, s. 31; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 313; DOBIAŠ, J.: *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí I. Doba předhusitská*. Praha 1927, s. 103.

(115) WŁODARSKI, B.: *Polska i Czechy*, s. 93-94.

(116) ANNALES SANCTI RUDBERTI SALISBURGENSES. MGH SS IX, s. 806: *Et marchione impotente ad occurrendum, mediantibus domino Ludwico duce bawarie aliisque nobilibus, tam rex quam marchio pluribus interpositis conditionibus ad concordiam redierunt*. CONTINUATIO VINDOBONENSIS. MGH SS IX, s. 712: *...sed per copulationem puerorum videlicet Ludwici comitis Palatini et ipsius marchionis bellum est sopitum*. LETOPISOVÉ JINDŘICHA HEIMBURSKÉHO. FRB III, s. 318 *... Tandem pacificati ad propria sunt reversi*. Pravdu zřejmě nemá ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 312, když se domnívá, že mezi Otou a Rudolfem došlo k jednání již v létě, a teprve po jeho neúspěchu přikročil římský král k vojenské akci.

(117) RI VI 1, č. 1231, 1232, s. 305-306.

(118) HEINRICI DE HEIMBURG ANNALES. MGH SS XVII, s. 717: *... iacuitque in terra Bohemie fere undecim septimanis*.

týdnů. Římského krále doprovázeli se svými oddíly zástupci duchovního stavu, biskupové Jindřich z Basileje, Jindřich z Tridentu, Konrád z Chiemsee, komtur johanitů z Kolmaru Bérengar z Laufen, probošt z Freisingu a děkan z Kolmaru, z významných laiků se tažení zúčastnili falckrabí Ludvík a jeho synovec Otto Dolnobavorský, králův zeť Albrecht Saský, Friedrich purkrabí Norimberský, hrabě Menhart Tyrolský a mnozí říšští šlechtici.¹¹⁹ Vesměs všichni čeští i němečtí autoři, kteří se Rudolfovým tažením zabývali, vidí jeho příčinu v nekorektním přístupu braniborského markraběte ke královně a následníkovi, v jeho špatném vykonávání správcovských povinností a v celkově bezútešné situaci země, již sužovaly braniborské posádky i domácí šlechtici, kteří využili nestability k vyřizování osobních účtů.¹²⁰ Velmi trpělo církevní zboží, statky pražského biskupa, kapitul a klášterů zbavené panovníkova ochranného štítu se stávaly snadnou kořistí domácích i zahraničních násilníků. Nemůže být divu, že ochranu jim neposkytl po Otově odjezdu před koncem roku 1279 ani jeho zástupce v zemi, braniborský biskup Gebhard, jak se o tom měl někdy na přelomu let 1279/1280 na vlastní oči i uši přesvědčit pražský děkan Řehoř; když jej totiž žádal, aby zamezil plnění proboštských statků, dostalo se mu od biskupa odpovědi, že budou trpět nejen statky proboštovy, ale také kanovníků, především těch, kteří strani a slouží královně Kunhutě, a konečně i zboží pražského biskupa Tobiáše.¹²¹ Rudolfovo tažení proti Otovi se pak téměř bez výjimky hodnotí jako neúspěšné, téměř vše vlastně zůstalo při starém.¹²² Důvody výpravy římského krále prý nejlépe osvětluje alespoň v proklamativní rovině jeho list Praze a dalším českým městům, v němž oznamuje, že bere českou královnu i s jejími dětmi pod svoji ochranu. Markrabí Oto pak, který královnu i celé království sužuje, má vrátit děti Kunhutě a opustit zemi. Král Rudolf se chce řídit radou královny a českých šlechticů, co se zajištění pořádku a pokoje království týká (*iuxta ipsius regine et nobilium Boemie consilium instaurare, que pacifici status totius regni Boemie reformationem inducere videbuntur*).¹²³ List sám se ovšem dochoval jen ve formulářové podobě; podle Graebnera by ovšem bylo naivní brát slova římského krále za bernou minci, J. B. Novák s tím

(119) RI VI 1, č. 1223-1231.

(120) ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 310; REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 370; KADLEC, J.: *Bischof Tobias*, s. 128-129.

(121) O ZLÝCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 348-349; srov. KADLEC, J.: *Bischof Tobias*, s. 129.

(122) NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 49; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 313-314; GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 318.

(123) RBM II, č. 1215, s. 526-527.

souhlasí a jde ještě dále, když říká, že Rudolf byl příliš praktický politik, než aby z důvodů ochrany královny a zajištění míru v zemi vytáhl do pole. Podle obou se Rudolf pokusil vyhodit Otou Dlouhého ze sedla zemského správce, v pozadí celé akce mělo být však hlavně získání Moravy pro svůj rod. Nezdar v tažení však takovému vývoji zabránil a Morava se skutečně po pětileté lhůtě vrátila přemyslovskému dědici.¹²⁴ Další formulář, který je dáván do bezprostřední souvislosti s událostmi roku 1280, přináší ještě překvapivější informace. Královna Kunhuta se podle něj za prostřednictví biskupa Tobiáše a dalších prostředníků smířila s Otou Braniborským.¹²⁵ V textu se vůbec nehovoří o osudu mladičného Václava a celý obsah je neobyčejně vágní; vytušit lze jen, že Kunhutě měly být přiznány jakési požitky a práva náležející k jejímu věnu.

Prvním omezujícím momentem pro pochopení celého tažení do Čech na podzim 1280 je především nedostatek pramenů, resp. jejich chabá výpovědní hodnota. Pokud bychom užili jen spolehlivé, bezpečně pravé prameny, věděli bychom jen, že markrabě Ota zvedl proti římskému králi jakousi déletrvajících rebelii, která byla za účasti zprostředkovatelů ukončena smírným jednáním za stanovení mnoha podmínek (*pluribus interpositis conditionibus ad concordiam redierunt*).¹²⁶ Již jen skutečnost, že obě strany dohodli řadu podmínek, ukazuje, že výsledek byl všeobecně přijatelný, nemohlo tedy jít o katastrofální nezdar Rudolfových plánů, jak o něm hovoří starší autoři. S výsledky musel být Rudolf spokojen. Zřejmě tedy nešlo o likvidaci zemského správcovství Otova, vždyť i to bylo řádně dohodnuto předchozími jednáními, nešlo patrně ani, alespoň ne bezprostředně, o návrat královny do země. Královna zůstala i nadále na Hradci či v Opavě a pokud bychom věřili slovům formuláře, pak vlastně získala jen jakési důchody. Oba formuláře tak lze chápat spíše v rovině jakéhosi propagandistického kancelářského tréninku. Nápadná je pak na celém tažení, ať již ze strany Rudolfovy (kde to dokládají svědečné řady listin), tak snad i Otovy (zde ovšem prameny mlčí jako hrob), neúčast českých a moravských šlechticů. To vše nás orientuje k předpokladu, že v případě tažení roku 1280 nebyly hlavním důvodem Čechy ani Morava, ale jiné záležitosti, především poměr Askánců k jejich sousedům a Říši vůbec. Rudolf sám určitě nechtěl svádět bitvu, vždyť jeho tažení bylo jen demonstrativní, ani vyhánět braniborské posádky z Čech či policejně stíhat

(124) GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 316–318; NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 49; stov. též ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 314.

(125) RBM II, č. 1221, s. 528.

(126) ANNALES SANCTI RUDBERTI SALISBURGENSIS. MGH SS IX, s. 806; ANNALES ALDERSBACENSIS. MGH SS XVII, s. 536.

zdivočelé české pány. Chtěl Otu donutit k ústupkům a to se mu podařilo. Mezi těmito ústupky bylo zřejmě také vytvoření takového stavu ve vlastním českém království, který by byl akceptovatelný oběma stranami. A na to Ota zřejmě přistoupil, následně události tomu nasvědčují.

Podle první části vypravování *O zlých letech* ... se totiž markrabí Ota Dlouhý usmířil s českými pány 25. listopadu (s datací do roku 1282), podle druhé části v roce 1281 na Vánoce a na Nový rok (*infra nativitatem domini et circumcisionem*) zemský správce sněmoval se šlechtickou reprezentací a s biskupem Tobiášem; tehdy se Tobiáš stal Otovým pověřencem, zástupcem v zemi (podobně, jako byl předtím biskup Gebhard).¹²⁷ Na tomto sněmu se měli Češi také dohodnout s braniborským markrabím, že za částku 15 tisíc hřiven stříbra z obecné berně, složenou 1. května, propustí kněžice Václava a předá jej péči biskupa Tobiáše a české elity.¹²⁸ Tyto údaje bývají většinou kladeny až na přelom let 1281/1282, ve skutečnosti však Vánoce a Nový rok 1281 musely probíhat na přelomu let 1280/1281. Rok se totiž většinou nepočítal od 1. ledna, ale již od Vánoc.¹²⁹ Pokud přijmeme toto časové zařazení sněmu – listopadové usmíření muselo sněmu předcházet, zařazení do roku 1282 proto musí být

(127) U řady autorů, naposledy u J. KREJČÍKOVÉ: *Rudolf Habsburský*, s. 151, se objevuje tvrzení, že zemskými správci byli společně ustanoveni biskup Tobiáš a Děpold z Riesenburka. Základní informaci zde přináší druhé pokračování *Kosmovo (O ZLÝCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 353)*, kde se říká, že markrabě představil na sněmu jakožto správce země (*toti terrae principalem*) biskupa Tobiáše, jemuž přidal „k ruce“ zemského sudího Děpolda společně s dalšími úředníky, aby postihovali výstřelky a zločiny. Zde se naprosto nehovoří o tom, že by Děpold, správně nejvyšší komorník, nikoli sudí (srov. např. *RBM II, č. 1180*), byl druhým správcem, nýbrž se říká toliko, že s dalšími úředníky vykonával běžné povinnosti, jako bylo stíhání násilníků a plenítelů. Teprve Přibík Pulkava jej uvádí – i s mylným titulem sudího – jako druhého správce a odtud se jeho „správcovství“ dostalo, žel, do historické literatury; KRONIKA PŘIBÍKA PULKAVY. *FRB V, s. 169: In eodem etiam concilio de consensu baronum gubernacionem regni commisit domino Thobie, Pragensi episcopo, et Theobaldo, iudici curie.*

(128) *O ZLÝCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 340, 353–355.*

(129) K přelomu let 1281/1282 sněm řadí nejdříve GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 326, 337–338, poté též ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 322, pozn. 3; NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 53; KADLEC, J.: *Bischof Tobias*, s. 132. B. MENDL: *Z předzvěstí českého humanismu*, s. 76–79, řadí listopadové příměří mezi Otou a šlechtou do roku 1281, sněm až do konce roku 1282. Ve skutečnosti však usmíření šlechty s Otou a sněm, na němž Ota postavil v čelo země biskupa Tobiáše (a potažmo také umožnění vstupu do katedrály sv. Víta biskupovi) mají bezprostřední návaznost; skutečnost, že se o nich hovoří na dvou místech, chtě nechtě, navzdory převládajícím názorům, poskytuje argumenty úvahám o dvojím autorství či alespoň dvojí redakci – srov. MENDL, B.: *Z předzvěstí*, s. 60–71; BLÁHOVÁ, M.: *Druhé pokračování*, s. 23–24. Sněm správně řadí na Vánoce 1280 *Druhé pokračování Kosmovo (O ZLÝCH LÉTECH POSMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 220, pozn. 78).*

chybné -, pak na ně navazoval obnovený hlahol zvonů katedrálního chrámu v Praze, které *infra biennium* mlčely, dne 5. ledna 1281. Biskupu Tobiášovi totiž Braniboři odepřeli přístup do jeho svatyně právě na počátku roku 1279, tedy právě před dvěma léty. A další akcí v chronologické řadě bylo také první biskupovo svěcení kněžstva 8. března 1281.¹³⁰ Přítomnost Oty Braniborského v uvedené době v zemi pak potvrzuje listina, kterou vydal v Praze 6. ledna 1281 pro klášter ve Zlaté Koruně.¹³¹ Na tyto události, zdá se, logicky navazuje schůze biskupa Tobiáše s českými pány 21. května 1281 v refektáři dominikánského kláštera u sv. Klimenta na Starém Městě pražském. Ta zřejmě mohla proběhnout jako reakce na omluvy markraběte, který nejenže nepřijel do Čech, ale ani nepropustil Václava. Čeští páni zřejmě vzrušeně diskutovali a po straně markraběti spílali, nakonec však, snad právě pobídnutí Otou, uzavřeli smlouvu, vlastně jakýsi landfrýd svého druhu. Odpřísáhli dodržování míru a slíbili, že nebudou v budoucnu ochraňovat, ale naopak potírat nejrůznější lapky a škůdce. Přislíbili též pod přísahou, že předají neprodleně do rukou markrabího braniborského všechny obsazené královské statky a vrátí také zboží pražského biskupství a jiných církevních institucí; své případné nároky mají uplatňovat jen cestou práva. Bez souhlasu markraběte nemají být stavěny ani nové hrady, a pokud Oto neschválí ty stavby, které vznikly po smrti Přemysla Otakara II., mají být zbořeny. Tresty byly určeny pro takové, kteří se jednání nezúčastnili, opustili je před složením přísahy či přísahu odmítli. Byla jim poskytnuta čtrnáctidenní lhůta k nápravě, po šesti týdnech proti nim mohl zasáhnout markrabě ozbrojenou rukou, včetně dobývání jejich hradů. Tato schůze, jak se většinou v českých praxech nazývá, je latinsky označena jako *colloquium*, a byla veřejně vyhlášena (*edicto publico convocati*).¹³² Nemůže být pochyb, že by tak šlo o řádný sněm a takový sněm mohl vyhlášovat jen pán země, případně jeho zástupce. Tím byl na jaře roku 1281 podle výšeuvedeného výkladu biskup Tobiáš, i podle znění smlouvy *spiritus agens* celé záležitosti. Pokud by se odehrál vánoční sněm, kde byl Tobiáš jmenován zástupcem Oty, až na konci roku 1281, pak by stěží mohl biskup sněm v květnu 1281 svolávat. Starší autoři proto obcházel tuto skutečnost tak, že považovali květnový sněm jen za „schůzi“.

Větší problémy než vlastní charakter setkání však přináší sama podstata věci, totiž způsob dochování písemnosti a tím pádem i její věrohod-

(130) FRB II, s. 340–341; srov. k dataci BLÁHOVÁ, M.: *Druhé pokračování*, s. 22–23, též KADLEC, J.: *Bischof Tobias*, s. 130.

(131) RBM II, č. 1231, s. 531.

(132) RBM II, č. 1238, s. 535–536.

nost. Jde totiž o dochování formulářové, byť s uvedeným denním datem, i když v jediné edici, kde je listina vydána, se tak netváří.¹³³ Nápadnou by měla být již okolnost, že ani v intitulaci, ani v závěrečném protokolu listiny v rámci edice nejsou uvedena jména předních pánů, kteří se tak významného sněmování, kde se zároveň měli zavazovat přísahami, zúčastnili. Podle sdělení dr. Zbyňka Svitáka z pracoviště Českého diplomatáře však ani duktus listiny neodpovídá zvyklostem kanceláře biskupa Tobiáše, jak naznačil již Rostislav Nový,¹³⁴ což ovšem ještě nemusí být rozhodující pro pravdivost jejích údajů. Za daného stavu tak záležitost této písemnosti, na kterou se spolehlo tolik historiků, a zároveň květnového sněmu v Praze, který měl přinést zásadní obrat v domácí politice českého státu, bude třeba považovat za otevřenou. Skutečností však zůstane, že tento sněm zapadá do celkového chodu věcí té doby, jak bylo naznačeno výše, a v podstatě odpovídá také líčení *Zlých let ...*, byť se o něm přímo nehovoří.¹³⁵ O tom, že se čeští páni v době bezkráloví a řádících braniborských posádek obořili na královský majetek i statky církve, nikdo nepochybuje a tak nemůže překvapit ani případná snaha odpovědných představitelů země po dosažení klidu a právního stavu.

Vratme se však ještě k podzimu roku 1280. Týkala se dohoda u Německého Brodu nějakým způsobem Moravy, resp. mohlo se na sklonku tohoto roku jednat také o této zemi? Dosud se zde projevovala ve své šíři autorita biskupa Bruna, v zásadě nezpochybňovaná, i ta však byla vystavena zkouškám, jak dosvědčuje případ Alberta ze Šternberka. Zkrušen těžkou nemocí, z obavy před věčným trestem, vydal tento šlechtic 9. ledna 1281 listinu, z níž vyplývá chod předchozích událostí. Albert nejspíše někdy ve druhé půli roku 1280 zle řádil na statcích olomouckého biskupství, kapituly i na zboží hradištských premonstrátů, nezastavil se dokonce ani před vypalováním. Zato jej biskup Bruno postihl exkomunikací, která však nevedla k nápravě, změnu přinesla teprve nemoc, již si Albert vykládal jako zásah Boží. Až pak projevil ochotu smířit se s církví, postavil svého syna Zdislava jako rukojmí a hradištský opat Budiš jej jménem bis-

(133) Srov. SVITÁK, Z.: *Listina v českém státě v době interregna* (připravuje se), kde autor zjistil, že text, jehož provenienci Emler uvedl jako *E cod. ms. capituli Prag. cop. in Mus. Boh.* pochází z fólií rukopisu pražské kapitulní knihovny sg. I XXVI.I, na nichž je dochován zloemek formulářové sbírky pražského biskupství z počátku 14. století; srov. PODLAHA, A.: *Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapitoly pražské*. Druhá část: F-P. Praha 1922, s. 146, č. 1130.

(134) NOVÝ, R.: *Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století*. (Diplomaticko-správní rozbor.) Acta Universitatis Carolinae 1960. Philosophica et historica 5, s. 79.

(135) Srov. O ZLÝCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 340, 354, i když tyto informace se vztahují spíše na sněmování s markrabím Otou na přelomu let 1280/1281.

kupa Bruna v přítomnosti dalších církevních osob, s nimiž navštívil chotého pána ve Šternberku, absolvoval. Na odčinění škod potom Albert zastavil své jisté statky v hodnotě sta hřiven oběma církevním institucím s tím, že nebudou-li jeho dědici do tří let vyplaceny řečenou sumou, mají připadnout zmíněným kostelům. Své obrácení stvrdil Albert slavnostní přísahou na krucifix. V této souvislosti se nám vnucuje úvaha, že také biskup Bruno musel být v té době již nemocen. Zcestovalý prelát, který se nerozpakoval zdolávat v krátkém čase buď ve službách krále Přemysla, nebo ve věcech správy diecéze a země, dlouhé úseky po nepohodlných cestách, by si jistě nenechal ujít pokoření pyšného šlechtice spojené navíc s jeho bázní před nejvyšším Soudcem. Do Albertova sídla, byť nepříliš vzdáleného od Olomouce, však tentokrát cestoval jako Brunův zástupce hraditřský opat doprovázený dvěma svými spolubratry, lektorem olomouckých dominikánů, kapitulním děkanem a jedním kanovníkem.¹³⁶ Brunův stav se nejspíše zhoršil již v podzimních měsících, neslyšíme nic (i když prameny jsou pro toto období více než skoupé) o jeho pobytu poblíž římského krále na podzim 1280 ani o případné účasti na událostech samého přelomu roku. Měsíc a pár dní po pokání Alberta ze Šternberka, 17. února 1281, se dny olomouckého biskupa Bruna naplnily.¹³⁷ Tak přišla nejen Morava, ale celé přemyslovské dědictví, o muže, jenž dokázal smířovat protivy a zasahovat *pro publico bono*, ať již diplomatickým taktem, tak církevními tresty, tam kde si to situace vyžadovala. Je vcelku zbytečné vypočítávat Brunovy zásluhy a schopnosti, stalo se tak již mnohokrát.¹³⁸ Je však nutné připomenout, že více než kdo jiný byl Bruno mužem vysoké politiky; na tomto poli si získal respekt. Vakuum po jeho smrti nedokázal nikdo vyplnit. Od nejpřednějších moravských šlechticů, lidí sice osobně schopných, přece jen však závislých na v zásadě individualistickém pojetí vlastní existence, to ostatně ani nikdo nemohl očekávat.

Starší i současní autoři se vesměs shodují v tom, že správu celé Moravy převzal po Brunově smrti Rudolfův zeť, saský vévoda Albrecht.¹³⁹ Při-

(136) CDM IV, č. 179, s. 242. Srov. DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 33, a EISLER, M.: *Geschichte Brunos...VI*, s. 369–370 (zde popis doslova literárního rozmachu), kde oba autoři již předpokládají na přelomu let 1280/1281 Brunovu nemoc.

(137) K datu Brunovy smrti viz *Das Granum Catalogi praesulum Moraviae*. Hrsg. v. J. LOSERTH, AÖG 78, 1892, s. 82, pozn. 5; KOUŘIL, M.: *Nový pramen k období olomouckého biskupa Bruna*. Sborník prací k sedmdesátinám universitního profesora PhDr. Ladislava Hosáka. Olomouc 1968, s. 36; srov. EISLER, M.: *Geschichte Brunos...VI*, s. 370.

(138) Srov. EISLER, M.: *Geschichte Brunos ... VI*, s. 372–376; DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 35–39.

(139) DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 42; NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 49; GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 319; REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 372; BLÁHOVA, M.: *Böhmen in der Politik*, s. 65.

jímají tak v podstatě svědectví středověkých mužů pera, z nichž se dané záležitosti věnovali hned čtyři. Prvním byl světelský analista, který věděl, že Rudolf udělil panství nad Moravou Albrechtovi a položil tuto událost do roku 1280.¹⁴⁰ Další, Jindřich Heimburský, připojuje za vyprávění o Rudolfově návratu z Čech: „*Téhož času svěřil král římský Ottovi, vévodovi saskému, jenž byl jeho zetěm, ke správě Moravu a město Brno*“, přičemž si spletl vévodovo jméno, a mezi události roku 1281 zařazuje: „*Téhož roku vévoda saský, který spravoval (v zastoupení) Moravu, zajal Gerharda z Obřan a Milotu, moravské velmože, a začala válka na Moravě.*“¹⁴¹ Třetí z autorů, letopisec klosterneuburský, hodnotí stručně k roku 1282: „*Saský vévoda přišel na Moravu a podmanil si ji.*“¹⁴² A konečně jeho kolega Jindřich Řezbář ze Žďáru také spojil Albrechtovo místodržitelství se zjetím dobrodince kláštera pana Gerharda: „*A tenkrát vévoda saský počal jak markrabí země zde vládnout. Za jeho času Gerhard, náš zakladatel, byl zajat.*“¹⁴³ Kronikář zprávu sice přímo nedatuje, v bezprostřední návaznosti však říká, že v předchozím roce zemřel olomoucký biskup Bruno.¹⁴⁴ Pokud bychom tedy, za předpokladu, že kronikář znal správný letopočet Brunova úmrtí, odvodili dataci počátku Albrechtovy vlády a zjetí Gerharda z Obřan z této zmínky, dostali bychom se do roku 1282. Kronikáři nás tak přivedli na rozcestí, z něž nás mohou správnou cestou vyvést jen nezaujatí průvodci. Těmi jsou bezesporu soudobé listiny se svými přesnými datacemi. Jelikož se Milota z Dědic připomíná společně s Gerhardem v listinách 23. června a 4. července 1281 a Gerhard z Obřan sám dokonce ještě

(140) CONTINUATIO ZWETLENSIS TERTIA. MGH SS IX, s. 657: „*Necnon duci Saxonie, genero suo, predictus rex Rudolfus contulit dominatum (Moravie - pozn. aut.)*.“

(141) HEINRICI DE HEIMBURG ANNALES. MGH SS XVII, s. 717: „*Ipsa tempore rex Romanorum prefecit Ottonem, ducem Saxonie, terre Moravie et civitati Brunensi, qui dux etiam fuit gener ipsius regis. ... Ipsa anno dux Austrie constitutus est Albertus, filius Rudolphi Romanorum regis, seditque in civitate Wiennensi. Ipsa anno dux Saxonie, qui prefuit Moravie, cepit Gerhardum de Obersen et Milotham, maiores Moravie, et cepit esse gwerra in Moravia.*“ V edici J. Emlera (LETOPISOVÉ JINDŘICHA HEIMBURSKÉHO. FRB III, s. 319), který převzal latinský text z MGH, byla nedopatřením vynechána slova... *seditque in civitate Wiennensi. Ipsa anno dux Saxonie, qui prefuit Moravie...*, čímž došlo i k obsahovému posunu, jako by oba Moravany zajal Albrecht Habsburský. Srov. též AUTENRIETH, J.: *Eine zweite Überlieferung der Cronica Boemorum Heinrichs von Heimburg*. Deutsches Archiv 26, 1970, s. 541-548.

(142) CONTINUATIO CLAUSTRONEOBURGENSIS SEXTA. MGH SS IX, s. 746: „*Dux Saxonie Moraviam intrat et subiugat.*“

(143) LETOPIS ŽĎÁRSKÝ VĚTŠÍ. FRB II, s. 542; *Cronica domus Sarensis*. Brno 1964, s. 208-209: „*Tunc dux Saxonie fore cepit marchio terre. Tempore sub tali capitur tunc ipse Gerhardus, noster fundator.*“

(144) TAMTÉŽ: „*Sed precedenti Bruno defungitur anno, qui presul terre fuerat summusque sacerdos, defensor cleri, sapiens, venerabilis ille.*“

22. srpna téhož roku,¹⁴⁵ je zřejmé, že k zákroku Albrechta Saského muselo dojít až po posledně uvedeném datu. Teprve pak totiž oba přední moravští šlechtici skutečně mizejí na delší dobu ze svědečných řad v zemi vydávaných písemností. Pokud bychom, podobně jako souvěcí autoři, kladli počátek Albrechtovy zemské správy do souvislosti se zjetím obou velmožů, museli bychom shodně s celým zástupem historiků předpokládat, že saský vévoda byl místodržitelstvím Moravy pověřen až někdy po smrti olomouckého biskupa Bruna v roce 1281. A zároveň bychom dokázali záporně odpovédět na otázku, zda se na podzim roku 1280 u Německého Brodu také jednalo o Moravě.

Tuto všeobecně přijímanou koncepci ovšem podstatně komplikuje datace jedné jediné listiny, kterou Albrecht za svého působení na Moravě vydal, resp. jediné, jež se dochovala. Saský vévoda, který se sám označuje *Moravie tutor*, touto písemností, vydanou nejspíše v některém klášteře u Brna (*apud Brunnam*) osvobozuje na základě zásluh „svého rádce a obzvláštního přítele“, johanitského velkopreceptora Hermanna z Braunschornu, všechny domy, statky a poddané jeho řádu na Moravě od daní, berní a všemožných zátěží. J. Delaville otiskl listinu s datem 29. prosince 1281¹⁴⁶ – pak by mohla dobře zapadat do předpokládaného vývoje situace – J. Krejčíková však dataci (*anno Domini MCCLXXXI, IIII. kalendas ianuarii*) zcela logicky změnila na 29. prosince 1280.¹⁴⁷ To by ovšem znamenalo, že Albrecht byl ustanoven za správce (či místodržícího) Moravy ještě na sklonku života olomouckého biskupa Bruna, patrně v průběhu podzimního tažení do Čech, jehož se také zúčastnil. Potom bychom ale otázku, zda se mezi Německým Brodem a Čáslaví jednalo také o Moravě, museli nejspíše zodpovédět kladně.

Pokud by byla listina skutečně vydána v samém závěru roku 1280, znamenalo by to, že Albrecht nepostupoval od Německého Brodu směrem na Znojmo a dál do Vídně společně se svým tchánem, ale vypravil se do Brna, kde se setkal s velkopreceptorem Hermannem z Braunschornu, neboť tento hodnostář se v průběhu tažení v Rudolfově doprovodu asi nevysskytoval – jeho řád zde zastupoval jiný johanita, v té době jeho podřízený, komtur z Kolmaru a dlouholetý důvěrník římského krále Bérengara z Laufen. Osobnost johanitského velkopreceptora pro Německo, Rakousko, Skandinávii (označovanou jako *Dacia*), Čechy, Moravu a Polsko stojí rozhodně za více než pouhou zmínku. Hermann, který v úřadě velkopreceptora následoval pravděpodobně po Jindřichu z Boxbergu (v úřadu do-

(145) CDM IV, č. 182, s. 248-249; č. 184, s. 250-251; č. 187, s. 253.

(146) Cartulaire III, č. 3774, s. 421.

(147) KREJČÍKOVÁ, J.: *Diplomatická činnost*, s. 150, 159, pozn. 22.

ložení 1273-1277),¹⁴⁸ se objevil v českých zemích, jak alespoň vyplývá z diplomatického materiálu, krátce po osudové bitvě. Již 9. září 1278 jej lze zastihnout v Praze v okolí královny Kunhuty, která potvrzuje jeho řádu listinu knížete Soběslava II. na držbu vsi Svádov, 11. února 1279 táž královská vdova z jeho popudu a *propter grata, que idem nobis impedit*, obdaňuje hrobnickou komendu a její statky rozsáhlou soudní imunitou. Hermann je však – jinak tomu ostatně u úředníka s tak rozsáhlou teritoriální pravomocí být nemohlo – mužem sedla, neboť 22. března 1279 pobývá již ve Znojmě, kde kupuje od Martina z Přežiče tři lány s příslušenstvím ve vsi stejného jména. Cizím mu není ani královský dvůr stále sídlící ve Vídni; zde Hermann přijímá 4. března 1280 v Rudolfově přítomnosti od vratislavského knížete Jindřicha IV. pro svoje bratrstvo patronátní právo kostela v Brzegu. Pak směřuje do Německa a 15. srpna 1280 potvrzuje, že hrabě Adolf z Bergu a jeho manželka Alžběta darovali johanitům liturgické předměty, mešní roucha a relikvie. Od jednoho ze slezských knížat, Bernarda z Löwenbergu, získává pro řád za pobytu v jeho sídle 18. března 1281 patronátní právo löwenberského farního kostela a Warmbrunn s 250 lány, dalších sto tamních lánů od něj odkoupil (darované i zakoupené lány ještě nebyly osazeny). Albrecht Saský jej nazývá *dilectus noster consiliaris ac amicus specialis*.¹⁴⁹ Navíc se dochoval jeden z formulářů krále Rudolfa, v němž sice není intervenient, jehož zásluhy říšského panovníka k diplomatické aktivitě pohnuly, jmenovitě uveden, podle titulu (*magnus preceptor domorum Hospitalis ... per Bohemiam, Austriam, Moraviam, Poloniam et Daciam*) i dalších souvislostí lze však předpokládat, že je míněn právě Hermann z Braunshornu. Také Rudolf jej oslovuje *consiliarius noster dilectus*. Římský král podle tohoto formuláře uděluje johanitským komendám a jejich statkům na Moravě osvobození od daní, dávek i dalších zátěží – v tom je dispozice obsahově

(148) Stov. JAN, L.: *Hodnostáři rytířských duchovních řádů na dvorech posledních Přemyslovců*. In: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze sympozia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě. Vyd. M. Bláhová a I. Hlaváček za spolupř. J. Hrdiny a P. Kubína. Praha 1998, s. 254-255; k politické angažovanosti johanitských představených BORCHARDT, K.: *The Hospitaller, Bohemia and the Empire*. In: *Mendicants, Military Orders and Regionalism in Medieval Europe*. Ed. J. Sarnowsky. Aldershot 1999, s. 201-231; LUTTRELL, A.: *The Hospitaller Province of Alamania to 1428*. In: *Ritterorden und Region - politische, soziale und wirtschaftliche Verbindungen im Mittelalter*. Hrsg. von Z. H. Nowak. Ordines militares Colloquia Torunensia Historica VIII. Toruń 1995, s. 21-41.

(149) CDM IV, č. 161, s. 222; Schles. UB IV, č. 356, s. 235-236; č. 387, s. 256-257; č. 406, s. 271-272; č. 407, s. 272-273; Cartulaire III, č. 3640, s. 354; č. 3678, s. 375-376; 3689, s. 380-381; č. 3692, s. 381; 3718, s. 390-391; č. 3729, s. 396-397; č. 3744, s. 409-410; č. 3745, s. 410; č. 3774, s. 421-422.

shodná s ustanovením Albrechtovým -, vyjímá řádové bratry z pravomoci provinciálních soudů a navíc potvrzuje jakési blíže neznámé privilegium Přemysla Otakara II., podle nějž všechny případy řádových poddaných na Moravě mají příslušet soudu řádových představitelů, pokuty mají připadnout také řádu. Na závěr confirmuje všechny starší výsady a práva udělená Přemyslem Otakarem i jeho předchůdci, moravskými markrabími. Je jisté, že formulář odpovídá reálné situaci v době, kdy byl Rudolf faktickým pánem Moravy, o tom, že byla tato listina skutečně vydána, lze však oprávněně pochybovat, neboť johanité byli v uchovávaní svých privilegií velmi důslední; žádná podobná písemnost, ani zmínka o ní, se však v jejich archivu nedochovala.¹⁵⁰ Angažovanost velkopreceptora Hermanna z Braunshornu ve prospěch vlastního řádu jistě nepřekvapí, vždyť právě velkopreceptorové jako nadřizení několika převorství, jež se obvykle kryla s jednotlivými zeměmi, a jejich převorů, bývali jmenováni přímo velmistrem a konventem v řádové centrále, která tehdy sídlila v palestinském Akkonu, hlavním městě „zbytkového“ jeruzalémského království. Frekvence a charakter Hermannových kontaktů - o mnohých se nám samozřejmě svědectví nedochovalo - v letech 1278-1281 - však zároveň dovolují vyslovit přesvědčení, že johanitský velkopreceptor pracoval ve středoevropském prostoru ve věci Habsburků a jejich spojenců.

Setkání Albrechta s Hermannem na samém sklonku roku 1280 mohlo v Brně skutečně proběhnout. Co však dále? Albrecht by zde musel začít realizovat svoje představy o správě země, jinak by nemělo jeho odloučení od římského krále vůbec smysl. Na Moravě v té době však ještě nebylo možné vládnout bez biskupa Bruna, byť nemocného. Lze se právoplatně domnívat, že tento moment by král Rudolf nikdy nepodcenil. Úspěšné působení - pokud nemělo jít jen o vysávání pomocí neurvalé soldatesky, a o to Rudolf zjevně nikdy nestál - nové osoby na moravském „nebi“ ovšem nutně vyžadovalo také podporu nejvlivnější šlechtické reprezentace, či alespoň její rozhodující části. Prameny o takových jednáních mlčí jako hrob, to ovšem pro období, jímž se zabýváme, nemusí příliš znamenat. Torzovitost a nejednoznačnost dochovaných informací by se mohla

(150) BODMANN, F. I.: *Codex*, s. 118; RI VI, č. 1044, s. 266; RBM II, č. 1160, s. 498. J. Erben (RBM) a po něm O. Redlich (RI) datují formulář na přelom let 1278/1279, tedy krátce poté, co se Rudolf ujal Moravy. Pokud by však byla listina opravdu vydána, mohlo by se tak stát kdykoli před Rudolfovým odjezdem z Vídne do Německa, tj. před 1. červnem 1281. Rudolf však privilegium nevydal, to obstaral až Albrecht Saský, když se stal moravským správcem - soudní imunity však johanitům v rozsahu, jak jej naznačuje Rudolfův formulář, již nepřiznal. Pak by ale bylo možné předpokládat, že Albrechtova písemnost vznikla až po Rudolfově odjezdu z Vídne. Ostatně před tím, než opustil toto město, 4. března 1281, římský král johanitům potvrdil *en bloc* starší privilegia, podle nichž byli v Říši osvobozeni od mýt (Cartulaire III, s. 405, č. 3741).

totiž stát mottem těch časů. Spíše si nedokážeme představit, jak Albrecht v prosinci 1280 proklamuje své nové postavení, zřejmě zcela opomíjí biskupa Bruna a záhy odjíždí ke dvoru svého tchána do Vídně, kde je jeho pobyt doložen spolehlivě mezi 1. březnem až 27. květnem 1281.¹⁵¹ A musíme se ptát, proč Albrecht jako správce markrabství nezamířil na Moravu bezprostředně poté, co jej dostihla zpráva o smrti olomouckého hierarchy. Jistě, bylo by možné namítnout, že jej zdržely pohřební obřady za Rudolfovu choť Annu, která zesnula jen den před olomouckým biskupem, 16. února, a 20. března 1281 byla pohřbena v basilejské katedrále.¹⁵² Albrecht se však neobjevil na Moravě ani poté. Naopak, neustále setrval na dvoře římského krále. Vysvětlení pro takový postoj může být snad jen jediné. Albrecht v tu dobu moravským místodržícím ještě nebyl. A není vůbec jisté, že jej Rudolf do této funkce jmenoval ihned po Brunově smrti. Spíše se zdá být pravděpodobným, že Albrechtovo ustanovení souvisí až s odjezdem římského krále z Vídně, ke kterému došlo, jak stojí výše, 1. června 1281. Rudolf zřejmě předpokládal, že opouští podunajský prostor na delší dobu, a proto se rozhodl postavit do čela celé země muže sobě oddaného. Po Rudolfově odjezdu Albrecht skutečně z jeho okolí mizí. Není sice jisté, zda zamířil ihned na Moravu, v létě však již zcela jistě podkovy jeho cestovního koně rozrývaly moravské stezky.

Jak je tomu potom s datací Albrechtova privilegia pro johanity? Budeme se muset smířit s výkladem, že správné datum je přece jenom 29. prosince 1281. K chybě mohlo dojít tak, že na přelomu roku uvedl notář, který písemnost skládal, datum loňského roku 1281, jenž skončil před několika dny o Vánocích, denní datum podle kalend však již uvedl správně. A můžeme také konečně odpovědět na otázku, zda se u Německého Brodu hovořilo o Moravě. Ne, o Moravě se, krom kuloárů samozřejmě, nejednalo.

Vraťme se však ještě do doby krátce poté, co náhrobní kámen v kroměřížském kapitulním chrámu sv. Mořice přikryl ostatky biskupa Bruna. Starostí kanovníků olomoucké katedrální kapituly bylo pochopitelně co nejdříve zvolit novou hlavu diecéze. Sešli se 26. března v bývalém biskupském kostele sv. Petra ve městě, neboť katedrála sv. Václava, která ležela v okrsku olomouckého hradu skrze zmatky, jež prý na Moravě panovaly a nebyly zcela zklidněny, je nemohla přijmout k volbě (*propter turbacionem terre Moraue, que - proch dolor - nondum est plene sedata, nos recipere non potuimus*).¹⁵³ Těžko říci, co si pod tímto vyjádřením představit, stěží

(151) RI VI, č. 1268, 1269, 1272, 1277, 1294; REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 760.

(152) REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 372.

(153) CDM IV, č. 181, s. 245-248; srov. DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 39-40; MEDEK, V.: *Osudy moravské církve do konce 14. věku*. I. díl dějin olomoucké arcidiecéze. Praha 1971, s. 107.

však šlo o nějakou fyzickou devastaci chrámu. Spíše nebyl kanovníkům povolen do hlavního chrámu diecéze přístup či se tam necítili bezpečni.

V osmdesátých letech 13. století opustil Závěš z Falkenštejna na své pečeti motiv sokola, který užíval dříve společně s růží (otisk dochován z 27. června 1272), a ponechal si jako erbovní znamení pouze rodovou pětistlou růží. Jako klenot je na přílbě posazen široký klobouk se špičatým zvonem, na němž je upevněna pětistlá růže s pěti pštrošními pery (AČK Praha). Opis pečeti přivěšené 28. února 1286 zní: + SIGILLVM.ZAWISSI.DE.FALKEN////.

Kým mohli být ohrožováni? V této chvíli jistě vytane na mysl zášti pánů ze Šternberka vůči předchozímu biskupovi,¹⁵⁴ svoji roli mohla sehrát

(154) Domněnku DUDÍKOVU (*Dějiny Moravy VII*, s. 41), že klid v zemi v tomto období narušovali Benešovicí, Friedrich ze Šumburka, Milota z Dědic a Gerhard z Obřan, lze považovat za ukvapenou, neboť zášti Benešoviců vůči biskupu Dětrichovi zřejmě padá na vrub napjatému poměru jejich rodů a lze je datovat až po biskupově volbě, Milota se dostal do konfliktu s nejvyšší mocí z jiných důvodů, o nichž bude ještě pojednáno, a ozbrojené vystoupení zbylých dvou pánů náleží až počátku vlády Václava II. Podobně uvažoval také J. ŠUSTA: *Soumrak Přemyslovců*, s. 318.

ovšem také hrozba ovlivňování volebního shromáždění i původ vážného kandidáta na olomoucký stolec, totiž kanovníka Dětricha. Ten nejen že byl dostatečného věku, solidních mravů, rozvážné povahy, vyznal se v církevním právu a byl již vysvěceným knězem, ale byl řádně manželsky zplomen, což také představovalo nutnou podmínku, a navíc šlechtickými rodiči. Pocházel totiž z rodu pánů z Hradce, jedné z větví teprve na počátku století rozkošatělého růžového keře. I to mohlo v dané situaci představovat překážku, neboť na nedalekém Opavsku začal svým šarmem okouzlovat žádoucí královskou vdovu další výhonek téhož keře s pětilístými kvítky – Závíš z Falkenštejna. Již 11. února 1281 se o něm hovoří jako o purkrabím na Hradci,¹⁵⁵ do královniny blízkosti se vetřel – zatím nebylo nalezeno výstižnější a přitom mírnější označení jeho přístupu – zřejmě již v předchozích měsících, tj. někdy ve druhé půli roku 1280. Vzrůstající Závíšův vliv mohli s nevolí sledovat mnozí moravští urozenci, obzvláště ti, kteří se nezpronevěřili zemřelému králi – mezi ně lze zřejmě počítat i Benešovice – a s představou dalšího Vítkovce ve veledůležitém postavení zřejmě potrhávali jílcí svých mečů. Skutečností však zůstane, že olomoučtí kanovníci svého kolegu Dětricha biskupem zvolili a představený kapituly, děkan Budislav, výsledek volby oznámil písemně metropolitovi Vernerovi s žádostí, aby zvolenec nemusel – *propter viarum discrimina et tempora inpacata* – absolvovat cestu do Mohuče, ale mohl jej vysvětit pražský biskup Tobiáš. Mohučský arcibiskup volbu schválil a umožnil zcela jistě také pražskému biskupu, aby provedl, nejspíše společně s některým biskupem z Rudolfova okolí, náležité svěcení. Stalo se tak, podle J. Šebánka, někdy před 11. květnem 1281.¹⁵⁶ Šlechtická obec se i nadále podílela na správě země a scházela se na soudních zasedáních jednotlivých provincií. Z listiny Alžběty, vdovy po Kadoldu Sirotkovi, již darovala 23. června 1281 řádu křížovníků s červenou hvězdou kostel v Hodonicích, vyplývá, že se v uvedený den sešli ve Znojmě Gerhard z Obřan, Milota z Dědic, Hartleb z Dubna, Spero (Zboro), Vlk z Plavče, Jeneč z Knínic a další *barones terre*.¹⁵⁷ O nějakých deset dní později sněmovali v Brně zřejmě nejen reprezentanti šlechtických rodů, ale také zástupci měst, neboť mezi svědky listiny Jenče z Šumberka vydané právě v tomto městě 2. července 1281 se připomíná kromě několika drobnějších šlechticů ze střední Moravy také olomoucký fojt a mincmistr Friedrich, jeho před-

(155) Schles. UB IV, č. 404, s. 270; CDM IV, č. 199, s. 264; srov. ŠUSTA, J.: *Závíš z Falkenštejna*, s. 172.

(156) ŠEBÁNEK, J.: *Studie o kanceláři Dětricha, biskupa olomouckého*. ČMM 1926, s. 267; srov. MEDEK, V.: *Osudy moravské církve*, s. 107.

(157) CDM IV, č. 182, s. 248-249.

chůdce ve fojtském úřadu Wigand, tamní přísežný Konrád, k olomoucké delegaci patřili patrně i dále uvedení Tyrvard, písař Jindřich z Újezda a Baroch.¹⁵⁸ Listinu spolupečetil vydavatelův *socer* Gerhard z Obřan, který je uveden také v řadě svědků listiny, již vydal v Brně 4. července znojemský a bitovský komorník Hartleb z Dubna. Krom Gerharda byli svědky tohoto pořízení, podle něž prodal Hartleb tišnovskému klášteru svoji ves Újezd u Pohořelic za 130 hřiven stříbra, také Kuno z Kunštátu, Bohuš z Drahotuš a Hartmann z Holštejna, syn Vznaty z Lomnice Tas, Matouš z Černé Hory a především Milota z Dědic, který je označen jako *camerarius Moraviae*, tedy moravský podkomoří. Přítomnost šlechticů z různých částí Moravy i olomouckých měšťanů ukazuje, že na počátku července šlo v Brně o velmi významné shromáždění, o jeho funkci, snad s výjimkou soudního jednání, jež jistě také probíhalo, se lze jen dohadovat. Zřejmě se týkalo životně důležitých záležitostí země, možná právě zde nejvýznamnější moravští urozenci rokovali o svém vztahu k novému správci Moravy, Albrechtu Saskému. Hodnost podkomořího, kterou se pyšnil pan Milota, byla zřejmě staršího data a získal ji asi ještě za života biskupa Bruna. Z hlediska krále Rudolfa šlo o klíčový úřad, neboť rukama podkomořího procházely panovnické příjmy a ty, jak dobře víme, náležely po celé pětileté období právě Otakarovu pokoiteli. Nemůže tedy být pochyb, že Milota působil jako podkomoří se souhlasem, či dokonce z vůle římského krále. O měsíc dříve, 1. června, totiž podával králi Rudolfovi dlejšímu tehdy v Linci vyúčtování všech položek *tam de monetis quam mutis, iudiciis, precariis, steuris, mutuo, contributionibus et urburis tam in argento et auro quam in denariis et annona, sive de Austria, Stiria, sive Moravia qualitercunque provenientibus*, jež přijal a vydal v době králova vídeňského pobytu rakouský zemský písař mistr Konrád.¹⁵⁹ Je vcelku jisté, že tyto peníze z Moravy docházely do Rakouska prostřednictvím podkomořího Miloty.

V průběhu léta se nad Milotou i Gerhardem z Obřan zřejmě začala stahovat mračna. Gerhard se připomíná ve společnosti Vznaty (z Lomnice), Havla, provinciálního rychtáře Jindřicha a cůdaře Vicemila (z Dobřínska) ještě jako svědek v listině z 22. srpna 1281, vydané v Brně, již Bohuš z Drahotuš odkázal oslavanskému klášteru zboží v dnes zaniklé Studyni pověřiv provedením bratra Hartmana; listinu pečetil také Tas z Tasova, ač není v textu uveden.¹⁶⁰ Sám Gerhard vydal zřejmě nedlouho

(158) CDM IV, č. 183, s. 250-251.

(159) RI VI 1, č. 1330, s. 323.

(160) CDM IV, č. 187, s. 253; viz ŠEBÁNEK, J.: *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských*. 1. Inventář pergamenů z let 1078-1471. Brno 1932, č. 280, s. 50. Svoji část Studyně, totiž deset lánů a poplužní dvůr věnoval oslavanským pannám nakonec také Hartman z Holštejna 21. května 1288 - CDM IV, č. 272, s. 350-351; č. 273, s. 351.

po tomto datu také jednu písemnost, již dosvědčil řeholnicím z Oslavan, že Bohuš z Drahotuš jim daroval spolu se svojí dcerou, která vstoupila do tamního konventu, vesnici Zbyšov a sestry mu postoupili na dobu jeho žití půl vsi Studyně. Bohuš obdaroval jeptišky Zbyšovem 2. července 1280, Gerhard ve své listině zpřesňuje, že to bylo *in presentia baronum de provincia Brunnensi*, tedy na zasedání soudu.¹⁶¹ Jako svědkové Gerhardovy listiny jsou uvedeni brněnský komorník Hartman z Holštejna, Vznata z Meziříčí, Tas z Tasova, cúdař Vicemil a vilik (provinciální rychtář) Jindřich, všichni, kdož byli u vydání Bohušovy listiny 22. srpna. Je tedy velmi pravděpodobné, že Gerhardova listina vznikla nejspíše tohoto data, či krátce po něm, nikoli až po 18. září, jak se domníval J. Šebánek podle toho, že Gerhardova listina nebyla konfirmována společně se dvěma listinami Bohušovými (z 2. července 1280 a 22. srpna 1281) olomouckým biskupem právě uvedeného zářijového data.¹⁶² Ve prospěch oslavanského kláštera cisterciáků vydal někdy v průběhu roku 1281 listinu též znojemský a bitovský komorník Hartleb z Dubna, dosvědčil jí, že vdova po Siegfriedovi ze Zbraslavi Trojka jeptiškám věnovala ves Podolice. Také k tomuto obdarování došlo nejspíše v průběhu soudního zasedání, tentokrát znojenské provincie, neboť jako svědkové počínou jsou zmíněni tamní cúdař Čůzkraj a provinciální rychtář Ebruš.¹⁶³ Nelze vyloučit, že zvýšená aktivita byla vyvolána předchozími škodami, jež klášter utrpěl, na druhé straně se však v žádném z pergamenů o podobném postizení *expressis verbis* nehovoří.

Kdy se objevil na Moravě Albrecht Saský zcela zřejmé není, jisté to bylo již před 18. zářím, kdy je *domina ducissa Saxonie*, jeho manželka a dcera krále Rudolfa Agnes, uvedena ve Znojmě jako svědkyně další donace Alžběty, vdovy po Kadoldu Sirotkovi, ve prospěch pražských křížovníků s hvězdou.¹⁶⁴ Snad již v létě, zcela jistě v průběhu podzimních měsíců se Albrecht dostal do vážného rozporu se dvěma muži, kteří představovali tehdy skutečný vrcholek moravské pyramidy, totiž s podkomořím Milotou z Dědic a Gerhardem z Obřan. V případě Miloty mohl hrát jistou roli jeho podkomořský úřad, tj. neochota podřídit se novému pánu, jehož požadavky se mohli diametrálně rozcházet s představami sebevědomých Moravanů, kteří si už víceméně zvykli ve své zemi vládnout po svém. Lze také předpokládat, že uvězněním Miloty a Gerharda snad někdy v září či říjnu zamýšlel Albrecht zlomit potenciální odpor moravských pánů, ve

(161) CDM IV, č. 176, s. 239–240; č. 202, s. 266–267; srov. též TRAMPLER, R.: *Die Herren von Holstein*. ZDVGMS 7, 1903, s. 300, 304.

(162) ŠEBÁNEK, J.: *Archivy*, s. 51, pozn. 96.

(163) CDM IV, č. 201, s. 266.

(164) CDM IV, č. 195, s. 260–261.

skutečnosti však došlo k zmnožení násilných akcí, takže kronikář mohl napsat „... *et cepit esse gwerra in Moravia.*“ K loupeživým družinám vyjíždějícím z nejstarších kamenných hradů se měl zakrátko připojit také nepředstavitelný hlad, přesto se však v zemi začalo vytvářet nové mocenské centrum. Nebyl jím však dvůr Albrechta Saského, který se na konci roku 1281 zabydlel v Brně, ani okolí zamilované královny vdovy.

V období interregna po smrti Přemysla Otakara II. se v Čechách a na Moravě objevil jako exponent habsburské politiky johanitský převor Hermann z Hohenlohe, který později, v 80. a 90. letech, prokazoval cenné diplomatické služby Václavu II. Na jeho pečeti přivěšené 30. prosince 1293 je vyobrazen patron jeho řádu sv. Jan Křtitel a klečící pečtitel. Opis zní: + S.FR(atr)IS.HERMANI.ORD(in)IS.S(an)C(t)I. IOH(ann)IS.P(re)CEPT(ori) s.

Nemanželský syn sraženého krále, Mikuláš, sám již zdatný bojovník, upadl v bitvě u Suchých Krut do uherského zajetí.¹⁶⁵ Mikuláš byl sice letimovaným levobočkem, zároveň však byl papežem Alexandrem IV. zba-

(165) SIMONIS DE KÉZA GESTA HUNGARORUM. Scriptores rerum Hungaricarum I. Budapest 1937, s. 186: „Filius vero eius dux Nicolaus in Hungariam deducitus captivatus cum aliis captivis baronibus, comitibus et militibus sine numero.“

ven jakékoli možnosti následnictví, a to ještě dávno předtím, než se Přemyslu Otakarovi narodil z Kunhuty Uherské legitimní dědic.¹⁶⁶ Přesto však byl jediným dospělým Přemyslovcem a navíc, jak ukáže další vývoj, mužem vlastností svého rodu - a tak skutečnost, že tráví neplodně měsíce svého mladého života ve vzdálených Uhrách, přinášela většině hlavních aktérů českomoravského jeviště bezpochyby pocit úlevy. Sám Mikuláš užíval z vůle svého otce zcela jistě od roku 1269 titulu *dominus Opavie*,¹⁶⁷ aniž by však byla známa jakákoli královská písemnost, jež by jeho postavení definovala a zároveň vymezovala kompetence. Lze ovšem než souhlasit s J. Bakalou, že „vznik této funkce ... znamenal počátek onoho vývoje, který vedl k zformování Opavska jako zvláštní země českého státu oddělující se od tehdejší ostatní Moravy.“¹⁶⁸ Stejně tak lze přijmout, že Mikulášovo postavení příliš neomezovalo svrchovanost českého krále nad Opavskem,¹⁶⁹ nešlo však nejspíše o držbu „některých majetků na Opavsku“, jak se někdy ozývá,¹⁷⁰ ale o předání Opavska jako údělu. Takový krok se děl v dřívějších dobách obvykle *via facti* a nebýval písemně fixován, neboť by přesně stanovené podmínky držby znevýhodňovaly suveréna v jeho případných zásazích. Tomuto charakteru také zřejmě odpovídá titul *dominus*, dosti honosný a přitom nesvazující. Nelze ovšem vyloučit, že Přemysl Otakar II. již při výběru výnosné provincie pomýšlel na celoživotní zajištění oblíbeného potomka a že se jednoho dne mělo Opavsko proměnit ve skutečné léno českého krále i z právního hlediska.

Mikuláš neměl zůstat v zajetí navěky. Zřejmě v průběhu letních měsíců 1281 se mu podařilo obstarat výkupné, jak sám volněji podotýká (*ante nostrum dispendiose adventum*) v textu listiny, kterou asi někdy v závěru uvedeného roku vydal pro krnovské měšťany, a 6. září již byl v Nise, kde se přičinil o ukončení nepřátelství vratislavského biskupa Tomáše a bratří z Linavy, kteří napadali biskupské statky z hradu Edelsteinu.¹⁷¹ Z Uher se tedy musel vrátit již někdy v červenci nebo srpnu, ne-li ještě o něco dříve, a zamířil ke dvoru svého příbuzného Jindřicha IV. Vratislavského.

(166) CDB V-1, č. 239, s. 370-371; č. 244, s. 376-377, č. 245, s. 377. O Mikulášově původu KRONIKA FRANTIŠKA PRAŽSKÉHO. FRB IV, s. 351; KRONIKA PŘIBÍKA PULKAVY Z RADENINA. FRB V, s. 144; srov. NOVOTNÝ, V.: *Rozmach české moci*. České dějiny I 4, s. 96-101; HOENSCH, J. K.: *Přemysl Otakar I.*, s. 123, 157.

(167) CDB V-2, č. 590, 606; CDB V-3, č. 1682.

(168) BAKALA, J.: *Holasická provincie*, s. 16.

(169) TAMTÉŽ, s. 15-16.

(170) TAMTÉŽ, po Bakalovi opakuje KONVIČNÁ, J.: *Dynastické počátky*, s. 7-8.

(171) CDM IV, č. 189, s. 254-255; č. 200, s. 265-266; Schles. UB IV, č. 424-425, s. 282-283.

Zde se ujal sporu, či spíše jako pravý pán zasáhl proti šlechticům, kteří sídlili na jednom z hradů založených pravděpodobně Přemyslem Otakarem II. na Opavsku a dopouštěli se bezpráví proti vratislavskému biskupství, neboť namísto finančního odškodnění, *ut in posterum materia et questio omnis dissensionis et discordie penitus amputetur*, Mikuláš rozhodl, že hrad Edelstein, který mu bratři vydali, i s podhradím Cukmantlem (Zlatými Horami) i celým panstvím má připadnout biskupovi a ten jej může užívat ke svému prospěchu nebo třeba rozbořit.¹⁷² Jako vykonavatelé (*ordinatores*) Mikulášova rozhodnutí – sám se označuje již *dux Opauie* – se uvádějí kníže Jindřich Vratislavský, míšeňský probošt Bernard z Kamence, který byl vlastně Jindřichovým rádcem a kancléřem, komtur německých rytířů z Opavy Jindřich, pan *Cunryngierius* (*Chvnryngld*) a knížecí číšník Jindřich *de Apold* (*Habold*); svědečná řada dále pokračuje jmény světských i duchovních osob z okruhu vratislavského knížete. Ze jmen vykonavatelů nás zaujmou dvě. Prvním je pan *Cunryngierius*, pod kterým vytušíme věrného straníka Otakarova a bývalého rakouského maršálka Jindřicha mladšího z Kuenringu, z vitorazské větve tohoto rodu, a zároveň i Mikulášova příbuzného jakožto manžela dalšího Otakarova nemanželského potomka, dcery Alžběty (pokud ovšem přistoupíme na výklad, že matkou mladého přemyslovského levobočka byla Anežka zvaná Palcčřík pocházející z jiné větve Kuenringů, pak spřízněného dvojité).¹⁷³ Druhou zajímavou postavou je představený opavské komendy řádu německých rytířů Jindřich, který se objevuje v Mikulášově okolí také 28. srpna 1282, navíc s akademickými grady *magister* a *doctor decretorum*.¹⁷⁴ Tento vzdělaný člen řádu německých rytířů se pohyboval v českém prostředí již na přelomu šedesátých a sedmdesátých let a v roce 1286 se stal biskupem v pruské Pomezánii.¹⁷⁵ Jeho přítomnost v Nise na počátku září, poblíž Jindřicha Proba i Mikuláše, naznačuje jeho podíl na politickém kolbišti, jak tomu bývalo u příslušníků rytířských řádů – byt chodili v sutaně jako Jindřich – ostatně časté a dovoluje uvažovat o širších souvislostech jeho poslání, k čemuž nás svádí i podobnost snad zcela náhodná – člen stej-

(172) Srov. PFITZNER, J.: *Geschichte der Bergstadt Zuckmantel in Schlesien*. Zuckmantel 1924, s. 21–22, a nejnověji KOUŘIL, P. – WIHODA, M.: *Hrad Edelstein v sídelní a mocenské struktuře západního pomezí Moravy a Slezska*. Castellologica Bohemica 6, 1998, s. 341–362, kde také podrobně informace o osudech hradu v 80. letech 13. století, kdy se stal jedním z předmětů sporu vratislavského biskupa Tomáše II. a knížete Jindřicha IV. Proba.

(173) K Anežčině původu viz pozn. výše; dále srov. REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 291, 306, 308, 310–311; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 193, 260–262, 265.

(174) CDM IV, č. 206, s. 272–273.

(175) CDB V-2, č. 580, 622; srov. MIRBACH-HARFF, E.: *Beiträge zur Personalgeschichte*, s. 118–119.

ného řádu, se stejnými hodnostmi a stejným jménem byl prvním prototáfem krále Rudolfa po jeho zvolení v letech 1273 a 1274, působil dokonce jako vicekancléř (*frater Heinricus de ordine fratrum domus Theutoniarum, doctor decretorum, regalis curie prothonotarius, vice venerabilis cancellarii regalis curie O. prepositi sancti Widonis Spirensis*); posledně uvedeného roku se zjevně s Rudolfovou podporou stal biskupem v Tridentu, v akvilejské provincii. Oba jmenovci se ve svých biskupských hodnostech pak setkali na říšském církevním sněmu ve Würzburgu roku 1287.¹⁷⁶ Mikulášovo rozhodnutí, tj. dispozici hradu v Bratislavě biskupovi, potvrdil 11. září inzertně také kníže Jindřich Probus.¹⁷⁷ Jakou roli hrál při Mikulášově návratu římský král? V této souvislosti se uvádí jeden z formulářů, v němž píše Rudolf Habsburský neznámému adresátovi, že obdaril Mikuláše na základě jeho vlastní písemné prosby svojí milostí zapomenuv již na opovážlivosti učiněné jeho otcem a bude jej podporovat u českého krále.¹⁷⁸ Boček, protože se mu to hodilo, určil za adresáta listu biskupa Bruna, položil jej do května 1280 a nechal promluvit svého oblíbeného „velehradského anonyma“, jímž byl ovšem on sám.¹⁷⁹ Na základě tohoto listu, se svolením římského krále, prý Bruno již někdy na přelomu dosadil ozbrojenou mocí a s pomocí moravské šlechty Mikuláše do jeho opavského dědictví. Dudík přijal sice pro Mikulášův návrat bezdůvodně datum 10. května 1280, kdy se Bruno skutečně nacházel s četnými pány v Ketřích,¹⁸⁰ odmítl však věrohodnost formuláře s poznámkou, že Rudolf mohl stěží podporovat Mikuláše u bratra, který dlel v Braniborsku.¹⁸¹ Redlich tuto výhradu sice zbagatelizoval odkazem, že jde o formulářový obrat,¹⁸² takové vyjádření se však skutečně jeví v daném kontextu ať již roku 1280 či 1281, kdy se Mikuláš opravdu vrátil, jako zcela nesmyslné. Pokud vůbec takový list vznikl, mohlo to být až po Václavově návratu do

(176) RI VI, č. 65, s. 31; č. 92, s. 35; č. 133, s. 44; č. 138, s. 44-45; REGESTA PONTIFICUM ROMANORUM INDE AB ANNO 1198 AD ANNUM 1304 Bd. II, č. 20 924, s. 1686; KLUTZ, K.: *Der Einfluß*, s. 41-54; GAISBERG-SCHÖCKINGEN, G. v.: *Das Konzil und der Reichstag zu Würzburg im Jahre 1287 ihr Verlauf und ihre Bedeutung*, Marburg 1928 (Inaugural-Dissertation), s. 9-15, 92-93.

(177) Schl. UB IV, č. 426, s. 284-285.

(178) BODMANN, F. I.: *Codex*, s. 219; RI VI 1, č. 1248, s. 307-308; BOCZEK, A.: *Mähren unter König*, č. 19, s. 72-73.

(179) BOCZEK, A.: *Mähren unter König*, s. 35: *Bruno episcopus d. Nicolaum de concessione et assensu d. R. Rudolphi constituit in sua terra potenter ducem*.

(180) CDM IV, č. 175.

(181) DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 29-30, pozn. 2.

(182) RI VI 1, s. 307-308.

Čech. Spíše se však zdá, že tento kus nikdy neopustil písařský pultík. Na druhé straně je však třeba přiznat, že Rudolf mohl mít zájem na návratu levobočného Přemyslovce na Opavsko, obzvláště když zde se znepokojením sledoval silící vliv ambiciózního Vítkovce. Dobře totiž věděl, jak Závíš v letech 1277–1278 zkomplikoval život – tehdy v Rudolfově zájmu – jeho soupeři, králi Přemyslovi. Obavy tady byly na místě. Zřejmě ještě před svým odjezdem z Vídně do Porýní Rudolf obrazně uvolnil pouta Mikulášova a umožnil jeho návrat, snad s představou, že Mikuláš Závíšův vliv důkladně okleští či alespoň s nadějí, že dva kohouti na jednom hnojišti jsou lepší než jeden. Zdá se, že Rudolfova kalkulace vyšla lehčeji, než předpokládal.¹⁸³ Bezesporu pozitivní vztah Mikuláše k řádu německých rytířů dokládá také jeho listina vydaná v Krnově nedlouho po pobytu v biskupské Nise, 19. září 1281, kterou daroval bratřím v bílých pláštích s černými kříži patronátní právo krnovského kostela.¹⁸⁴ V areně se Mikuláš odvolává obecně na kajicný účinek almužny a milosrdenství, připomíná také spásu duše svého otce, krále Otakara. Na rozdíl od listiny vydané v Nise, však zde již Mikuláše obklopují domácí šlechtici, duchovní i měšťané. Je zde hlava Benešoviců na Opavsku Vok z Kravař,¹⁸⁵ Milotův synovec Beneš ze Cvilína, Blud z Jičina, Protiva z Vlčic, bratří z Linavy Ota a Oldřich a zcela mimořádně, pět členů jsou zastoupeni Fulštejnové: Jsou zde Hening, Konrád, jenž působí jako knížecí komorník (*camerarius noster*), dále plebán v Brně u sv. Jakuba Dětrich, jeho bratr Jindřich, Mikulášův notář, a konečně Herbord Pusso. Měšťanské prostředí zastupují opavští rychtáři Krafto a Winand s dalšími pěti měšťany i krnovský rychtář Tilman s jedním spoluměšťanem. Stejněho dne (19. září 1281) se Mikuláš vzdal ve prospěch opavských měšťanů všech plateb a služebností, jimiž mu byli povinni Židé v tomto městě; i když se zachoval jen stručný, pozdější výťah z této listiny, je vcelku zřejmé, že dar přijali z Mikulášových rukou představitelé města právě za pobytu v Krnově.¹⁸⁶

Ještě před koncem roku 1281 vychází z knížecí kanceláře další písemnost, tentokrát bez přesného denního data, kde se objevují další Benešovici, totiž knížecí stolník Jan (zřejmě Jan z Křenovic) a Zbyslav z Kout, a také hlubčický fojt Rudger s šesti sousedy, neboť listina je vydá-

(183) Obdobně uvažuje GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 331–333, byl příliš přeceňuje výpovědní hodnotu výše uvedeného formuláře krále Rudolfa, za jehož adresáta považuje shodně s Bočkem biskupa Bruna.

(184) CDM IV, č. 194, s. 259–260.

(185) K Benešovicům nejnověji přehledně KOUŘIL, P. – PRIX, D. – WIHODA, M.: *Hrady českého Slezska*, s. 435–437 aj.

(186) Schles. UB IV, č. 429, s. 286.

na v Hlubčicích, ovšem ve prospěch jiného města, totiž Krnova. Kniže Mikuláš odměňuje krnovské měšťany 24 lány lesa u Opavice za to, že jej neprodleně po návratu na Opavsko uznali za pravého pána země a zachovali se věrně, prokazovali mu nejen pocty, ale vykonali také značné služby.¹⁸⁷ Za rok po těchto událostech, na konci srpna 1282, již vydává Mikuláš své listiny v Opavě.¹⁸⁸ K jeho příchodu do provincie lze tedy shrnout: Mikuláš se vrací ze zajetí někdy v průběhu července či srpna 1281, na Opavsku jej věrně přijímá město Krnov, zřejmě mu poskytuje nutnou výbavu, koně a doprovod. Mikuláš pak společně s opavským komturem řádu německých rytířů doktorem Jindřichem navštěvuje svého příbuzného Jindřicha IV. Proba, poté se vrací do Krnova, kde jej již obklopují četní šlechtici a kde zřejmě také delegace města Opavy vyjednává o podřízení se Přemyslovu synu. Na konci roku 1281 Mikuláš využívá pohostinství města Hlubčic, v dalším roce již pobývá v Opavě. Nabízí se samozřejmě otázka, jak na Mikulášův návrat reagovala královna vdova Kunhuta a její přítel Závíš z Falkenštejna. Jisté je, že Kunhuta přestává vydávat listiny. Z pasti, již připravily prameny snad nechtěně tím, že umlkly, se pokusili starší autoři uniknout náznakem, že Kunhuta podporovaná svým milencem¹⁸⁹ svedla s Mikulášem nepříliš úspěšný boj o Opavsko, z něž jí zbyl nakonec snad jen Hradec, kde pak v ústraní žila společně se Závíšem v jakési láskyplné idylce, jejímž plodem se stal synek jménem Jan, až do prvních měsíců po návratu svého staršího syna, dědice českého trůnu, z Braniborska.¹⁹⁰ Jestliže se však podařilo Mikulášovi fakticky obsadit či, mírněji řečeno, převést na svoji stranu, tři nejdůležitější města údělu, totiž Krnov, Hlubčice a hlavně Opavu, jak nasvědčují výše-

(187) CDM IV, č. 200, s. 265–266: ... *dilectis fidelibus nostris ciuibus in legerdorf propter merita deuotionis eorum, qua se gratos nostre reddiderunt celsitudini et acceptos in eo, quod nobis ad terram nostram Oppauie venientibus nos dominum eorum recognoscentes esse naturalem pie susceperunt, et honorifice secundum exigentiam eorum fidei, et honorum, et etiam in recompensationem laboris, et seruitiorum suorum, que post susceptionem nostram nobis in debita exhibuerunt reuerentia, et honore*; srov. KEJŘ, J.: Počátky, s. 22.

(188) CDM IV, č. 205–206, s. 271–273; Schles. UB V, č. 31–32, s. 28–30.

(189) Závíš v té době ještě nespojovalo s Kunhutou manželství. Za datum jejich sňatku se obvykle uvádí rok 1284, který má kronika Beneše Minority (DUŠEK, L.: *Benedicti Minoritae*, s. 366), nebo „po svátku sv. Trojice“ 1285 (tedy po 20. květnu) podle kroniky vídeňské (CONTINUATIO VINDOBONENSIS. MGH SS IX, s. 713). Zbraslavská kronika říká, že sňatek probíhal až na základě přání a svolení mladičského Václava, řadí jej však před Václavovu svatbu s Gutou v Chebu, která proběhla v lednu 1285 (FRB IV, s. 24). Z časového hlediska je tedy pravděpodobnější rok 1284; srov. ŠUSTA, J.: Závíš, s. 175–176, i DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 64–65, pozn. 2, který se přidržuje roku 1285.

(190) DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 30; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 340; TÝŽ: Závíš, s. 172–174; ŽEMLIČKA, J.: *Stolett*, s. 161; GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 331–333.

uvedené příklady, pak lze jen stěží pochybovat, že by ponechal Kunhutu a Závíše v Hradci, navíc zcela odříznutém od zázemí, jímž bylo tomuto hradu právě město Opava. Bylo by sice možné spekulovat, že vypovězení věrnosti Mikulášovi opavskými měšťany, o němž se dozvídáme z listiny vydané knížetem v Opavě 3. dubna 1284,¹⁹¹ znamenalo ve skutečnosti příklon tohoto města na stranu Kunhutinu ještě někdy v průběhu let 1281–1283, bude se však nutné smířit se skutečností, že odmítnutí poslušnosti Opavskými má souvislost až s návratem mladého Václava II. do Čech a s neujasněností právního postavení Opavska (stejně tak mohla někdy na přelomu let 1283/1284 zareagovat další města provincie). Zda mohl být za takovou intrikou skryt v tomto období již Závíš, jisté není.¹⁹² Ze starších názorů si lze proto bezesporu vybrat ten, že Závíš s Kunhutou se na základě Mikulášova soustředěného tlaku skutečně v roce 1281 stáhli, ovšem nikoli na Hradec u Opavy, nýbrž na některý ze Závíšových hradů či hradů jeho příbuzných.¹⁹³ S konečnou platností si je třeba přiznat, že nelze zjistit – pokud by se samozřejmě neobjevil nějaký zhora neznámý pramen – jaké byly osudy Závíše a Kunhuty, snad jen s tou výjimkou, že se jim narodil syn Jan. Co je však téměř jisté, že do období krátce po návratu Mikuláše Opavského lze položit počátek jeho smrtelného nepřátelství se Závíšem z Falkenštejna.¹⁹⁴

(191) Schles. UB V, č. 83, s. 64–65; RBM II, č. 1313, s. 567–568; CDM IV, č. 217, s. 285–286.

(192) ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 342, 344–345, ovšem takovou roli Závíše a „jeho strany“ předpokládá.

(193) Tomu napovídá, jak se zdá, údaj zbraslavské kroniky, že se po návratu Václava II. do země zdržoval Závíš v ústraní na některých moravských hradech (PETRA ŽITAVSKÉHO KRONIKA ZBRASLAVSKÁ. FRB IV, s. 23: *sed in municionibus quibusdam Morauiie latenter se recipiens pro recuperacione status sui*), dokud nezískal Kunhutiným prostřednictvím přízeň mladého krále; zřejmě šlo o stejná místa, kde pobýval předtím s královnou. Tvzení J. ŠUSTY: *Soumrak Přemyslovců*, s. 344–345, že Závíš držel Hradec neustále a ještě roku 1284 odtud vedl válku s knížetem Mikulášem, je neudržitelné. Šusta vycházel z formuláře v tzv. Summa Nicolai, který publikoval Konrad WUTKE v práci *Über schlesische Formelbücher des Mittelalters*, Breslau 1919, s. 53. V tomto formuláři slibuje Závíš v rámci příměří, jež bylo zprostředkováno Jindřichem IV. Vratislavským mezi ním a knížetem Mikulášem, krom jiného, že nebude opatřovat pro své koně píci ve třech sousedních vesnicích mezi horami za řekou Moravou, jež náležejí ke statkům hradu Hradce (*in bonis Gracensibus ... in tribus villis vicinis*). Tato skutečnost tedy nehovoří „o demarkaci picovních obvodů pro posádku Hradce Opavského, který sloužil straně Závíšově za hlavní základnu boje proti Mikulášovi“, jak míní J. Šusta, nýbrž o tom, že Závíš před uzavřením příměří obtěžoval statky náležející k Hradci a že zde tudíž již nesídlil. Lze se spíše domnívat, že formulář, pokud je reálný, vznikl někdy krátce poté, co musel Závíš s královnou Hradec opustit, se situací se však nesmířil a Mikuláše dále napadal. V úvahu by připadal přelom let 1281/1282 či doba o něco pozdější.

(194) Srov. GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 332; NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 54. O Kunhutině a Závíšově synu Janovi (Ješkovi) srov. nejnověji JAN, L.: *In ordine Cruciferorum*

Při líčení událostí let 1280-1282 nelze zapomenout na pohromu, která přišla především v podobě hladomoru a kterou tak sugestivně vylíčil autor vypravování o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II. Tento autor i zbraslavský kronikář považují za pravou příčinu nedostatku potravin a následného umírání lidí i dobytka bezuzdné loupení v zemi, jež samozřejmě probíhalo v nejrůznějších podobách a na vývoji situace se negativně projevilo, zároveň však z jejich slov, i z textů kupř. Jindřicha Heimburského a Beneše Minority vyplývá, že na přelomu let 1280/1281 nastala velmi krutá zima, během níž pomrzlo osivo již svěřené zemi. To mělo samozřejmě za následek nedostatek potravy v období po žních roku 1281 a následnou likvidaci zbytků obilných zásob, takže nebylo zřejmě již co zasít. Situace se zřejmě nevyvíjela stejně ve všech oblastech a je pochopitelné, že nejcitlivěji zasáhla místa s horšími klimatickými podmínkami a menší rozlohou obdělávané půdy. Lidé z těchto krajů hledali útočiště ve městech, kde přece jen díky obchodu a kapacitě zásobáren očekávali příležitost k nuzné obživě. K hladu se připojily, způsobeny nedostatkem hygieny, také epidemické choroby, i když určitě nešlo o pravý mor, jak by mohlo vyplývat z líčení zbraslavské kroniky. Situace v zimě na přelomu let 1281/1282 a na jaře, jež přicházelo, byla již tak hrozná, že přivedla mnohé z nuzáků ke krádežím, pojídání mršín a dokonce i vražednému kanibalismu, hromadné šachtové hroby se plnily stovkami, ba tisíci, jak neopomínají zdůrazňovat kronikáři, polonahých zmrzlých mrtvol. Teprve letní úroda roku 1282 a koneckonců také omezený početní stav obyvatelstva tyto hrůzy pomohl ukončit. Sledovat nějaké rozsáhlejší vylidnění nám ovšem znemožňuje v podstatě naprostá absence pramenů ekonomické povahy, zbraslavský opat Ota však výstižně popisuje nouzi řeholníků sedleckého kláštera i následnou bohatou úrodu, již vydala odpočatá země, byť mráz, ovšem jen v některých místech, opět silně poškodil především vinice a sady, částečně též osení, 12. května 1283.¹⁹⁵ Podle svědectví kronikářů byla situace obdobná stejně v Čechách, jako na Moravě a dokonce i v Rakousku. Podobně jako v Praze prý lidé umírali i v Brně, i na Moravě byli svázení na karách a pohřbíváni do hlubokých jam.¹⁹⁶ Těm,

Christo militavit. K osudům Ješka, syna Závíše z Falkenštejna a královny Kunhuty. ČČH 98, 2000, s. 453-475.

(195) O ZLÝCH LÉTECH PO SMRTI KRÁLE OTAKARA. FRB II, s. 355-367; PETRA ŽITAVSKÉHO KRONIKA ZBRASLAVSKÁ. FRB IV, s. 17-19; DUŠEK, L.: *Benedicti Minoritae*, s. 366-367; stov. BLÁHOVÁ, M.: *Druhé pokračování*, s. 23; CURSCHMANN, F.: *Hungersnöte im Mittelalter. Ein Beitrag zur deutschen Wirtschaftsgeschichte des 8. bis 13. Jahrhunderts.* Leipziger Studien VI/1, 1900, s. 191 nn.; MENDL, B.: *Sociální krize a zápasy ve městech XIV. věku.* Praha 1926, s. 67 nn.

(196) CONTINUATIO PRAEDICATORUM VINDOBONENSIIUM. MGH SS IX, s. 731: „*Eodem anno (1282) maxima mortalitas hominum fit per Bohemiam, Moraviam et Austriam*“; CONTINUATIO

kteří přežili toto utrpení, se musela strastiplná léta 1281-1282 vrýt hluboko do paměti, jak dosvědčuje lakonický, ale o to působivější zápis kronikáře z českomoravského pomezí, žďárského cisterciáka Jindřicha: „*Léta Páně 1282 za (opata) Jana byl hlad.*“¹⁹⁷

Pokud můžeme – a nic nám v tom nebrání – považovat za příznak krize v zemi skutečnost, že se nevydávají listiny, pak opravdu prodělala Morava od konce roku 1281 do léta 1282 své nejhorší měsíce. Teprve několik málo listin, leč vcelku výmluvných, z července až září 1282 totiž ukazuje, že se situace v zemi začala víceméně normalizovat. Tak 29. července vydala Bohuslava, vdova po Neplachovi, již zastupoval na soudě před olomouckými úředníky (*in iudicio coram beneficiariis Olomucensibus*) měšťan Terward, listinu o vyřešení svého sporu s hradištským opatem Budišem, mužem, který velice, někdy snad až příliš, dbal na řádné vedení při a důsledné uchovávání úředních dokumentů. Vdova se zřekla sporných nároků na polovinu vsi Těšetic, jež tvořila původně její věno, vymínila si však její doživotní užívání, včetně tamního poplužního dvora, ovšem s výjimkou toho, co klášter odkoupil od Sibota, a kostelního patronátu. Známe tak termín soudního zasedání a jeho účastníky: Krom kapitulních hodnostářů se připomíná komorník provincie Oneš (z Čistého Slemene), bratr olomouckého purkrabího Konráda Jan, vilik provincie (provinciální rychtář) Kuník z Vinař, vilik komorníka Onše Světík ze Svěsedlic, biskupský purkrabí z Kelče Markvart a několik méně významných šlechticů.¹⁹⁸

Vdova Bohuslava v osobě svého advokáta – tentokrát jím byl Adam z Dobromilic – ovšem předstoupila před zemský soud znovu 16. září

VINDOBONENSIS, *tamtéž*, s. 712: „1281 Item hyemps multum aspera fuit; in fine Februarii nix in multis terminis coacervatur, quod multe ville vix apparuerunt. ... Item mortalitas maxima animalium fit in Austria. ... 1282 Maxima mortalitas hominum fit per Boemiam et Moraviam. Nam Prage ac Brunne et alibi efuncti innumerabiles, velum fenum in curribus ad agros ducebantur; ibi in fossis profundis catervatim obstruuntur, tempore hyemalis et veris“; LETOPISOVÉ JINDŘICHA HEIMBURSKÉHO. FRB III, s. 318–319: „Ipsa hieme (1281) fuit nix maxima, que destruxit annonam. ... Destructis itaque terris Bohemie et Moravie, cepit ipso anno fames magna invalescere in ipsis locis, ita ut non modica hominum multitudo fame interiret. Ipso anno gelu terram nimio algore premente auditum est grande tonitru. 1282 Fame invalescente et spoliis ingravescens tanta multitudo pauperum mortua est in Moravia, ita ut etiam omnes sepeliri non possent, set effossis in altum puteis corpora mortuorum in campis vel in vicis inventa, in ipsos puteos proiecta, tandem repletis puteis terra obruebantur“; PETRA ŽITAVSKÉHO KRONIKA ZBRASLAVSKÁ. FRB IV, s. 18: „Si vinci posset sic mors, vix ullus obisset, sed quemadmodum homines in Bohemia, sic procul dubio evadere mortem non possunt in Austria. Nec ex famis solius angustia tanta super hanc gentem deo permittente venit pestilencia“; DUŠEK, L.: *Benedicti Minoritae*, s. 367: „Item hic fama validissima fuit in Bohemia et Moravia, cum propter guerram, tum quia non erat seminatum et quod seminatum erat, non provenit“.

(197) CRONICA DOMUS SARENIS, s. 210–211.

(198) CDM IV, č. 203, s. 267–269.

1282, jak vyplývá z listiny, již stejného dne vydali Kuno z Kunštátu a Všebor z Náměště, *assessores illustris principis domini nostri Alberti, ducis Saxonie, tutoris Morauie, per ipsum in ipsius presencia iudices constituti*, komorník Oneš a olomoucký purkrabí Chunlo (Konrád)... *eidem provinciali colloquio seu curie de mandato dicti domini ducis vice et nomine ipsius presedisse*. Bohuslava prohlásila, že ještě se souhlasem manžela darovala klášteru své věno, pak je ale před soudem požadovala zpět. Nyní od sporu ustupuje a polovinu Těšetic skutečně přenechává premonstrátům. Opat pak na znamení svého vítězství položil cůdaři Luderovi z Kokor dva denáry přísudného.¹⁹⁹ O pár dní později, 21. září 1282, opat Budiš Bohuslavě potvrdil užívání poloviny Těšetic do konce života, tentokrát včetně patronátního práva tamního kostela připomenuv jednání na olomoucké cůdě *coram illustri principe Alberto, duce Saxonie, tutore Morauie*.²⁰⁰ Opat oželel dva denáry, získal však rozhodnutí od vskutku vrcholného zasedání. Skutečnost, že Albrecht ve své přítomnosti pověřil řízením soudu jako své zástupce dva významné moravské barony, vcelku nepřekvapuje, bylo to ostatně nutné, neboť domácí zemské právo stejně jako řeč, v níž se na soudu jednalo, mu byly cizí. Jde však o poměrně vzácný doklad Albrechtova správcovského působení, a nelze nepodotknout, že probíhalo patrně v úplné shodě se šlechtou největší moravské provincie.

Velmi závažné jednání probíhalo na konci srpna také na soudním zasedání v opavském klášteře minoritů v přítomnosti knížete Mikuláše, olomouckého biskupa Dětricha a nám dobře známého opata Budiše z Hradiště. Nešlo o nic menšího, než o usmíření biskupa i opata s celou rodinou Benešoviců. V případě premonstrátů a Voka z Kravař se synem Benešem, synem bratrance Benešem z Branice a bratrem Benešem ze Štítiny byl spor svěřen rozhodčím z církevní (arcijáhen olomoucký Friedrich a znojemský Oldřich, oba kanovníci katedrální kapituly) a světské strany (Pardus z Horky, Zbyslav z Kout, Jan z Radkova, Petr Zub, Soběhrd z Želechovic, Protivec z Kunkovic). Jejich výrok biskup Dětrich v Opavě 27. srpna 1282 svými prostředky zlistinil. Jmenovaní členové rodu zavínuté střely neměli více obtěžovat klášter, jeho statky a poddané, na což složili do rukou biskupových přísahu. Vokovi z Kravař zůstalo s jistými omezeními doživotně pět a půl lánů v klášterní vsi Budišovicích, Beneš z Branice se měl vzdát všeho, co neoprávněně obsadil, jmenovitě pak v Branici a Kamenci, služebníci Benešoviců se neměli usazovat na klášterních statcích (své stávající *burgrechty* měli prodat).²⁰¹

(199) CDM IV, č. 207, s. 273-275.

(200) CDM IV, č. 208, s. 275.

(201) CDM IV, č. 204, s. 269-270; Schles. UB V, č. 30, s. 27-28.

Komplikovanější povahy bylo záští biskupa Dětřicha a dvou již jmenovaných členů rodu, Beneše ze Štítiny, rodného bratra Voka z Kravař, a Beneše z Branice, syna nebožtíka Beneše ze Cvilína, jenž býval v dobách Přemysla Otakara II. moravským podkomořím a purkrabím ve Znojmě. Biskup totiž oba Beneše za škody, které spáchali na jeho statcích, exkomunikoval; na opavském zasedání proto vystupovali jako kající. Podle listiny knížete Mikuláše z 27. srpna předal Beneš ze Štítiny, aby byl zbaven církevního trestu, v minoritském klášteře biskupu Dětřichovi jako odškodnění ves Skorotín ležící na Přerovsku, Beneš z Branice potom o den později, 28. srpna, taktéž za účelem dosažení absoluce postoupil biskupovi 12 hřiven ročního platu ze vsi Býkova na Opavsku. Mikuláš uvedený postup v závěru textu svých obou listin schválil. Nebylo divu, že se v uvedené záležitosti angažoval, neboť Benešovi představovali nezanedbatelnou oporu jeho panování nad Opavskem a zároveň se také snažil o dobré vztahy s biskupem, jehož postavení bylo spojeno s nespornou autoritou v celé zemi.²⁰² Mezi svědky, ať již na jedné, na druhé či na obou listinách se objevuje mistr Jindřich, doktor dekretů a komtur opavského domu řádu německých rytířů, hradištský opat Budiš, Mikulášovi notáři Bartoloměj a Václav, kaplan Alberta z Lešan Mílek, a dále šlechtici Albert z Lešan, Blud z Jičina, Pardus z Horky, Siegfried z Baruth v Braniborsku,²⁰³ moravský podkomoři (*camerarius Moraviae*) Dětřich Stange, Vok z Kravař, Bohuš z Petrovic, Mikuláš ze Šumberka, jakýsi pan Stonař a Bořita z Bystřice. Připočteme-li široké zastoupení Benešoviců a další, méně významné šlechtice uvedené v listině biskupa Dětřicha, dostáváme obraz velmi reprezentativního setkání, vlastně prorostlého s Mikulášovým dvorem, což samo o sobě ukazuje, jak absurdní by byla přítomnost Kunhuty a Závaše v nedalekém Hradci. Ještě jeden z účastníků si zaslouží pozornost. Dětřich Stange byl mužem z okolí olomouckého biskupa Bruna, byl jedním z nejmocnějších biskupských leníků.²⁰⁴ Moravským podkomořím se mohl stát až po uvěznění předchozího podkomořího Miloty z Dědic na podzim 1281. Albrecht Saský zde zřejmě postupoval ve shodě s biskupem Dětřichem, který mu doporučil do úřadu jednoho ze „svých“ mužů.

V roce 1282 urovnával Mikuláš Opavský také spor, jenž propukl mezi hrobnickými johanity a měšťany z Hlubčic, kteří hrobnickou komendu přepadli a poničili. Pravý důvod tohoto sváru města a johanitů, jež drželi patronátní právo hlubčického kostela (daroval jim je král Přemysl Otakar

(202) CDM IV, č. 205–206, s. 271–273; Schles. UB V, č. 31–32, s. 28–30.

(203) Tento šlechtic se objevuje již na dvoře Přemysla Otakara v roce 1273 a v roce 1277 pobývá v okolí Jindřicha IV. Vratislavského (CDB V-2, č. 693; V-3, č. 1703.)

(204) Viz pozn. č. 57 a 58 v kapitole Moravští podkomoři ve druhé polovině 13. století.

II. a potvrdila Kunhuta i biskup Bruno), lze hledat spíše v oblasti majetkové, kompetenční a církevní, než politické, jakou by byl střet města na straně Mikuláše a johanitů na straně Kunhuty. I zde se Mikuláš pokusil kráčet „mírotvornou“ cestou ve svém údělu a zajistit mu tak v oněch obtížných dobách alespoň jakous takous stabilitu. Není bez zajímavosti, že johanity zastupoval jejich nově ustanovený převor pro Čechy, Moravu a Slezsko Hermann z Hohenlohe, jehož úzké vazby ke dvoru krále Rudolfa dávají tušit jeho roli v českých zemích poté, co z nich zmizel velkopřevor Hermann z Braunshornu.²⁰⁵

Také další ze sebevědomých mužů meče, Albert z Lešan, zasáhl v té době církevní majetek, jak vyplývá z jeho listiny, již vydal v samém závěru roku, 19. prosince 1282, v Litovli. Albert v přítomnosti komorníka Onše, bývalého purkrabího Chunlina (*quondam Olomucensis purgravius*), cůdaře Ludera, Kojaty z Drnovic, Parduse z Horky a dalších šlechticů prohlásil, že předává ves Tověř, kterou obsadil, premonstrátům v Hradišti a augustiniánkám u sv. Jakuba v Olomouci; vesnici původně darovala oběma klášterům Sabina, vdova po olomouckém purkrabím Nezamyslovi.²⁰⁶

Krom šlechtických odbojníků, jako byl předtím Albert ze Šternberka či příslušníci rodu Benešoviců, kteří obvykle vedli soukromé války proti konkrétnímu protivníku, jímž byly často církevní instituce, se ovšem v zemi rozmohly také početné loupežnické družiny, které se uchytily tu v hradu, tvrzi, tu v opevněném kostele nebo klášteře, a odtud, jak dravci ze svých vysoko položených hnízd, napadali a bez milosti plenili blízké okolí. Vědomi si své pochybné vojenské síly se jejich drancování omezovalo vždy jen na vesnice v bezprostřední blízkosti jejich útočiště; procházela-li však tou oblastí nějaké důležitější cesta, stávali se tito lidé bez perspektivy nepříjemným nebezpečím také pro kupecké výpravy. Nelze pochybovat, že členy těchto band se vedle „rytířů štěstěny“, vojáků bez pána a různých zkrachovalých existencí, jako bývali zběhlí mniši a defraudanti na útěku, právě v takových těžkých časech, jako byl počátek 80. let, stávali i lidé, které k lapkovskému řemeslu dohnal zkrátka hlad a bída. Doklady o takových „hnízdech“ na jižní hranici Moravy přinášejí někteří kronikáři. Jindřich Heimurský vypráví k roku 1281 (s ohledem na „spolehlivost“ jeho datací to mohlo být o rok dříve nebo později), jak Rakušané dobyli hrad Trnavu u Drosendorfu a vůdce tamní tlupy, tyрана s českým jménem Hostěl, vydali popravčímu meči.²⁰⁷ Vídeňský domini-

(205) Schles. UB IV, č. 374, s. 248; č. 375, s. 248–249; V, č. 38, s. 33–34; srov. JAN, L.: *Hermann z Hohenlohe*, s. 19–20, 26.

(206) CDM IV, č. 69, s. 101–102, kde špatná datace (do roku 1272); srov. DUŠKOVÁ, S.: *Česká listina 2*, s. 187; KREJČÍKOVÁ, J.: *Diplomatická činnost*, s. 160, pozn. 146.

(207) LETOPISOVÉ JINDŘICHA HEIMURSKÉHO. FRB III, s. 319.

kán zase popisuje, jak v roce 1282 Albrecht Habsburský dobyl jakýsi hrad Bystřici na druhé straně řeky Moravy, kde zajal celkem 70 mužů. Z těch bylo dvacet propuštěno, neboť byli nemocní a sedláci z okolních vsí se za ně přimluvili, zbylých padesát, kteří byli zajati ve zbrani, odváděli Albrechtovi oděnci do Marcheggu. Tam stáli 14 těchto loupežníků v čele s hejmanem Plespergerem a dalších 6 oběsili. Zbylé odvedli do Vídně a přikovali na veslici v Dunaji.²⁰⁸ Jelikož kronikář znal pět z těchto mužů jménem a část z celkového počtu byla sřata, šlo pravděpodobně o zchudlé a zpustlé příslušníky nižší šlechty. Tyto případy ovšem výstižně ilustrují stav, jenž panoval na Moravě i za vlády Václava II. až do roku 1286, jak prozrazují soudobé prameny; šlechtická zástí se samozřejmě vyskytovala i po tomto datu. Válka (*gwerra*), která podle slov Jindřicha Heimburského začala na Moravě po zajetí Miloty a Gerharda, nebyla zřejmě střetem dvou vyhraněných stran, bojem o politickou moc v zemi. Šlo o kumulaci loupežnictví a šlechtických privátních zástí, které se bez silné centrální moci (tou Albrechtova správa určitě nebyla) rychle rozšířily, podporovány hladem konce roku 1281 a první půle roku 1282. Šlechta na Olomoucku a Opavsku však, podporována samozřejmě přítomností Mikuláše Opavského i Albrechta Saského, neztratila dostatek vůle obstarat běh věcí řádným způsobem. Poněkud zaráží absolutní mlčení pramenů o jižní Moravě, lze však předpokládat, že se právě tam projevovala bezprostředněji Albrechtova moc, že snad právě Znojmo a Brno se staly městy, kde se Albrecht objevoval nejčastěji.

Přilíši sdílnými však nejsou ani počáteční měsíce roku 1283. Na Opavsku se řešil spor Alberta ze Šternberka s řádem německých rytířů o les Lubušku. Nejdříve vydal Vok z Kravař, *camerarius domini Nycolay ducis Oppawiensis provincie*, 16. března 1283 listinu, v níž prohlásil, že se Albert před ním na soudě vzdal ve prospěch bratří řečeného lesa v hranicích, v jakých jej drželi v dobách krále Přemysla Otakara II. a slíbil *sub pretextu sue milicie*, tedy „na svoji rytířskou čest“, že je v držbě nebude omezovat. Kníže Mikuláš potom 23. března na hradě Cvilině (Lobensteině) Albertův krok schválil a řádu řečený les potvrdil. Stalo se tak v přítomnosti komorníka Voka z Kravař, cúdaře Držka, provinciálního soudce (vilika) Bruna a několika dalších urozenců, převážně členů benešovického rodu.²⁰⁹

V té době však již v Čechách probíhala horečnatá jednání o návratu dědice trůnu. Zde přichází ke slovu především zbraslavský kronikář Ota, který líčí, aniž záležitost časově blíže vymezuje, jak braniborský markra-

(208) CONTINUATIO PRAEDICATORUM VINDOBONENSIIUM. MGH SS IX, s. 731.

(209) CDM IV, č. 209; Schles. UB V, č. 50, 51.

bí, přivedl mladého Václava, prý ve zuboženém stavu, do Čech, jelikož se však s českými pány (a jistě i biskupem Tobiášem v jejich čele) nedohodl na odstupném, odvezl chlapce opět ze země, údajně do Saska.²¹⁰ Pozdější Beneš Minorita vysvětluje, ovšem s pochybnou datací k 30. červnu 1280, že královice Ota Dlouhý svěřil v Drážďanech lantkraběti Jindřichovi Jasnému, který byl Václavovým prastrýcem.²¹¹ Pokud by souhlasilo Benešovo denní datum, šlo nejspíše o rok 1282, nelze však vyloučit, že jeho datace je celkově vadná a ve skutečnosti celá akce proběhla v prvních měsících roku 1283. U svého wettinského příbuzného již nemusel český princ čekat příliš dlouho. Když česká strana přislíbila nenasytnému braniborskému markraběti krom dříve zaplacených 15 tisíc hřiven z obecně berně dalších 20 tisíc hřiven stříbra, konečně svolil s Václavovým návratem do Čech.²¹² Pojistkou splacení této sumy se stala zástava několika míst v severních Čechách, totiž města Žitavy, hradu Ronova, hradu a města Scharfensteinu (Ostrého), hradů Bezdězu a Děčína, měst Ústí a Mostu s hrady a hradu Svádova.²¹³ Tak se stalo, že 24. května 1283 vítaly zástupy pražského duchovenstva navracejícího se syna Otakarova zpěvem latinského hymnu *Advenisti desiderabilis (Přišel jsi žádoucí)* a tisíce šlechticů, měšťanů i vesničanů z okolí jim odpovídalo českým chorálem *Hospodine pomiluj ny*. Dědic českého trůnu vstoupil do hradu sv. Václava.²¹⁴

Nyní se vnučuje otázka, jak tomu bylo s Moravou. Dudík a Graebnerův názor, že Václav se ujal moravského markrabství až na podzim, byl založen především na falešné listině, podle níž se Václav účastnil soudního zasedání v Brně 6. listopadu 1283, což mělo představovat jakési převzetí moci v zemi a dále na předpokladu, že Rudolf, resp. Albrecht Saský v jeho zastoupení, měl držet Moravu po celých pět let od sedleckých ujednání.²¹⁵ Ve skutečnosti však pádné argumenty pro takový výklad chybějí. Rudolf svůj postoj osvědčil výmluvně 23. srpna 1283 ve Freiburgu, když nechal říšskou nobilitu nejdříve vynést výrok, že žádný kníže

(210) PETRA ŽITAVSKÉHO KRONIKA ZBRASLAVSKÁ. FRB IV, s. 20; srov. ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 327.

(211) DUŠEK, L.: *Benedicti Minoritae*, s. 367.

(212) FRB II, s. 366.

(213) MGH Const. 3, s. 344-345; FRB II, s. 366-367; RI VI, č. 1799, s. 394-395; ARCHIVUM CORONAE REGNI BOHEMIAE I. Op. V. Hrubý. Pragae 1935, č. 23; srov. STAROČESKÁ KRONIKA TAK ŘEČENÉHO DALIMILA (2), s. 437 (kap. 89): „Pak páni hrálovic z Sas Václava dobychu/a vsě města a hrady zaň zálabské zastavichu.“

(214) FRB II, s. 366.

(215) CDM IV, č. 213, s. 280-281; srov. DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 49; GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 333-334.

není vázán vynucenými přísliby a pak dědici českého trůnu potvrdil, že Otovo poručnictví trvalo omezenou dobu, nebylo spojeno s žádným odškodněním a proto neplatí ani zástava severočeských měst a hradů.²¹⁶ Pokud král Rudolf považoval Otovo poručnictví, které bylo také sjednáno na podzim 1278 v Sedlci, za ukončené *via facti* Václavovým návratem, pak jistě nemohl trvat ani na nějakém puntičkářském dodržování termínů stran Moravy. Václav byl pro jednou nejen *heres regni Bohemie*, ale také *marchionatus Moravie*. Proto se lze oprávněně domnívat, že po Václavově návratu do Čech, snad s několikatydenní prodlevou, vyklidil Moravu také Albrecht Saský.

* * *

Po nešťastné bitvě u Suchých Krut se stal dočasným pánem Moravy římský král Rudolf Habsburský. Moravská šlechta i města v čele s biskupem Brunem se mu záhy podřídila a rakouské posádky římského krále v některých městech a hradech jižní Moravy představovaly jen dočasné opatření. Vojska krále Rudolfa sice dvakrát táhla jihozápadní částí země, jejich pochod však nepřinášel „spálenou zemi“, i když nelze pochybovat, že kraj jejich pobytem utrpěl. Rudolf měl zájem především na odvádění pravidelných finančních částek, které procházely úřadem moravského podkomořího a směřovaly do královské komory, již do Rudolfova odchodu z Vídně na jaře roku 1281 spravoval rakouský zemský písař Konrád. Podkomořský úřad, klíč k zabezpečení plynulého finančního toku, zůstal v rukou domácích lidí, avšak s podmínkou zachování loajality, což se zřejmě stalo osudným Milotovi z Dědic, který se nesmířil se správcovstvím Albrechta Saského. Nespornou autoritu v zemi představoval olomoucký biskup Bruno, po jeho smrti se ovšem vazby uvolnily. Habsburk dokázal k naplnění dílčích cílů své hry využívat i jiných osob, jako byla např. královna vdova Kunhuta či přemyslovský levoboček Mikuláš. V obou případech se hrálo o důležité Opavsko, které se zřejmě podařilo Mikulášovi převzít v relativně krátkém čase a v celistvé podobě. Představy starších autorů, že Mikuláš sváděl s Kunhutou a jejím milencem Závišem zápas o svůj úděl, neboť tak lze nejlépe jeho původní vztah k Opavsku charakterizovat, resp. koexistoval s nimi v rozděleném území, se nepotvrdily.

I když po Rudolfově odchodu do Říše Morava přece jenom poněkud sešla z jeho očí, dokázal svůj vliv uplatňovat i prostřednictvím „zvláštních agentů“, jakými byli představení johanitského řádu. Brunova smrt, správcovství Albrechtovo a hrozný hladomor v letech 1281-1282 přece jenom dokázaly relativně plynulý chod země narušit. Moravská šlechta však ni-

(216) Jako pozn. 213.

kdy nerezignovala na účast na věcech veřejných, konala se vcelku pravidelně soudní zasedání v jednotlivých provinciích a v zemi se, vždy v určitých časových horizontech, uplatňovala lokální centra: biskupský dvůr Brunův a Dětřichův, okolí královny Kunhuty na Opavsku i rytířštěji pojatý okruh levobočka Mikuláše tamtéž. V případě ústředí kolem Albrechta Saského již tolik jistoty nepanuje, ani to však nelze vyloučit. Sečteme-li klady i zápory - u vědomí obtížnosti doby - Rudolfovy správy Moravy, musíme konstatovat, že římský král nebyl tím nejhorším pánem. Do říše pohádek však musíme jednou provždy odkázat nepodložené dohady hned několika historiků, že Rudolf Habsburský chtěl část Moravy odtrhnout a učinit z ní součást právě budovaného panství svého rodu.